ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ
ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΩ

Σεπτέμβρης-Οκτώβρης 2019 Νο 136 Τιμή: 4€

Να αλλάξουμε τον κόσμο Όχι το κλίμα

Αφιέρωμα στην κλιματική καταστροφή

- **Αυτοί θέλουν αλλά έχουν δυσκολίες και εμείς δεν τους αφήνουμε**
- **Το Κραχ του 1929** • **Ταυτότητες και κοινωνικές τάξεις** • **Επαναστατική στρατηγική και κράτος**

ΤΕΥΧΟΣ 136

Σεπτέμβρης – Οκτώβρης 2019

Ο **Σοσιαλισμός από τα Κάτω** είναι το δίμηνο περιοδικό του **Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος**
Ιδιοκτήτης: Εκδόσεις Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Υπεύθυνη σύνταξης: Μαρία Στύλλου
Σύνταξη: Κώστας Βλασόπουλος, Αργυρή Ερωτοκρίτου, Θανάσης Καμπαγιάννης, Σωτήρης Κοντογιάννης, Νίκος Λούντος, Λέανδρος Μπόλαρης, Κώστας Σαρρής, Εξώφυλλο, Σελιδοποίηση: Γιάννης Κούβαρης, Παντελής Γαβριηλίδης, Υπεύθυνη διακίνησης: Ελεάννα Τσώλη, 210 5247140, Κεντρική διάθεση, σελιδοποίηση: Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Φειδίου 14, Τηλ. 210 5247584, Περιοδικό «Σοσιαλισμός από τα Κάτω», Τ.Θ. 8161-102 10, Αθήνα, ISSN: 2241-7176
Για επικοινωνία: sosialismosapotakato@gmail.com www.socialismfrombelow.gr

23 Ιούλη το πρώτο μεγάλο συλλαλητήριο για το άσυλο. Και τώρα τι τους περιμένει.

Μια κυβέρνηση που θέλει να ξαναστήσει στα πόδια της την κλονισμένη ηγεμονία της κυρίαρχης τάξης, αλλά δεν μπορεί, γράφει η Μαρία Στύλλου.

Αυτοί θέλουν αλλά έχουν δυσκολίες και εμείς δεν τους αφήνουμε

Η επάνοδος της Δεξιάς στην κυβέρνηση είναι μια οργανωμένη προσπάθεια της κυρίαρχης τάξης να ξαναποκτήσει τον έλεγχο των πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων. Το 2009 ήταν η τελευταία φορά που στην κυβέρνηση ήταν ατόφια η Ν.Δ. Έχασε τις εκλογές τον Οκτώβρη του 2009 και από τότε πέρασε μια δεκαετία με τρία μνημόνια, με τους πιο μεγάλους εργατικούς αγώνες και απεργίες και την κατάρρευση των δυο κομμάτων που κυβερνούσαν σε όλη την περίοδο της Μεταπολίτευσης από το 1974 ως το 2015. Ο ελληνικός καπιταλισμός που βρέθηκε μπροστά σε μια κοινωνική εξέγερση και στην εκλογή για πρώτη φορά κυβέρνησης της αριστεράς.

Η κυρίαρχη τάξη θα ήθελε πολύ τα αποτελέσματα των πρόσφατων εκλογών να αποτελέσουν το κλείσιμο μιας δυσάρεστης παρένθεσης, όπου είδε το ΑΕΠ να πέφτει 25%, είδε τον κόσμο να βγαίνει ορμητικά στους δρόμους και αναγκάστηκε να χρησιμοποιήσει την κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ σαν σανίδα σωτηρίας. Τώρα, ελπίζουν ότι η επιστροφή της ΝΔ μπορεί να σημάνει επιστροφή στην ομαλότητα και στην κανονικότητα.

Η νέα κυβέρνηση βάζει τρεις στόχους που θεωρεί ότι μπορεί να τους πετύχει.

Ο πρώτος, είναι να ξανακάνει τον ελληνικό καπιταλισμό ανταγωνιστικό, ανεβάζοντας την κερδοφορία του και την ανταγωνιστικότητα του και στην Ε.Ε. και διεθνώς. Μπορεί να χαίρονται ότι ο τουρισμός είναι πηγή εσόδων και ανάπτυξης, αλλά δεν μπορούν να ξεχάσουν τι γίνεται με τις τράπεζες, τι γίνεται με τις κατασκευαστικές και μια σειρά άλλους κλάδους, που παραδοσιακά έπαιξαν το ρόλο της ατμομηχανής για όλη την οικονομία.

Αναπόσπαστο κομμάτι αυτής της

προσπάθειας είναι η ιδιωτικοποίηση των ΔΕΚΟ και κομματιών του δημοσίου όπως είναι η υγεία και η εκπαίδευση. Ο δημόσιος ΟΤΕ έχει παραχωρήσει τη θέση του στην COSMOTE, την Vodafone και τη Wind εδώ και χρόνια, αλλά η ΔΕΗ παραμένει ένα φιλέτο που δεν έχει μοιραστεί. Τα μερίδια των ιδιωτικών κλινικών και των ιδιωτικών εκπαιδευτήριων ανεβαίνουν αλλά απέχουν πολύ ακόμα από τα φιλόδοξα σχέδιά τους. Τώρα έχουν μια κυβέρνηση με καθαρό νεοφιλελεύθερο πρόγραμμα, με επιτελείο που στηρίζει αυτές τις επιδιώξεις – Χατζηδάκη, Κεραμέως, Κικίλια, Βρούτση – αλλά όλα αυτά σημαίνουν σύγκρουση με το εργατικό κίνημα.

Ο δεύτερος στόχος είναι ακριβώς η πολιτική επίθεση στην εργατική τάξη και στα συνδικάτα. Το εργατικό κόστος έχει συμπιεστεί μέσα στα χρόνια των μνημόνιων, αλλά η εξόρμηση για να μην πάρει η εργατική τάξη πίσω τα χαμένα είναι τεράστια μάχη γεμάτη συγκρούσεις. Από τις συλλογικές συμβάσεις και τη λειτουργία των σωματείων μέχρι τη συρρίκνωση του δημόσιου τομέα και την εξάπλωση της ελαστικοποίησης των εργασιακών σχέσεων σε περισσότερους τομείς, τίποτε δεν προχωράει χωρίς αντιστάσεις.

Γι’ αυτό και αποκτά ξεχωριστή σημασία ο τρίτος στόχος, η οργανωμένη επίθεση στις αριστερές ιδέες, στα κινήματα και στα προχωρήματα που έκανε ο κόσμος μέσα σ’ αυτή τη δεκαετία και ιδιαίτερα την τελευταία πενταετία που έφτασε να συγκρούεται και με τους υπουργούς του ΣΥΡΙΖΑ. Το ζήτημα που τους ανησυχεί και τους τρελαίνει είναι πώς μπορούν να γυρίσουν αυτόν τον κόσμο πίσω.

Η Νέα Δημοκρατία έχει δυσάρεστες αναμνήσεις. Δεν ξεχνάει ότι η πενταετία του Καραμανλή 2004-2009 ήταν σκληρή κοινωνικά. Είχε να συγκρουστεί με πολύ δυνατούς κλάδους και απεργίες σε κάθε μέτρο και σε κάθε επίθεση, ήρθε αντιμέτωπη με την πιο άγρια νεολαιίστικη εξέγερση το Δεκέμβρη του 2008, αναγκάστηκε μπροστά στη λαίλαπα της διεθνούς οικονομικής κρίσης που άρχισε το 2008 να πάει σε νέες εκλογές τον Οκτώβρη του 2009 και τις έχασε.

Η κατάσταση που αντιμετωπίζει σήμερα είναι ακόμα χειρότερη. Ούτε η οικονομική ούτε η κοινωνική κρίση δεν έχει ξεπεραστεί. Οι στόχοι και οι επιθέσεις της κυρίαρχης τάξης παραμένουν, αλλά το πόσο μπορεί αυτή τη φορά να τους προωθήσει η ΝΔ παραμένει επίσης σαν ερώτημα.

Η διεθνής οικονομική κρίση

Στις 12 Αυγούστου οι Φαϊνάνσιαλ Τάϊμς δημοσίευσαν άρθρο της Ράνα Φορουχάρ με τίτλο «Το καλοκαίρι του τρόμου» όπου γράφει *“Δε νομίζω ότι η ερώτηση είναι εάν θα βρεθούμε μπροστά σε ένα νέο κραχ, το ερώτημα είναι πώς δεν έχει συμβεί ακόμα...”*.[1]

Όμως η εκτίμηση δεν περιορίζεται σε μια δημοσιογράφο των Φαϊνάνσιαλ Τάϊμς. Στο προτελευταίο Σαββατοκύριακο του Αυγούστου συνεδρίαζαν ταυτόχρονα οι Κεντρικοί Τραπεζίτες στο Τζάκσον Χόουλ του Ουαϊόμιγκ στις ΗΠΑ, και οι G7 (οι αρχηγοί των 7 πλουσιότερων χωρών: ΗΠΑ, Καναδάς, Βρετανία, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ιαπωνία) στη Γαλλία στη λουτρόπολη Μπιαρίτς. Και από τα δύο επιτελεία του διεθνούς καπιταλισμού βγήκε η ίδια διαπίστωση: Η παγκόσμια οικονομία μπαίνει σε νέα ύφεση και τα εργαλεία που έχουν για να τη σταματήσουν είναι πολύ περιορισμένα.

“Η καλύτερη πολιτική θα είναι να απαλλαγούμε από την πολιτική αβεβαιότητα” ήταν το συμπέρασμα ενός από τους κεντρικούς τραπεζίτες.[2] Ο πρόεδρος της κεντρικής τράπεζας των ΗΠΑ, της FED, Τζέι Πάουελ, διορισμένος από τον Τραμπ (πριν ένα χρόνο) ουσιαστικά υποστήριξε πως *“η FED ξεκαθαρίζει ότι ένα μεγάλο κομμάτι των αδυναμιών της οικονομίας που διαπιστώσαμε ένα γύρο, είναι το άμεσο αποτέλεσμα της αβεβαιότητας που έχει δημιουργηθεί από τον εμπορικό πόλεμο. Υπεύθυνοι γι’ αυτό είναι το Κογκρέσο και ο Λευκός Οίκος, όχι η Ομοσπονδιακή Τράπεζα”*.[3]

Η απάντηση του Τραμπ ήταν άμεση από το Τουίτερ: *“Η μόνη ερώτηση μου είναι, ποιος είναι ο μεγαλύτερος εχθρός μας, ο Τζέι Πάουελ ή ο Chairman Σι;”*.[4] Παρόλο που ο διορισμός του Πάουελ έγινε από τον Τραμπ, και δεν μπορεί να τον διώξει πριν από το 2022 που λήγει η θητεία του, ο Τραμπ τον απειλεί με απόλυση.

Η περσινή σύνοδος των G7 έγινε στον Καναδά και κατέληξε σε φιάσκο. Φέτος ο Μακρόν πίστευε ότι θα είχε καλύτερη τύχη, αλλά διαψεύστηκε. Η φιέστα κατέληξε στη διαπίστωση ότι διαφωνούν για τον εμπορικό πόλεμο που έχει ανοίξει ο Τραμπ με την Κίνα και επηρεάζει την οικονομία παγκόσμια, ότι διαφωνούν για τη συμμαχία Τραμπ – Τζόνσον (πρωθυπουργός Βρετανίας) για το Brexit, ότι δεν συμφωνούν με κατάργηση της συμφωνίας για τα πυρηνικά ανάμεσα σε Ιράν, Ε.Ε. και ΗΠΑ.

Η οικονομική ύφεση δεν προχωράει με τον ίδιο ρυθμό παντού, αλλά σίγουρα αλληλοτροφοδοτείται με την πολιτική αστάθεια παντού. Η σύγκρουση Βρετανίας-ΕΕ για το Brexit έχει φτάσει στο σημείο όπου ο Τζόνσον ζήτησε από τη βασίλισσα να κλείσει τη Βουλή προκαλώντας καταγγελίες για πραξικόπημα ακόμη και από τον πρόεδρο της βρετανικής Βουλής (μητέρα όλων των κοινοβουλίων όπως έλεγαν κάποτε...) Όσο για την οικονομία της ΕΕ, όταν ρετάρει η ατμομηχανή της, η γερμανική οικονομία, αυτό επηρεάζει όχι μόνο την Ευρώπη αλλά όλον τον κόσμο. *“Ένα κράτος που μέχρι τώρα ήταν ο πρωταγωνιστής της Ευρώπης στην οικονομία, έχει μετατραπεί σ’ αυτό που την κρατάει πίσω. Και αυτό χειροτερεύει λόγω του εμπορικού πολέμου ΗΠΑ-Κίνας αλλά και της προοπτικής ενός άτακτου Brexit”*.[5]

Αυτή είναι η συνοπτική περιγραφή για το πού βρίσκονται τα πράγματα. Μέσα σ’ αυτές τις συνθήκες τα πλάνα και οι δηλώσεις Σταϊκούρα και λοιπών υπουργών για οικονομική ανάπτυξη αρχίζουν να ξεθωριάζουν γρήγορα.

Μέχρι τώρα, οι διακηρύξεις έλεγαν ότι τα πλεονάσματα του προϋπολογισμού θα καλύπτονταν από την αύξηση των ρυθμών ανάπτυξης και όχι από τη φορολογία ούτε από τις περικοπές. Αυτοί οι ισχυρισμοί ήταν πάντα αβάσιμοι, αλλά η προσγείωση έρχεται απότομα. Ο Μητσοτάκης βγήκε με υποσχέσεις για μείωση των φορολογικών συντελεστών για όλους, και τώρα το μόνο που ετοιμάζεται να κάνει είναι η μείωση του συντελεστή των κερδών των επιχειρήσεων από 28% στο 20% μέσα σε δυο χρόνια. Φέτος κατά 4% και πάει στο 24%, και το 2020 επίσης 4% και πάει στο 20%.

Μια τέτοια μείωση της φορολογίας των πλούσιων, μαζί με νέες στρατιωτικές παραγγελίες για φρεγάτες που τις συμφώνησε με τον Μακρόν, προφανώς ανοίγουν τρύπες. Λογαριάζουν να τα πάρουν από τις ιδιωτικοποιήσεις και από μείωση των δαπανών για μισθούς, συντάξεις, προσλήψεις, πυρόσβεση και φύλαξη των δασών, περιβάλλον, καθαριότητα, δήμους κλπ. Η μεγάλη μπαρούφα περί αναπτυξιακού προγράμματος, έχει μπροστά της μια μεγάλη περίοδο καταστροφών, συγκρούσεων και αγώνων.

Ανταγωνισμοί

Και δεν είναι τα μόνα. Ο Μητσοτάκης έχει βάλει πλώρη να ολοκληρώσει την πολιτική Τσίπρα στην περιοχή και στις διεθνείς συμμαχίες. Αφού κατάπιε τη διαφωνία με τη Συμφωνία των Πρεσπών, τώρα θέλει να καλύψει το κενό που έχει αφήσει στην περιοχή η κρίση στη σχέση των ΗΠΑ με την Τουρκία. Δεν είναι μόνο οι διαφωνίες για το ρόλο της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και τις ΑΟΖ, αλλά και η σύγκρουση γύρω από το ρόλο του Ιράν στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής. Ποιος θα μπορέσει να λειτουργήσει σαν αντίβαρο στην αντιφατική συμμαχία που έχει δημιουργηθεί ανάμεσα σε Ιράν, Τουρκία, Συρία και Ρωσία.

Ο Πομπέο τρέχει να οργανώσει και να διευρύνει τα στηρίγματα των ΗΠΑ και η Ελλάδα είναι πρόθυμη να παίξει αυτόν το ρόλο. Και νέες φρεγάτες, και κινητοποίηση για να μην μπει ιρανικό πλοίο στα «ελληνικά ύδατα» και επίσκεψη Πομπέο τον Οκτώβρη στην Ελλάδα. Όμως κι αυτά τα σχέδια είναι εστίες αβεβαιότητας, γιατί οι διεθνείς ανταγωνισμοί και τα αντιμαχόμενα στρατόπεδα δεν είναι τόσο σταθερά. Ο Τραμπ στη σύνοδο των G7 ζήτησε να γίνει η Ρωσία ξανά το 8ο μέλος (ήταν και παλιά αλλά την απέκλεισαν μετά την επέμβαση στην Κριμαία). Επίσης, στο τέλος της συνόδου των G7 έκανε δηλώσεις ότι δέχεται τη μεσολάβηση του Μακρόν για συνάντηση με τον πρόεδρο του Ιράν Ρουχανί.

Ελπίζουν στο μάνα εξ ουρανού αλλά η ύφεση μεγαλώνει και οι συγκρούσεις και οι ανταγωνισμοί αγριεύουν

Ο Μητσοτάκης μπορεί να τα δώσει όλα στον Πομπέο και στο τέλος να δει τον Τραμπ αγκαλιά με τον Πούτιν και τον Ερντογάν.

Οι εστίες αστάθειας δεν είναι μόνο αντικειμενικές. Η Ν.Δ. έγινε κυβέρνηση συσπειρώνοντας ένα κομμάτι της φιλελεύθερης δεξιάς μαζί με κομμάτια και παράγοντες της άκρας δεξιάς, με ανοιχτά ρατσιστικές και σεξιστικές καταβολές και αντιλήψεις και με ανοίγματα και συνεργασίες με τους φασίστες. Και με τη Χρυσή Αυγή, αλλά και με Βελόπουλο και με άλλους. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ούτε τους Μπαλτάκους και τους Καρατζαφέρηδες, ούτε τους Πλεύρηδες παλιούς και νέους.

Μια πτέρυγα της ακροδεξιάς βρίσκεται στην κυβέρνηση και έχει τα στηρίγματα της και στον ίδιο τον κρατικό μηχανισμό, στην αστυνομία, στη δικαιοσύνη, στο στρατό, στην εκκλησιαστική ιεραρχία. Αυτή η επιλογή δεν έγινε μόνο για να κερδίσουν τις εκλογές, αλλά συνειδητά για να αντιμετωπίσουν τον κίνδυνο που είχαν μπροστά τους. Μια εργατική τάξη που σε σύγκριση με το 2009 είναι πιο έμπειρη και πιο ριζοσπαστικοποιημένη. Και ταυτόχρονα μια αριστερά πολύ πιο μεγάλη και πολύ πιο εκτεθειμένη στις πιέσεις από τον κόσμο της δουλειάς και τη νεολαία.

2004-2009
Η προηγούμενη φορά

Η Νέα Δημοκρατία, με ηγεσία τον Κώστα Καραμανλή κέρδισε τις εκλογές τον Μάρτη του 2004. Να πώς περιγράφαμε σε αυτό το περιοδικό την κατάσταση στην επέτειο ενός χρόνου από την εκλογή της στην κυβέρνηση:

«Η "πρόωρη κόπωση" της κυβέρνησης Καραμανλή δεν είναι μόνο καρπός της επιδείνωσης των αντικειμενικών συνθηκών. Είναι αποτέλεσμα και της επιμονής των αριστερόστροφων διαθέσεων του κόσμου. Οι συνθήκες πιέζουν τη ΝΔ να εγκαταλείπει τα προσχήματα και να περνάει σε επιθέσεις πιο βιαστικά και απότομα απ' όσο θα ήθελε και απ' όσο επιτρέπουν οι εσωτερικές ισορροπίες της συγκόλλησης που κατασκεύασε ο Καραμανλής. Αλλά αυτό που κάνει τις κωλοτούμπες των υπουργών τόσο κραυγαλέες και εξοργιστικές είναι η πολιτικοποίηση και ριζοσπαστικοποίηση που κυριαρχεί μέσα σε μεγάλα τμήματα της εργατικής τάξης και της νεολαίας.

Οι εικόνες αυτής της διαδικασίας έρχονται από πολλές μεριές. Οι καθαρίστριες των σχολείων που προχώρησαν σε κατάληψη του υπουργείου Παιδείας μόλις έμαθαν το μπλοκάρισμα της μονιμοποίησης τους δεν είναι οι μόνες. Είναι και οι συνταξιούχοι που γιαούρτωσαν τους υπουργούς μόλις έμαθαν την κομπίνα του υπουργείου Οικονομίας για το ΛΑΦΚΑ. Είναι και η νεολαία που δεν άφησε καμιά συνεδρίαση του «διαλόγου» της κυρίας Μαριέτας χωρίς συλλαλητήριο. Είναι οι εργαζόμενοι σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης που οδήγησαν όλες τις ομοσπονδίες τους – ΟΛΜΕ, ΔΟΕ, ΠΟΣΔΕΠ, ΟΣΕΠ ΤΕΙ – να αποχωρήσουν απ' αυτόν το «διάλογο». Είναι οι εργαζόμενοι στα νοσοκομεία που έκαναν ανταρτοπόλεμο στα μέτρα του Κακλαμάνη επί τρεις μήνες, μέχρι που η ΠΟΕΔΗΝ αναγκάστηκε να καλέσει συντονισμένη πανελλαδική στάση εργασίας και συλλαλητήρια. Είναι οι εργαζόμενοι στις τράπεζες που μετέτρεψαν τις απόπειρες των τραπεζιτών και του Αλογοσκούφη να ανοίξει το ασφαλιστικό πάνω στις πλάτες τους σε σκληρή μάχη με απεργίες κάθε Δευτέρα. Είναι οι εργαζόμενοι στον ΟΤΕ και στον ΟΣΕ που έβαλαν τις ΔΕΚΟ στο χορό των απεργιών ενάντια στο νέο κύμα μείωσης προσωπικού και ιδιωτικοποιήσεων. Είναι οι εργαζόμενοι στην Ιντρακόμ που αποφάσισαν απεργία πρώτη φορά εδώ και 17 χρόνια, αν ο Κόκκαλης προχωρούσε σε 400 απολύσεις.

Όλα αυτά οδήγησαν τις ηγεσίες της ΓΣΕΕ και της ΑΔΕΔΥ να μετατρέψουν μια αρχική απόφαση για ένα απογευματινό συλλαλητήριο σε ένα πανεργατικό τριήμερο με απεργία στις 17 Μάρτη και αντιπολεμικό συλλαλητήριο στις 19. Έτσι, έφτασε το κλίμα, ένα χρόνο μετά τις εκλογές, να θυμίζει μέρες του 90-93 με τις απεργίες που γκρέμισαν τον Μητσοτάκη».[6]

Διαδήλωση τη μέρα που το κακουργοδικείο της Λαμίας άφησε ελεύθερους τους δολοφόνους του Αλέξη Γρηγορόπουλου.

Η επίσπευση νέων βουλευτικών εκλογών το 2007 δεν ήταν αποτέλεσμα μόνο των μεγάλων εργατικών απεργιών αλλά και των φοιτητικών καταλήψεων ενάντια στην ιδιωτικοποίηση του δημόσιου πανεπιστημίου και την κατάργηση του άρθρου 16 του Συντάγματος. Οι φοιτητικές καταλήψεις ξεκίνησαν την άνοιξη του 2006 από μια μειοψηφία φοιτητών/τριών της επαναστατικής αριστεράς που τράβηξε σ'αυτή τη μάχη αρχικά όλα τα ΕΑΑΚ, και στη συνέχεια τις παρατάξεις της αριστεράς και την ΠΑΣΠ. Το ΠΑΣΟΚ έκανε κωλοτούμπα: ενώ υποστήριζε στην αρχή την κατάργηση του άρθρου 16, στο τέλος αναγκάστηκε να συνταχτεί με τη νεολαία του. Οι καταλήψεις κέρδισαν, το άρθρο 16 δεν καταργήθηκε, η Γιαννάκου παραιτήθηκε, η αντικαπιταλιστική αριστερά μεγάλωσε μέσα και έξω από τα πανεπιστήμια.

Η εξέγερση του Δεκέμβρη του 2008 ήρθε τη στιγμή που η κυβέρνηση του Καραμανλή ετοιμαζόταν να προχωρήσει σε μέτρα που προετοίμαζαν το πρώτο μνημόνιο: για να ελέγξει τα ελλείμματα δεν έφτανε πια ένας ετήσιος προϋπολογισμός λιτότητας, χρειαζόταν ένα ολόκληρο πρόγραμμα λιτότητας με απολύσεις, περικοπές σε μισθούς και συντάξεις, μαχαίρι στις κρατικές επενδύσεις... συνολικά μια αντεργατική κλιμάκωση. Ο Καραμανλής αναγκάστηκε να ομολογήσει ότι το "κοινωνικό κλίμα" δεν επέτρεπε στην κυβέρνηση του να πάρει αυτά τα μέτρα. Αυτό σήμανε νέες εκλογές που τις έχασε, πήρε μόλις 33,47%, το πιο χαμηλό ποσοστό που είχε πάρει η Ν.Δ. στη Μεταπολίτευση. Ο δρόμος για την πολιτική κρίση στα χρόνια των Μνημόνιων είχε ανοίξει.

Αριστερή ριζοσπαστικοποίηση

Στα χρόνια που μεσολάβησαν, όμως, η εργατική τάξη δεν έδωσε "μόνο" σκληρούς οικονομικούς αγώνες ενάντια στη λεηλασία από τα μνημόνια.

Το σπάσιμο των συνόρων, η ορμητική είσοδος των προσφύγων, η θερμή υποδοχή και αλληλεγγύη στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, και πρώτα απ' όλα στην Ελλάδα, είναι ένα ιστορικό γεγονός στη διαμόρφωση συνειδήσεων, ιδεών και κινημάτων σε όλον τον κόσμο. Το μεγάλο κίνημα συμπαράστασης που απλώθηκε σε όλη την Ελλάδα, νησιά, πόλεις, σύνορα, σχολεία, νοσοκομεία, δήμους, ήταν καθοριστικό στο να φράξει το δρόμο σε ρατσιστικές και φασιστικές οργανώσεις.

Το 2015 ήταν κρίσιμο και για έναν ακόμα λόγο. Τον Απρίλη του 2015 ξεκίνησε η δίκη της Χρυσής Αυγής, με την κατηγορία της εγκληματικής οργάνωσης και όχι μόνο σαν δίκη ατόμων για συγκεκριμένα εγκλήματα.

Ο συνδυασμός αυτών των δυο γεγονότων και η αλληλεπίδραση που είχε το ένα στο άλλο λειτούργησε συμπληρωματικά. Η δίκη έκλεινε το δρόμο στις επιθέσεις των ταγμάτων εφόδου σε μετανάστες και πρόσφυγες ενώ ταυτόχρονα οι ρατσιστικές καμπάνιες τους αντιμετώπιζαν την οργή και τις μαζικές απαντήσεις όπου προσπάθησαν να εμφανιστούν.

Δυο παρατηρήσεις γι' αυτό το κίνημα. Το πρώτο, ότι δεν βγήκε από το "κεφάλι του Δία" σαν την Αθηνά, αλλά ήταν καρπός μιας συστηματικής και οργανωμένης δουλειάς που έγινε για μεγάλο διάστημα από αντιφασιστικές αντιρατσιστικές οργανώσεις, όπου η ΚΕΕΡΦΑ έπαιξε καθοριστικό και κρίσιμο ρόλο (η ΚΕΕΡΦΑ δημιουργήθηκε τον Ιούνη του 2009).

Και η δεύτερη παρατήρηση, ότι η συνέπεια αυτής της δουλειάς ήταν καθοριστική στις πολιτικές εξελίξεις στην Ελλάδα, σε όλη αυτή την περίοδο. Αυτό καταγράφτηκε βέβαια με την ήττα της Χρυσής Αυγής στις βουλευτικές εκλογές στις 7 Ιούλη, ένα σπουδαίο μήνυμα μέσα στις συνθήκες ανόδου της ακροδεξιάς διεθνώς. Αλλά παίζει ρόλο και στη δυσκολία που έχει η κυβέρνηση της δεξιάς στο να ξεδιπλώσει την κατά μέτωπο επίθεση σ' αυτές τις ιδέες και σ' αυτά τα κινήματα, παρόλο που αυτό είναι ψηλά στην ατζέντα της.

Το εργατικό κίνημα είναι ποτισμένο απ' αυτές τις ιδέες. Η καινούργια κυβέρνηση δεν βρίσκεται μπροστά σε ένα εργατικό κίνημα παραιτημένο. Αντίθετα, ανησυχεί για την προοπτική να βγει ο κόσμος στους δρόμους και συνεχώς απαιτεί από τον ΣΥΡΙΖΑ να κάνει "υπεύθυνη αντιπολίτευση" και να αποφύγει τους "λαϊκισμούς" του παρελθόντος. Ανησυχούν ότι υπάρχει μια δυναμική με εργατικούς αγώνες και διεκδικήσεις "για να τα πάρουμε όλα πίσω". Αυτό δεν ήταν σύνθημα μόνο απέναντι στην κυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ και τις υποσχέσεις της (ιδιαίτερα τον τελευταίο χρόνο μετά την «έξοδο» από τα μνημόνια), είναι στην ατζέντα του κόσμου και σήμερα. Η ίδια η ΝΔ προεκλογικά έλεγε ότι θα επιταχύνει μια πορεία προς καλύτερες μέρες.

Οι εργατικοί χώροι δεν αντιμετωπίζουν παθητικά τη Ν.Δ. περιμένοντας το επόμενο χτύπημα για να αντιδράσουν, αλλά έχουν διεκδικήσεις για να συνεχίσουν. Οι μάχες για προσλήψεις, για μονιμοποιήσεις, ενάντια στις ιδιωτικοποιήσεις είναι μια πλούσια ατζέντα που απειλεί να θυμίσει στη δεξιά τι την περιμένει.

Απέναντι σ' αυτόν τον κίνδυνο η Ν.Δ. χρησιμοποιεί δυο εργαλεία, την ιδεολογική επίθεση και την καταστολή. Η ιδεολογική επίθεση προβάλλει σαν επιχείρημα ότι μαζί με τον ΣΥΡΙΖΑ ηττήθηκε στις εκλογές όλη η Αριστερά και οι ιδέες της. Πολύ θα ήθελαν να κυριαρχήσει η αντίληψη ότι ο ανταγωνισμός είναι πιο προωθητικός από την αλληλεγγύη. Ο καθένας για τον εαυτό του και όσοι δεν τα βγάζουν πέρα ας τους πάρει το ποτάμι.

Αναμνηστική φωτογραφία του μαύρου μπλοκ της Νέας Δημοκρατίας την ημέρα της ορκωμοσίας.

Εικόνες από το μέλλον. Πικέτες που κυριάρχησαν στα απεργιακά συλλαλητήρια στην πενταετία του Καραμανλή.

Απέναντι στην αλληλεγγύη προωθούν τις διακρίσεις, διακρίσεις ρατσιστικές, σεξιστικές, όπως κάνει ο Όρμπαν στην Ουγγαρία και ο Σαλβίνι στην Ιταλία. Ο Όρμπαν δίνει δάνειο στα νιόπαντρα ζευγάρια και σε κάθε παιδί που γεννιέται κόβει ένα ποσοστό του δανείου. Εισβολή του κράτους στην αναπαραγωγή με ρατσιστικά και σεξιστικά κριτήρια υπέρ των Ούγγρων και υπέρ της οικογένειας. Σ' αυτό το δρόμο είναι και η δήλωση της υφυπουργού απασχόλησης εδώ ότι σε κάθε ζευγάρι το κράτος θα δίνει επίδομα 2.000 ευρώ για κάθε γέννα, με την προϋπόθεση η γυναίκα να είναι κάτω των 30 ετών και Ελληνίδα.

Το μαύρο μέτωπο που στηρίζει τη νέα κυβέρνηση – εκκλησιαστική ιεραρχία, ακροδεξιά και φασίστες, μαζί με διανοούμενους θαυμαστές του Τραμπ- έχει πια το ελεύθερο να ξεκινάει πολύ πιο ανοιχτά τις επιθέσεις του απέναντι στις γυναίκες, στην ΛΟΑΤΚΙ κοινότητα, στους μετανάστες. Η ισλαμοφοβία είναι η θρησκεία που τους ενώνει.

Αυτό το κλίμα που προσπαθούν να δημιουργήσουν έρχονται να υπηρετήσουν και τα πρώτα παραδείγματα. Αυτό σημαίνουν οι κινήσεις για κατάργηση του ασύλου, "ανακατάληψη" των Εξαρχείων, αλλαγές στον ποινικό κώδικα, κατηγορίες για όποιον κρατάει ή πετάει μια μολότοφ ότι κάνει κακούργημα και ανήκει σε εγκληματική οργάνωση...

Ηλεκτρονική Σοσιαλδημοκρατία

Η ηγεσία του ΣΥΡΙΖΑ βλέπει ένα ομαλό πέρασμα από την κυβέρνηση στην αντιπολίτευση. Το πολίτευμα λειτουργεί, ο κόσμος έδωσε ένα 31.5% στον ΣΥΡΙΖΑ, άρα όλα πάνε καλά. Η συζήτηση όμως έχει ανοίξει και ο κόσμος που τον ψήφισε ρωτάει τι πρόκειται να κάνει. Ο κόσμος που στήριζε τον ΣΥΡΙΖΑ, αλλά και όσοι έλπιζαν ότι σαν αντιπολίτευση θα είναι πιο μαχητικός, αρχίζουν γρήγορα να διαψεύδονται. Ο ΣΥΡΙΖΑ δεν είναι πια το κόμμα του 5% αλλά η αξιωματική αντιπολίτευση, άρα η πολιτική και οι επιλογές του μέσα και έξω από τη Βουλή (ιδιαίτερα έξω) μπορεί να παίξει καθοριστικό ρόλο. Αυτό λειτουργεί σαν πίεση για επίδειξη "υπευθυνότητας". Αντί η εκλογική δύναμη που διατήρησε στις εργατογειτονιές να είναι εφαλτήριο για αντιστάσεις, μετατρέπεται σε μέγγενη δεξιάς προσαρμογής.

Γιατί συμβαίνει αυτό; Μια πρώτη παρατήρηση είναι ότι ένα ρεφορμιστικό κόμμα στην αντιπολίτευση δεν παύει να είναι ρεφορμιστικό, κι αυτό σημαίνει ότι σπέρνει την παθητικοποίηση και την αδράνεια στον κόσμο που το ψήφισε. Η προηγούμενη φορά που η αριστερά ήταν αξιωματική αντιπολίτευση ήταν το 1958 όταν η ΕΔΑ είχε πάρει 25% αλλά κατάληξε σε μια τροχιά ουράς της Ένωσης Κέντρου.

Σήμερα, οι δυο απόψεις που εμφανίστηκαν πιο συγκροτημένες και αντιπαρατίθενται μέσα στο ΣΥΡΙΖΑ είναι αυτή γύρω από τον Τσίπρα και τον κύκλο του και μια δεύτερη γύρω από τον Σκουρλέτη. Η συζήτηση γίνεται για το πώς θα συγκροτηθεί ο καινούργιος ΣΥΡΙΖΑ – κόμμα της Αριστεράς με μέλη και με σύνδεση με κινήματα, συνδικάτα, τοπική αυτοδιοίκηση, φοιτητικό ή κόμμα της σύγχρονης Κεντροαριστεράς "διευρυμένο" και προγραμματικά και οργανωτικά.

Η πραγματική διαφωνία είναι πολιτική και τα οργανωτικά απλά επιβεβαιώνουν αυτή τη διαφορά. Ο Τσίπρας θέλει ένα κόμμα μοντέρνο σοσιαλδημοκρατικό στυλ Εργατικό Κόμμα Βρετανίας, που να μπορεί όμως να ενσωματώσει και να εξασφαλίσει υποστηρικτές από τα κινήματα, τη νέα αριστερή πολιτικοποίηση που καταγράφεται σαν ψήφος στις εκλογές, αλλά δεν έχει κομματική ένταξη. Μια σχέση σαν αυτή που ανέδειξε το Podemos. Άρα λίγο Κόρμπιν και λίγο Podemos με τον Τσίπρα επικεφαλής μιας νέας ελλη-

Ορκωμοσία Μπακογιάννη με συνθήματα. Το πανό υπογράφει η Ανταρσία τις Γειτονιές της Αθήνας

νικής σοσιαλδημοκρατίας.

Τα παλιά στελέχη του ΣΥΡΙΖΑ γύρω από τον Σκουρλέτη αισθάνονται την πίεση από κόσμο της κομματικής βάσης που έχει πικρές εμπειρίες από τα χρόνια της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ. Είναι κόσμος που είδε τις κομματικές οργανώσεις να περιθωριοποιούνται μέχρι διάλυσης με το έτσι θέλω των υπουργών του Τσίπρα. Αυτό προκαλεί εντάσεις στην ηγεσία, αλλά η παλιά φρουρά δίνει μάχες οπισθοφυλακής μέσα σε ένα ρεφορμιστικό κόμμα που έχει αποδεχθεί όλες τις δεξιές προσαρμογές και τις συνεργασίες.

Τα καθήκοντα της Αριστεράς

Η διέξοδος δεν μπορεί να έρθει από εκεί αλλά από την αντικαπιταλιστική Αριστερά, αρκεί να μην απέχουμε από τη συζήτηση για το μέλλον της Αριστεράς, να οργανώνουμε την αντίσταση, να ξεκαθαρίζουμε τη στρατηγική και να χτίζουμε το επαναστατικό κόμμα της εργατικής τάξης.

Όλες οι μάχες που ανοίγουν παραπέμπουν στα ζητήματα στρατηγικής. Ακόμα και το κίνημα για το κλίμα φωνάζει μαζικά στους δρόμους «να αλλάξει το σύστημα». Η συζήτηση αυτή άνοιξε μέσα στην Αριστερά ξανά, σε πείσμα όσων μιλούσαν για το "τέλος της ιστορίας", χάρη στην έκρηξη του κινήματος στο Σιάτλ, στη Γένοβα, τις τεράστιες αντιπολεμικές κινητοποιήσεις. Σήμερα ξαναναοίγει με άλλους όρους μετά την εμπειρία της κυβέρνησης του ΣΥΡΙΖΑ που έδειξε χειροπιαστά τα όρια της στρατηγικής "ψηφίστε μας κι αφήστε μας". Και η συζήτηση δεν αφορά μόνο τον ΣΥΡΙΖΑ αλλά και το ΚΚΕ και όλα τα τμήματα της Αριστεράς.

Αυτό σημαίνει τεράστιο ακροατήριο και συζήτηση παντού. Χρειάζεται τώρα να θυμηθούμε τον Ένγκελς που έλεγε ότι οι επαναστάτες χρειάζεται να παρεμβαίνουν ταυτόχρονα και στα τρία επίπεδα: στις οικονομικές μάχες, στις πολιτικές μάχες και στις ιδεολογικές μάχες. Η παρέμβαση όμως στη συζήτηση, δεν μπορεί να γίνει έξω από την κοινή δράση.

Σήμερα το περιεχόμενο αυτής της κοινής δράσης, είναι η σύγκρουση για να μην περάσουν οι τρεις στόχοι της κυβέρνησης. Η στήριξη κάθε εργατικού αγώνα θα είναι πολύτιμη ώστε να γενικευτούν οι επιμέρους μάχες, να βγουν ξανά στο προσκήνιο κλάδοι χτυπημένοι και κόσμος απογοητευμένος. Αυτό θα εξαρτηθεί όχι μόνο από την αυθόρμητη οργή και την ορμή, αλλά από την οργάνωση και τα παραδείγματα. Οι πρώτες κινητοποιήσεις, το συλλαλητήριο στη ΔΕΘ, οι απεργίες στα νοσοκομεία, ο αντιφασιστικός Σεπτέμβρης, επιδιώκουμε να δώσουν τον τόνο και να καθορίσουν όλα τα άλλα κομμάτια που ετοιμάζονται.

Μπορεί ο Σαλβίνι να έχασε αυτόν το γύρο και η ακροδεξιά στην Ευρώπη να έχασε (προσωρινά;) ένα από τα κυβερνητικά της κάστρα στην Ιταλία, όπως πριν λίγους μήνες στην Αυστρία, όμως αυτό δεν τους κάνει λιγότερο επικίνδυνους. Παράλληλα με τη μάχη για να στείλουμε στη φυλακή την ηγεσία της Χρυσής Αυγής, χρειάζεται να ξεκινήσουμε καμπάνια ενάντια στην «Ελληνική Λύση». Να μην αφήσουμε κανένα περιθώριο στον Βελόπουλο να αποκτήσει τάγματα εφόδου οργανώνοντας τους φασίστες από τα συλλαλητήρια ενάντια στη Συμφωνία των Πρεσπών τώρα που ο Μητσοτάκης την υιοθετεί.

Στις 12 Οκτώβρη στη διεθνή διάσκεψη που οργανώνει η ΚΕΕΡΦΑ, θα συζητηθεί ο συντονισμός και η κοινή δράση ανάμεσα σε αντιρατσιστές και αντιφασίστες της Ευρώπης, των ΗΠΑ, της Αυστραλίας. Έχουμε πολλά κοινά και πολλά να παλέψουμε όλο το επόμενο διάστημα.

Τα κινήματα απλώνονται, γυναίκες μπαίνουν μπροστά να παλέψουν ενάντια στο σεξισμό, τις διακρίσεις, τις σεξουαλικές παρενοχλήσεις. Για το δικαίωμα στη δωρεάν αντισύλληψη και έκτρωση, για να μη γυρίσουμε στη δεκαετία του '50.

Είναι δύναμη η κοινή δράση, είναι αναγκαιότητα όλα αυτά να μην είναι σκόρπιες μάχες, σκόρπιες πρωτοβουλίες, αλλά μια μεγάλη οργανωμένη δύναμη που παλεύει μαζί και για να τσακίσει αυτή την κυβέρνηση, αλλά και για να αλλάξει τον κόσμο. ■

Σημειώσεις

1. Rana Foroohar, "Summer of fear", F.T. 12/9, https://www.ft.com/content/70f043c2-b9f3-11e9-8a88-aa6628ac896c
2. James Bullard, πρόεδρος της FED στο St Louis, δήλωση στους F.T. 26/8, https://www.ft.com/content/360028ba-c702-11e9-af46-b09e8bfe60c0
3. Jay Powell, F.T. 24/8, σελ. 1, https://www.ft.com/content/ef0d0436-c5a9-11e9-a8e9-296ca66511c9
4. Chairman Σι: ο πρόεδρος της Κίνας
5. Guy Chazan, Financial Times, 25/9, σελ.5, https://www.ft.com/content/d89d9404-c586-11e9-a8e9-296ca66511c9
6. Πάνος Γκαργκάνας, «Ένας χρόνος Ν.Δ.», ΣΑΚ Νο 52, σελ. 4-7

Διαδηλωτές ενάντια στη σύνοδο των G7 στα τέλη Αυγούστου. Η οργή για την καταστροφή του Αμαζονίου κυριάρχησε στα συνθήματα.

Κλιματική αλλαγή- η αντικαπιταλιστική απάντηση

Στις 20 Σεπτέμβρη συντονίζονται σε διεθνή κλίμακα οι κιντοποιήσεις ενάντια στην κλιματική αλλαγή. Ο Πάνος Γκαργκάνας γράφει για τις διαστάσεις που έχει πάρει αυτή η απειλή, για τις αιτίες που την προκαλούν, αλλά και για τις λύσεις που διεκδικούμε.

Η απειλή ανεπανόρθωτης καταστροφής εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής έχει πάρει πια τέτοιες διαστάσεις ώστε είναι αδύνατο να την αγνοήσει κανείς. “Μιλούν” γι’ αυτήν τα ίδια τα ακραία φαινόμενα σε παγκόσμιο επίπεδο, από το ρυθμό που λιώνουν οι πάγοι στην Αρκτική μέχρι το ρυθμό που καίγονται δάση ακόμη και στην παγωμένη Βόρεια Σιβηρία.

Μιλούν επίσης θεσμοί όπως η Διακυβερνητική Επιτροπή του ΟΗΕ για την Κλιματική Αλλαγή (IPCC), η οποία προειδοποιεί ότι απομένουν μόνο 12 χρόνια για να ληφθούν τα μέτρα που χρειάζονται για να αποφευχθεί η άνοδος της θερμοκρασίας της ατμόσφαιρας κατά 1,5 βαθμό Κελσίου σε σύγκριση με τα επίπεδα που επικρατούσαν πριν αρχίσει η επικίνδυνη υπερθέρμανση του πλανήτη.

“Μιλούν” με το δικό τους τρόπο τα κατεστημένα συμφέροντα που εξακολουθούν να προωθούν πολιτικές οι οποίες αυξάνουν αντί να μειώνουν τη χρήση ορυκτών καυσίμων με αποτέλεσμα να συνεχίζεται αντί να πέφτει η συσσώρευση διοξειδίου του άνθρακα και άλλων “αερίων του θερμοκηπίου” στην ατμόσφαιρα.

Αλλά ευτυχώς μιλούν με όλο και πιο δυνατή φωνή νέα οικολογικά κινήματα όπως οι κινητοποιήσεις των μαθητών και οι προσπάθειες συντονισμού για μια διεθνή μέρα δράσης στις 20 Σεπτέμβρη.

Η Αριστερά δεν μπορεί να λείπει από αυτή την εικόνα. Ιδιαίτερα η αντικαπιταλιστική αριστερά που έχει σαν σημαία της ένα μεταβατικό πρόγραμμα για το πέρασμα σε μια δίκαιη κοινωνία δεν μπορεί παρά να αναδείξει τα μέτρα που απαιτούνται και τις κοινωνικές δυνάμεις που μπορούν να τα επιβάλουν ώστε να σώσουμε τον πλανήτη από την απειλούμενη καταστροφή.

Για να ανταποκριθούμε σε αυτή την πρόκληση χρειάζεται να στα-

Οι βιομηχανίες εκπέμπουν τόνους διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα

θούμε στις αιτίες της κλιματικής αλλαγής, στη σχέση τους με την πορεία του καπιταλισμού σαν σύστημα και βέβαια στις αλλαγές που διεκδικούμε για να αντιμετωπιστεί αυτή η καταστροφική δυναμική.

Η απειλή

Οι επιστημονικές εκτιμήσεις για τους μηχανισμούς που προκαλούν την υπερθέρμανση του πλανήτη και για τους κινδύνους που εγκυμονούν είναι πλέον αναμφισβήτητες, όσο κι αν προσπαθεί ο Τραμπ και οι όμοιοί του να τις εμφανίσουν ως "θεωρίες συνωμοσίας".

Η ατμόσφαιρα γύρω από τη Γη και η παρουσία "αερίων του θερμοκηπίου" στη σύνθεσή της λειτουργεί σαν ρυθμιστής της θερμοκρασίας του πλανήτη, καθώς αυτά και ιδιαίτερα το διοξείδιο του άνθρακα βοηθούν στη συγκράτηση ενέργειας από την ηλιακή ακτινοβολία. Αν δεν υπήρχε αρκετό διοξείδιο του άνθρακα στην ατμόσφαιρα, η Γη θα ήταν σαν τον Άρη, ένας παγωμένος και άνυδρος πλανήτης. Αν αντίθετα, υπήρχαν υπερβολικές ποσότητες, τότε θα ήταν σαν την Αφροδίτη που στην επιφάνειά της επικρατούν θερμοκρασίες τήξης μετάλλων.

Επιστημονικές έρευνες έχουν κατοχυρώσει τη σύνδεση ανάμεσα στις ποσότητες διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα και τη θερμοκρασία. Την εποχή των Παγετώνων η συγκέντρωση CO_2 βρισκόταν στα επίπεδα των 200 ppm (μέρη ανά εκατομμύριο), ενώ ανέβαινε στα 300 ppm όταν έλιωναν οι πάγοι. Πριν από τη βιομηχανική επανάσταση του 19ου αιώνα, βρισκόμασταν στα 280 ppm. Το 1958 φτάσαμε στα 315 ppm και το 2013 στα 400 ppm![1]

Οι Παγετώνες ήταν φυσικά φαινόμενα που συνδέονται με τις αλλαγές στην κλίση του άξονα της Γης. Η άνοδος της θερμοκρασίας της ατμόσφαιρας στη σύγχρονη περίοδο είναι ανθρωπογενής. Υπολογίζεται ότι από την προβιομηχανική περίοδο μέχρι σήμερα, οι ανθρώπινες δραστηριότητες έχουν στείλει στην ατμόσφαιρα 200 δισεκατομμύρια τόνους διοξειδίου του άνθρακα. Σήμερα θα έπρεπε να βρούμε τρόπους να αρχίσουμε να μειώνουμε αυτές τις ποσότητες. Αντίθετα, η κατάσταση επιδεινώνεται επειδή οι εκπομπές αερίων του θερμοκηπίου συνεχίζονται.

Είναι μήπως αυθαιρεσία να μπαίνει ένα όριο για την άνοδο της θερμοκρασίας κατά 1,5-2 βαθμούς Κελσίου; Η απάντηση είναι κατηγορηματικά αρνητική. Όσο πλησιάζουμε σε αυτό το όριο, οι καταστροφικές συνέπειες γίνονται ήδη αισθητές με πολλούς τρόπους και ταυτόχρονα αυξάνεται ο κίνδυνος να πυροδοτηθούν μηχανισμοί που θα κάνουν την άνοδο της θερμοκρασίας ανεξέλεγκτη και μη αναστρέψιμη.

Στις άμεσες συνέπειες περιλαμβάνεται η άνοδος της θερμοκρασίας των ωκεανών και οι αλλαγές στα θαλάσσια ρεύματα και στους ανέμους που αυτή προκαλεί. Φαινόμενα όπως καταστροφικοί τυφώνες γίνονται πιο συχνά. Οι πιο πολλοί θυμόμαστε τον τυφώνα Κατρίνα που χτύπησε τη Νέα Ορλεάνη στις ΗΠΑ τότε που πρόεδρος ήταν ακόμα ο Τζορτζ Μπους. Μέσα στην πιο πλούσια χώρα του κόσμου, ο πληθυσμός έζησε μια φοβερή τραγωδία. Πιο πρόσφατα, το ίδιο έγινε στο Πόρτο Ρίκο, όπου η εξέγερση του πληθυσμού ενάντια στην καταστροφή ανάγκασε τον κυβερνήτη σε παραίτηση.

Ασύγκριτα μικρότερη δημοσιότητα πήρε η καταστροφή της Μπέιρα στη Μοζαμβίκη που έγινε φέτος την άνοιξη. Μια ιστορική πόλη, πρωτεύουσα του αντιαποικιακού αγώνα στις ανατολικές ακτές της Αφρικής, εξαφανίστηκε από τον χάρτη χτυπημένη από τον τυφώνα Ιντάι. Αντίστοιχα μικρή ήταν η κάλυψη για τις καταστροφικές πλημμύρες στο Πακιστάν το 2010, όταν υπέφεραν είκοσι εκατομμύρια άνθρωποι. Οι εικόνες καταστροφής από ακραία καιρικά φαινόμενα δεν είναι προβλέψεις κάποιων επιστημόνων, είναι ζωντανές εμπειρίες για όλο και περισσότερους ανθρώπους.

Σύμφωνα με τον μετεωρολόγο Χρήστο Ζερεφό, *"στην Αττική, από δυο καύσωνες τα πρώτα 30 χρόνια του 20ου αιώνα φτάσαμε τους δεκαπέντε τα τελευταία 30 χρόνια"*.[2] Χωρίς αμφιβολία, οι νεκροί στο Μάτι και στη Μάνδρα ήταν θύματα των μνημονιακών περικοπών και των ταξικών επιλογών που δίνουν προτεραιότητες π.χ. στις δαπάνες για την αστυνομία και τους εξοπλισμούς αντί για την αντιπυρική και την αντιπλημμυρική προστασία. Θα επανέλθουμε σε αυτό παρακάτω. Αλλά η καταστροφική διάσταση της κλιματικής αλλαγής δεν μπορεί να αγνοηθεί.

Η απειλή γίνεται πιο σκληρή αν υπολογίσουμε και τους μηχανισμούς που αγριεύουν και επιταχύνουν τους ρυθμούς ανόδου της υπερθέρμανσης. Οι πάγοι στους πόλους της Γης δεν λειτουργούν μόνο σαν τεράστιοι καταψύκτες. Λειτουργούν επίσης σαν τεράστιοι καθρέφτες που στένουν πίσω ποσότητες ενέργειας αντανακλώντας την ηλιακή ακτινοβολία. Στους πάγους η αντανάκλαση στέλνει πίσω το 70 τοις εκατό, ενώ στους ωκεανούς η αντανάκλαση πέφτει στο 20%. Όσο συρρικνώνονται οι πάγοι και αυξάνεται η επιφάνεια των θαλασσών, τόσο η Γη χάνει την ικανότητα να αντανακλά. Η κλιματική αλλαγή γίνεται αυτοτροφοδοτούμενη.

Ένας άλλος μηχανισμός που λειτουργεί παρόμοια είναι η συρρίκνωση του τροπικού δάσους στον Αμαζόνιο. Το δάσος αποτελεί το μεγαλύτερο αποθηκευτικό μηχανισμό του πλανήτη για το διοξείδιο του άνθρακα. Όσο οι πυρκαγιές που προκαλεί η κλιματική αλλαγή (και η λεηλασία του από τα συμφέροντα που υπηρετεί σήμερα ο Μπολσονάρο) το συρρικνώνουν, τόσο περισσότερο χάνει αυτή την ικανότητα. Οι ποσότητες είναι τεράστιες. Το διοξείδιο του άνθρακα που συγκρατούν τα δέντρα και το έδαφος τους τροπικού δάσους του Αμαζόνιου ισοδυναμεί με εκπομπές δεκαετιών από τις ανθρώπινες δραστηριότητες. Ήδη πριν από τη φοβερή πυρκαγιά που ξέσπασε μέσα στον Αύγουστο, υπήρχαν μελέτες που εκτιμούσαν ότι με τους ρυθμούς που συρρικνώνεται το δάσος του Αμαζόνιου, ο ρυθμός υπερθέρμανης του πλανήτη θα αυξηθεί κατά 50% σε μερικές δεκαετίες. Μετά τις πυρκαγιές του Αυγούστου, μάλλον δεν υπάρχει περιθώριο δεκαετιών.

Δικαιολογημένα η πιο πρόσφατη έκθεση της IPCC είναι κατηγορηματική. Μια από τις συγγραφείς της έκθεσης, η Ντέμπρα Ρόμπερτς δήλωσε: *"Αυτό είναι το πιο μεγάλο 'καμπανάκι' από πλευράς της επιστημονικής κοινότητας και ελπίζω ότι θα κινητοποιήσει τον κόσμο και θα σπάσει τον εφησυχασμό".*[3]

Οι αιτίες

Ποιες δραστηριότητες παράγουν αυτές τις τεράστιες ποσότητες αερίων του θερμοκηπίου και ιδιαίτερα διοξείδιου του άνθρακα που μας απειλούν με κλιματική καταστροφή; Τα μερίδια ποικίλουν από χώρα σε χώρα ανάλογα με τις συνθήκες που επικρατούν και ανάλογα με τη θέση της στην παγκόσμια οικονομία, αλλά στα κέντρα του καπιταλισμού οι μελέτες δείχνουν ότι το 35% προέρχεται από την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, 22% από τις μεταφορές, 29% από την χρήση ορυκτών καυσίμων για θέρμανση και άλλες ανάγκες των κατοίκων και των επιχειρήσεων στις πόλεις και 9% από αγροτικές δραστηριότητες.[4]

Στην κορυφή των ρυπαντών βρίσκονται οι ΗΠΑ, παρόλο που η οικονομία της Κίνας έχει γιγαντωθεί και από το 2007 παράγει περισσότερες εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα από κάθε άλλη χώρα. Ιστορικά, όμως, μελέτες δείχνουν ότι από το 1751 μέχρι το 2016 η συμβολή των ΗΠΑ στη συσσώρευση διοξειδίου του άνθρακα στην ατμόσφαιρα ήταν 29%, της Κίνας 13%, της Βρετανίας 5%.[5] Επιπλέον, χρειάζεται να παίρνουμε υπόψη και την αλληλοδιείσδυση μεταξύ των επιμέρους οικονομιών. Πολλά από τα ρυπογόνα εργοστάσια της Κίνας δουλεύουν για τις πολυεθνικές της Δύσης που έχουν βρει εκεί φτηνό εργατικό δυναμικό. Επίσης, το αμερικανικό Πεντάγωνο από μόνο του ευθύνεται για περισσότερες εκπομπές από τις πιο πολλές χώρες. Όπως παρατηρεί ο Λέανδρος Μπόλαρης:

"Στον πλανήτη ζούνε περίπου έξι δισεκατομμύρια άνθρωποι κι από αυτούς οι μισοί δεν συμβάλλουν στο παραμικρό στην υπερθέρμανση, οι «εκπομπές» τους είναι μηδενικές. Ένα πρόσθετο 1,5 δις του παγκόσμιου πληθυσμού πραγματοποιεί πολύ μικρές εκπομπές. Καμιά σύγκριση δηλαδή με τον σημαντικότερο ρυπαντή του περιβάλλοντος που σπάνια αναφέρεται, το αμερικάνικο Πεντάγωνο. Όπως σημειώνει ο Ίαν Άνγκους: «Σήμερα, οι αμερικάνικες ένοπλες δυνάμεις είναι ο μεγαλύτερος χρήστης πετρελαίου στον κόσμο, ο μεγαλύτερος ρυπαντής -παράγει περισσότερα επικίνδυνα απόβλητα από τις πέντε μεγαλύτερες χημικές βιομηχανίες των ΗΠΑ- και ο μεγαλύτερος παραγωγός εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου». Η αμερικάνικη κυβέρνηση

Οι πυρκαγιές στον Αμαζόνιο κάνουν την κλιματική αλλαγή αυτοτροφοδοτούμενη

Οι πολυεθνικές της ενέργειας και των χημικών επιμένουν καταστροφικά

είχε φροντίσει να εξασφαλίσει την εξαίρεση των ενόπλων δυνάμεών της από την Συνθήκη του Κιότο για το Περιβάλλον το 1997 και του Παρισιού στα τέλη του 2015".

Όταν έχουμε αυτές τις εικόνες, γίνεται πιο καθαρό το πόσο παραπλανητικά είναι κάποια κλισέ που αναπαράγονται από τα κυρίαρχα ΜΜΕ και τροφοδοτούνται από τις κυβερνήσεις που υπηρετούν τα μεγάλα καπιταλιστικά συμφέροντα. Ξεχωριστή θέση σε αυτή την κατηγορία έχει ο μύθος ότι ρυπογόνες είναι οι "αναδυόμενες" οικονομίες όπως η Κίνα ή η Ινδία ενώ η Ευρώπη έχει περάσει σε φάση "πράσινης ευαισθησίας".

Η Βρετανία, η Γαλλία, η Ιρλανδία και ο Καναδάς τυπικά έχουν κηρύξει τις χώρες τους σε κατάσταση έκτακτης κλιματικής ανάγκης και έχουν δεσμευτεί ότι θα σταματήσουν τις επιδοτήσεις για τα ορυκτά καύσιμα στα πλαίσια των αποφάσεων των G7 το 2016. Στην πράξη τα στοιχεία δείχνουν ότι δίνουν συνολικά 27,5 δις δολάρια κάθε χρόνο για τέτοιες επιδοτήσεις.[7] Η Γερμανία που αυτοπροβάλλεται ως πρωταθλήτρια στην προώθηση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, προωθεί ταυτόχρονα έναν νέο αγωγό φυσικού αερίου από τη Ρωσία, τον Nord Stream 2.

Η συνολική εικόνα είναι ότι παρά τις προειδοποιήσεις της IPCC και τις τυπικές δεσμεύσεις, η χρήση ορυκτών καυσίμων αυξάνεται και οι ανταγωνισμοί για τον έλεγχο των πηγών τους οξύνονται. Πίσω από τις εικόνες για αυξανόμενη χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας όπως η αιολική, υπάρχει μια επέκταση αντί για περιορισμό της χρήσης ορυκτών καυσίμων. Η BP παραδείγματος χάρη ανακοινώνει επίσημα ότι σχεδιάζει αύξηση της παραγωγής πετρέλαιου και φυσικού αέριου κατά 16% μέχρι το 2025, έστω κι αν η έκθεση που δίνει αυτά τα στοιχεία μιλάει με τα καλύτερα λόγια για το μέλλον των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.[8]

Στις ΗΠΑ, πριν ακόμα από τις εξορμήσεις του Τραμπ που υπερασπίζεται ανοιχτά τα ορυκτά καύσιμα, είχε ξεκινήσει μια τεράστια προσπάθεια για αξιοποίηση κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου με τη μέθοδο του fracking. Όπως γράφαμε στην Εργατική Αλληλεγγύη πριν πέντε χρόνια: *"Στις ΗΠΑ την τελευταία δεκαετία, η παραγωγή φυσικού αερίου έχει εκτιναχτεί χάρη στη νέα τεχνολογία που ονομάστηκε fracking. Με τις πλάτες των κυβερνήσεων Μπους και Ομπάμα, οι αμερικάνικες εταιρείες ενέργειας άρχισαν να χρησιμοποιούν μια καταστροφική για το περιβάλλον μέθοδο οριζόντιων γεωτρήσεων και υδραυλικής διάνοιξης των προσβάσεων σε κοιτάσματα που παλιά ήταν απρόσιτα. Αυτό ανέβασε την παραγωγή σε σημείο που πολλοί αναλυτές να μιλούν για ενεργειακή ανεξαρτησία των ΗΠΑ.*

Η θεωρία ότι οι ΗΠΑ δεν έχουν πια ανάγκη τα πετρέλαια της Μέσης Ανατολής είναι ένα παραμύθι, όπως εξηγεί πολύ ωραία ένα πρόσφατο βιβλίο με τίτλο "Snake Oil". Παρά την τεράστια περιβαλλοντική καταστροφή, κύρια των υδάτινων πόρων, η παραγωγή φυσικού αέριου με τη μέθοδο fracking στηρίζεται στην εκμετάλλευση των πιο «εύκολων» κοιτασμάτων. Η συνέχισή της απαιτεί όλο και πιο δαπανηρές (και καταστροφικές) γεωτρήσεις".[9]

Αυτή η εξόρμηση για την "ενεργειακή ανεξαρτησία" των ΗΠΑ που συνεχίζεται αμείωτη με τεράστια στήριξη από το κράτος και τις τράπεζες για τις εταιρείες του fracking συμπληρώνεται από τις εξορμήσεις του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού για τον έλεγχο των αποθεμάτων πετρελαίου που έχουν ανάγκη τόσο οι σύμμαχοι όσο και οι ανταγωνιστές τους. Περίπου το 80% των ενεργειακών αναγκών παγκόσμια καλύπτεται από ορυκτά καύσιμα και υπολογίζεται ότι το 25% των γνωστών κοιτασμάτων πετρελαίου βρίσκονται στη Σαουδική Αραβία. Αν προσθέσουμε στην εικόνα και το Ιράκ, το Κουβέιτ και το Ιράν, καταλαβαίνουμε γιατί η Μέση Ανατολή ήταν και παραμένει το θέατρο των πιο σκληρών συγκρούσεων ανάμεσα στις Μεγάλες Δυνάμεις και καμιά κυβέρνηση δεν αποσύρεται από αυτόν τον άγριο ανταγωνισμό.

Αυτό ισχύει και για την ελληνική περίπτωση. Ο κόσμος κυριολεκτικά καίγεται, αλλά η επίσημη πολιτική επιμένει ότι το μέλλον ανήκει στην αξιοποίηση του "ορυκτού πλούτου της χώρας" με χορήγηση αδειών για γεωτρήσεις και άντληση πετρέλαιου ή φυσικού αέριου στο Ιόνιο, στα νότια της Κρήτης αλλά και μέχρι το Καστελόριζο και την Κύπρο, σε ανταγωνισμό με την Τουρκία και σε

συμμαχία με το κράτος-τρομοκράτη της Μέσης Ανατολής, το Ισραήλ. Η Λουίζα Γκίκα δίνει αναλυτικά τις εικόνες της απειλούμενης καταστροφής, αλλά και των αντιστάσεων που αναπτύσσονται, σε άλλες σελίδες αυτού του τεύχους. Θα ξαναγυρίσουμε πιο κάτω στα καθήκοντα που βάζουν για το κίνημα και την Αριστερά αυτές οι εξελίξεις.

Ο καπιταλισμός είναι από το ξεκίνημά του ένα σύστημα τυφλής ανταγωνιστικής συσσώρευσης που στηρίζεται στην εκμετάλλευση της εργατικής τάξης και δημιουργεί συνθήκες ανταγωνιστικής σχέσης με τη φύση: αντλεί πόρους που αυξάνουν τον πλούτο αλλά ταυτόχρονα εξαντλεί τις δυνατότητες του φυσικού περιβάλλοντος να αναπαράγει τις συνθήκες του. Είναι μια κατάσταση που οδήγησε τον Μαρξ να μιλήσει για ρήγμα στη σχέση του μεταβολισμού ανάμεσα στην ανθρώπινη κοινωνία και τη φύση.

Ο Μαρξ και το περιβάλλον

Για να κατανοήσουμε αυτό το "ρήγμα" χρειάζεται να δούμε την ίδια την έννοια αυτού του "μεταβολισμού":

"Η εργασία είναι πρώτα απ' όλα μια διαδικασία ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση, μια διαδικασία με την οποία ο άνθρωπος με τις δικές του δράσεις μεσολαβεί, ρυθμίζει και ελέγχει τον μεταβολισμό ανάμεσα στον ίδιο και τη φύση. Στέκεται απέναντι στα υλικά της φύσης σαν μια δύναμη της φύσης. Βάζει σε κίνηση τις φυσικές δυνάμεις που ανήκουν στο ίδιο του το σώμα, τα χέρια, τα πόδια, το κεφάλι του με στόχο να οικειοποιηθεί τα υλικά της φύσης με μορφή προσαρμοσμένη στις ανάγκες του. Μέσα από αυτή την κίνηση επιδρά πάνω στην εξωτερική φύση και την αλλάζει και με αυτόν τον τρόπο ταυτόχρονα αλλάζει τη δική του φύση. ... Η εργασία είναι η γενικευμένη συνθήκη για τη μεταβολική αλληλεπίδραση ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση, η διαρκής συνθήκη που έχει επιβάλει η φύση πάνω στην ανθρώπινη ύπαρξη".[10]

Ο Μαρξ άρχισε να εντοπίζει τα προβλήματα που προκαλεί ο καπιταλισμός στην ίδια τη σχέση των ανθρώπων με τη φύση μέσα από τη μελέτη των επιπτώσεων της χρήσης χημικών λιπασμάτων στην αγροτική παραγωγή.

Επί αιώνες, από την εποχή του περάσματος από τις κοινωνίες των τροφοσυλλεκτών στις κοινωνίες που στηρίζονταν σε εγκαταστημένους καλλιεργητές της γης, μέχρι το πέρασμα στον καπιταλισμό και τη βιομηχανική επανάσταση, η γεωργία πέρασε από διάφορες μορφές καλλιέργειας και αναμόρφωσε το τοπίο σχεδόν παντού, αλλά πάντα κατάφερνε να έχει μια σχέση με την καλλιεργούμενη γη που ανανέωνε τις δυνατότητες του εδάφους. Τα στοιχεία που αντλούσαν τα σπαρτά και τα κοπάδια από το έδαφος επέστρεφαν σε αυτό μετά την κατανάλωσή τους από τους ανθρώπους και τα ζώα με πολλούς τρόπους- με την κοπριά, με το νερό της βροχής, με τα φύλλα και τις στάχτες από τα δέντρα, με την εναλλαγή των καλλιεργειών.

Το προχώρημα του καπιταλισμού σε ανταγωνιστικό διαχωρισμό ανάμεσα σε ύπαιθρο και πόλη, με τις πιέσεις για εντατικοποίηση της παραγωγής, την εξειδίκευση σε μονοκαλλιέργειες και άλλα πολλά ήταν αυτό που οδήγησε σε φαινόμενα εξάντλησης του εδάφους.

Γράφει ο Μαρξ και πάλι στο Κεφάλαιο:

"Η καπιταλιστική παραγωγή συγκεντρώνει τον πληθυσμό σε μεγάλα κέντρα και ωθεί σε αυξανόμενη βαρύτητα του πληθυσμού των πόλεων. Αυτό έχει δυο αποτελέσματα. Από τη μια μεριά συγκεντρώνει την ιστορική κινητήρια δύναμη της κοινωνίας. Από την άλλη, διαταράσσει την μεταβολική αλληλεπίδραση μεταξύ ανθρώπων και γης, εμποδίζει την επιστροφή στο έδαφος των στοιχείων που καταναλώθηκαν από τους ανθρώπους με τη μορφή τροφής και ένδυσης. Έτσι εμποδίζει τη λειτουργία της αιώνιας φυσικής συνθήκης για τη συνεχή γονιμότητα του εδάφους. ...Κάθε πρόοδος στην καπιταλιστική γεωργία είναι πρόοδος στην τέχνη της καταλήστευσης όχι μόνο του εργάτη αλλά και του εδάφους. ... Η καπιταλιστική παραγωγή, συνεπώς, αναπτύσσει την τεχνική και το βαθμό συνδυασμού της κοινωνικής παραγωγικής διαδικασίας υπονομεύοντας ταυτόχρονα τις αρχικές πηγές κάθε πλούτου- το έδαφος και τον εργάτη".[11]

Από την εποχή του Μαρξ στη σημερινή, οι διαστάσεις αυτών των φαινομένων έχουν γίνει τεράστιες και αφορούν πια όχι μόνο την ποιότητα του εδάφους αλλά και των ωκεανών και της ατμόσφαιρας.

Οι δραστηριότητες των πολυεθνικών που ελέγχουν την παραγωγή και διακίνηση τροφίμων και γενικότερα αγροτικών προϊόντων έχουν συνέπειες που φτάνουν πολύ πέρα από τα χωράφια της Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής. Καταστρέφουν τα εδάφη σε τεράστιες εκτάσεις της Λατινικής Αμερικής, της Αφρικής και της Ασίας προωθώντας επιλογές καλλιεργειών που δεν έχουν σχέση με τις παραδοσιακές της κάθε περιοχής, αλλά με το εξαγωγικό μοντέλο που επιβάλλουν με τη βοήθεια "διαρθρωτικών προγραμμάτων" του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας.

Η επιλογή ότι μια χώρα του "Τρίτου Κόσμου" θα κάνει τα χρέη της βιώσιμα επειδή θα κερδίζει συνάλλαγμα εξάγοντας τριαντάφυλλα ή φράουλες στις παγκόσμιες αγορές αποδείχθηκε τρελλή από κάθε άποψη. Όσο περισσότερες χώρες μπήκαν σε αυτόν τον προσανατολισμό, τόσο περισσότερο χειροτέρευαν οι δυνατότητες να εξυπηρετούν τα χρέη τους καθώς οι τιμές των εξαγωγών τους σε δολάρια έπεφταν. Οι συνέπειες για το περιβάλλον τους και τους πληθυσμούς τους, όμως, αποδεικνύονταν διαρκείς. Και τα κέρδη συγκεντρώνονταν σε όλο και λιγότερα χέρια.

Τα κέρδη από τις μονοκαλλιέργειες είναι ακόμη πιο συγκεντρωμέ-

Οι μικροί μαθητές και μαθήτριες άνοιξαν το νέο κύμα του κινήματος

να. Το 40% των κερδών από το τσάι ελέγχεται από 4-5 μεγαθήρια σαν την Unilever. Η Nestle έχει κέρδη που ξεπερνούν το ΑΕΠ των 65 πιο φτωχών χωρών του πλανήτη. Η Bayer έδωσε 50 δισεκατομμύρια για να εξαγοράσει την Monsanto, αλλά τώρα η μετοχή της βουλιάζει καθώς τα δικαστήρια επιδικάζουν τεράστιες αποζημιώσεις για τις συνέπειες που έχουν καρκινογόνα προϊόντα όπως το πολυδιαφημισμένο ζιζανιοκτόνο της.

Οι καταστροφικές επιπτώσεις δεν περιορίζονται εκεί. Οι μεταφορές που απαιτούνται για τη διακίνηση του αυξανόμενου όγκου αυτού του διεθνούς εμπορίου έχουν μεγάλο μερίδιο στην εκπομπή αερίων του θερμοκηπίου. Οι μεταφορές με αεροπλάνο επιβαρύνουν την ατμόσφαιρα ανά χιλιόμετρο εφτά φορές παραπάνω σε σύγκριση με το τρένο. Φορτηγά και αυτοκίνητα ευθύνονται για το 70% των εκπομπών από τις μεταφορές. Αν η αντίστοιχη μεταφορά γινόταν με τρένο η μείωση των εκπομπών θα ήταν 92%! Κι όμως, οι επενδύσεις στρέφονται διαρκώς προς τους κατασκευαστές αυτοκινητόδρομων και σε βάρος του σιδηρόδρομου. Στην Ελλάδα, το μερίδιο των μεταφορών με το τρένο έχει συρρικνωθεί απελπιστικά επί δεκαετίες.

Η βιομηχανία τσιμέντου που είναι ο μεγάλος προμηθευτής των κατασκευαστικών εταιρειών, βρίσκεται ανάμεσα στους πρωταθλητές των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου παγκόσμια. Μαζί με τα διυλιστήρια και τα χαλυβουργεία ευθύνονται για το 50% των εκπομπών της παγκόσμιας βιομηχανίας. Ο κύκλος των επιλογών του καπιταλισμού είναι φαύλος και δεν πρόκειται να σπάσει με δικές τους επιλογές.

Ένα παράδειγμα τέτοιων αποτυχημένων επιλογών είναι τα βιοκαύσιμα, δηλαδή καύσιμα που προέρχονται από την επεξεργασία φυτικής παραγωγής. Προβλήθηκαν ως “βιώσιμη” και “ανανεώσιμη” πηγή ενέργειας και η ΕΕ έβαλε στόχους ότι τα κράτη-μέλη πρέπει να αντλούν το 10% των καυσίμων για τις μεταφορές από τέτοιες πηγές μέχρι το 2020. Ωστόσο, τα βιοκαύσιμα προκαλούν εκπομπές CO_2 όπως και τα ορυκτά καύσιμα. Επιπλέον, απαιτούν τεράστιες εκτάσεις γης για την καλλιέργεια της πρώτης ύλης, προκαλώντας καταστροφές σε δάση εκεί όπου οι πολυεθνικές τρέχουν να αρπάξουν εκτάσεις για να επωφεληθούν από τις επιδοτήσεις για αυτή την “εναλλακτική” μορφή ενέργειας.

Οι λύσεις

Πώς μπορούμε, λοιπόν, να σπάσουμε πραγματικά αυτόν το φαύλο κύκλο; Ένα πρώτο βήμα είναι να απορρίψουμε τις απόπειρες να μεταφερθεί η ευθύνη στον καθένα και την καθεμιά μας ατομικά. Είναι προκλητικό να κάνει διαφημίσεις η Κόκα-κόλα που μας προτρέπουν να

ανακυκλώνουμε τα πλαστικά μπουκαλάκια της. Δεν μπορούν να κουνούν το δάχτυλο στον απλό κόσμο ότι δεν έχει οικολογική συνείδηση, όλα αυτά τα συμφέροντα που παράγουν δισεκατομμύρια τόνους απόβλητα καταστροφικά για το περιβάλλον. Οι αλυσίδες σουπερμάρκετ εμπορεύονται προϊόντα τυλιγμένα σε πλαστικά και απαιτούν από τον πελάτη να προσέξει πού θα καταλήξουν. Μόνο συλλογικά μπορούμε να αντιμετωπίσουμε τις προκλήσεις.

Αυτό ισχύει για όλες τις προκλήσεις, ακόμη και αυτές που είναι πιο προσωπικές, όπως οι διατροφικές επιλογές. Η λύση δεν είναι να γίνουμε όλοι χορτοφάγοι επειδή η βιομηχανία κρέατος λειτουργεί απαράδεκτα. Συνολικά η παραγωγή τροφίμων όπως είδαμε βρίσκεται κάτω από τον έλεγχο τεράστιων συμφερόντων που ενδιαφέρονται περισσότερο για τα κέρδη τους παρά για την ποιότητα της τροφής που φτάνει στο τραπέζι μας. Και μέσα στον καπιταλισμό οι απλοί καθημερινοί άνθρωποι δεν έχουν την ελευθερία και την άνεση να δώσουν τον χρόνο που χρειάζεται για να προσέξουν τη διατροφή τους. Άμα είσαι στο τρέξιμο, ένα πιτόγυρο με απ' όλα είναι μια εύκολη λύση έστω κι αν ξέρεις ότι δεν είναι η πιο υγιεινή επιλογή.

Πολύ περισσότερο η συλλογικότητα είναι αναγκαία όταν βρισκόμαστε απέναντι σε ζητήματα που αφορούν ολόκληρες περιοχές. Οι κάτοικοι της Μάνδρας δεν είχαν ούτε έχουν την πολυτέλεια να μετακομίσουν ο καθένας και η καθεμιά κάπου αλλού για να σωθούν από τις πλημμύρες.[12] Ούτε υπάρχει ζήτημα ότι η επιστήμη δεν μπορεί να βοηθήσει στην αντιμετώπιση τέτοιων καταστάσεων. Σύμφωνα με τον ακαδημαϊκό της έδρας Γεωλογικών Επιστημών Κώστα Συνολάκη: *"Ήδη από το 1938 υπάρχει η τεχνολογία που επιτρέπει να γίνει άμεση εκτίμηση της στάθμης του νερού σε όμορες συνοικίες πόλεων και σε χειμάρρους ώστε να ληφθεί κατάλληλη απόφαση για απομάκρυνση του πληθυσμού σε περίπτωση ακραίων βροχοπτώσεων. Δεκάδες ίσως και εκατοντάδες εκατομμύρια ευρώ έχουν δαπανηθεί σε σχετικές υδρολογικές μελέτες αλλά στη Μάνδρα καταλάβαμε πόσο απροετοίμαστοι είμαστε".*[13]

Το πραγματικό ζήτημα είναι ότι κόντρα στα συμφέροντα των πολλών και στις δυνατότητες που προσφέρει η επιστήμη και η τεχνολογία, οι επιλογές του συστήματος επιμένουν σε λύσεις καταστροφικές. Σε άλλες σελίδες αυτού του τεύχους η Εμμανουέλα Τερζοπούλου παρουσιάζει τις απειλές για τη Ραφήνα και συνολικότερα για την Αττική από τη διαχείριση των ρεμάτων που επιβάλλουν οι προτεραιότητες της τουριστικής και της κατασκευαστικής βιομηχανίας. Η αντίσταση σε αυτές τις επιλογές είναι αναγκαία, όχι μόνο από περιοχή σε περιοχή, αλλά συνολικά και συντονισμένα από όλες τις οργανωμένες συλλογικότητες.[14]

Η παγκόσμια μέρα δράσης στις 20 Σεπτέμβρη είναι μια καλή ευκαιρία για να βρεθούμε μαζί στους δρόμους όχι μόνο με το διεθνές κίνημα αλλά και πανελλαδικά, από τις Σκουριές μέχρι το Καστέλλι και από την Πίνδο ως την Αττική.

Οι διεκδικήσεις που έχουμε να προβάλουμε είναι τεράστιες.

Ένα πρώτο παγκόσμιο αίτημα είναι ότι τα αποθέματα ορυκτών καυσίμων πρέπει να μείνουν εκεί που βρίσκονται, κάτω από το έδαφος. Το "Στοπ στις εξορύξεις" είναι αίτημα που ενώνει πάνω από σύνορα. Αλλά είναι και τεράστια μάχη, όχι μόνο γιατί απαιτεί σύγκρουση με τα πολυεθνικά μεγαθήρια του πετρέλαιου και του φυσικού αέριου, αλλά και με τις πολεμικές εξορμήσεις των κυβερνήσεων για τον έλεγχο των κοιτασμάτων. Μαζί με το αίτημα για να σταματήσουν οι γεωτρήσεις και οι εξορύξεις πάει το αίτημα για να σταματήσει ο αγώνας δρόμου των εξοπλισμών και η εμπλοκή στις ιμπεριαλιστικές επεμβάσεις. Δεν θέλουμε περισσότερες φρεγάτες, θέλουμε ειρήνη στο Αιγαίο και λευτεριά στους λαούς της Μέσης Ανατολής.

Επίσης παγκόσμιο αίτημα είναι όχι μόνο να μην αυξάνεται η χρήση ορυκτών καυσίμων αλλά και να αρχίσει να μειώνεται η κατανάλωσή τους. Υπάρχουν τρόποι και τεχνολογίες για να πάμε προς τα εκεί με γοργούς ρυθμούς για να προλάβουμε την υπερθέρμανση του πλανήτη. Δημόσιες και δωρεάν συγκοινωνίες στις πόλεις για να μειωθεί η χρήση αυτοκινήτων. Προτεραιότητα στις ηλεκτροκίνητες συγκοινωνίες, στο μετρό αλλά και στο σιδηρόδρομο απέναντι στα φορτηγά και τους αυτοκινητόδρομους. Μεγαλύτερης διάρκειας διακοπές για τους εργαζόμενους σε συνδυασμό με μείωση των αεροπορικών πτήσεων που επιβαρύνουν δυσανάλογα την ατμόσφαιρα. Δεν είναι ανάγκη να έρχονται με τσάρτερ οι τουρίστες για να ξεκουραστούν. Πρόγραμμα εργατικών κατοικιών με σύγχρονες προδιαγραφές μόνωσης και συλλογικής θέρμανσης για να μειωθεί η κατανάλωση ενέργειας. Στήριξη αγροτικών συνεταιρισμών με προσανατολισμό τη βιώσιμη καλλιέργεια ποιοτικών προϊόντων με μείωση της σπατάλης σε λιπάσματα, νερό και ενέργεια. Και βέβαια, στροφή της παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας προς τις ανανεώσιμες πηγές.

Αυτό δεν σημαίνει πράσινο φως για τον κάθε Μυτιληναίο να σπέρνει ανεμογεννήτριες όπου γουστάρει καταστρέφοντας τα βουνά και τα δάση. Ακριβώς το αντίθετο: βασικό αίτημα είναι ο δημόσιος και εργατικός έλεγχος στη ΔΕΗ και σε όλο τον τομέα ενέργειας. Οι τεχνολογικές δυνατότητες για να προχωρήσουμε σε αντικατάσταση της χρήσης ορυκτών καυσίμων με την προγραμματισμένη ανάπτυξη εναλλακτικών ανανεώσιμων πηγών υπάρχουν. Το θέμα είναι ποιος έχει τον έλεγχο και πόσο σέβεται τις ανάγκες των ανθρώπων και της φύσης.

Τα κινήματα για το κλίμα και το περιβάλλον πρέπει να μπουν δυναμικά στη μάχη ενάντια στις ιδιωτικοποιήσεις. Για τους πιο πολλούς

ακτιβιστές, αυτό είναι προφανές στην περίπτωση του νερού και (συνήθως) των συγκοινωνιών. Όμως είναι το ίδιο επείγον να σταματήσουμε το πέρασμα της ΔΕΗ αλλά και των ΕΛΠΕ και της ΔΕΣΦΑ στα ιδιωτικά συμφέροντα. Οι Λάτσηδες, οι Βαρδινογιάννηδες, οι Κοπελούζοι και οι εφοπλιστές είναι σφιχτά διαπλεκόμενοι με τις μεγαλύτερες εταιρείες που βγάζουν μυθικά κέρδη από τα ορυκτά καύσιμα. Δικό τους όραμα είναι να επεκταθούν μαζί με την Total, την Exxon, την Eni κλπ από το Ιόνιο μέχρι την Κύπρο. Είναι τραγικό να απλωθεί περισσότερο ο έλεγχός τους στην παραγωγή ενέργειας.

Αντίθετα, δημόσιος έλεγχος σημαίνει αγώνα για προχώρημα στην εναλλακτική κατεύθυνση. Η ΔΕΗ έχει ανάγκη από επενδύσεις και όχι από λεηλασία από αυτά τα αρπακτικά. Υπάρχουν μελέτες που δείχνουν ότι στη Βρετανία, παραδείγματος χάρη, τα δυο τρίτα της ενέργειας που παράγεται στους ηλεκτρικούς σταθμούς χάνεται σε απώλειες είτε από διαρροές στο δίκτυο μεταφοράς είτε από απαρχαιωμένες εγκαταστάσεις. Αλίμονο αν παραδώσουμε στα αρπακτικά την αντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων.

Ακριβώς επειδή είναι τόσο τεράστιο το μέγεθος των αλλαγών που απαιτούνται, είναι απαραίτητο να αξιοποιήσουμε τη δύναμη της εργατικής τάξης. Χρειαζόμαστε το εργατικό κίνημα στην πρώτη γραμμή της πάλης για να σώσουμε τον πλανήτη. Χρειαζόμαστε τα συνδικάτα να υιοθετήσουν το ριζικό πρόγραμμα των αλλαγών που είναι απαραίτητες για να σταματήσουμε την κλιματική καταστροφή. Και μπορούμε να το πετύχουμε γιατί αυτό συμβαδίζει με τα συμφέροντα όλης της εργατικής τάξης που ζει όχι μόνο την εκμετάλλευση και την καταπίεση από αυτό το σύστημα αλλά βιώνει τις απειλές της κλιματικής αλλαγής στην καθημερινή ζωή της.

Ακόμη και εργατικά κομμάτια που απασχολούνται σε τομείς που θα χρειαστεί να συρρικνωθούν και προοπτικά να κλείσουν, όπως παραδείγματος χάρη η άντληση και διύλιση πετρέλαιου, μπορούν να κερδιθούν, γιατί ένα πρόγραμμα αναδιάρθρωσης της παραγωγής με βάση τις ανάγκες των ανθρώπων και του περιβάλλοντος θα δημιουργήσει περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και συνθήκες για όλους.

Θυμόμαστε τον αγώνα των ανθρακωρύχων της Βρετανίας με τη μεγάλη απεργία ενάντια στη Θάτσερ. Όσοι νόμιζαν ότι μια ήττα των ανθρακωρύχων θα ήταν μια "πράσινη" νίκη επειδή θα έκλειναν ορυχεία άνθρακα έπεσαν τελείως έξω. Η επικράτηση της Θάτσερ έδωσε μεγαλύτερη δύναμη στη BP και στη Shell, εξασθένισε το εργατικό κίνημα και τις αντιστάσεις στη νεοφιλελεύθερη επέλαση που απογείωσε και την περιβαλλοντική καταστροφή. Η επαναστατική αριστερά που στήριξε τους ανθρακωρύχους είχε δίκιο να υποστηρίζει ότι η αλλαγή της κοινωνίας περνάει από εργατικές νίκες και όχι από καπιταλιστικές αναδιαρθρώσεις.

Σήμερα, πριν φτάσουμε σε επαναστατικές ανατροπές, υπάρχουν προγραμματικές προτάσεις από τμήματα της ρεφορμιστικής, κοινοβουλευτικής αριστεράς που μιλούν για "Ένα εκατομμύριο πράσινες θέσεις εργασίας" στη Βρετανία και για ένα "Πράσινο Νιου Ντιλ" στις ΗΠΑ. Οι τέσσερις βουλευτίνες των Δημοκρατικών που έχουν μπει στο στόχαστρο του Τραμπ (αυτές από τις οποίες ζήτησε ρατσιστικά "να πάνε πίσω από εκεί που ήρθαν" επειδή είναι αφροαμερικάνικης ή ισπανόφωνης καταγωγής) κερδίζουν σε δημοφιλία καθώς συνδέουν ένα πρόγραμμα αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής με μεγάλης κλίμακας κρατική παρέμβαση ενάντια στην ανεργία και την οικονομική κρίση με τρόπο αντίστοιχο του Ρούζβελτ στη δεκαετία του 1930.

Ξέρουμε ότι ο κοινοβουλευτικός δρόμος δεν οδηγεί στην πραγματοποίηση των υποσχέσεων που υπάρχουν στις διακηρύξεις του. Ζούμε στη χώρα που έχει ζωντανές τις εμπειρίες από την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ, θυμόμαστε υπουργούς να μπαίνουν με άλλο πρόγραμμα στα υπουργεία και στην πορεία να εφαρμόζουν μνημονιακές περικοπές στη δασοπροστασία και στην πυρόσβεση, να υποκύπτουν στην Eldorado Gold, στην COSCO και στην Lamda development, να προωθούν ιδιωτικοποιήσεις στα τρένα, στα λιμάνια, στα αεροδρόμια.

Το συμπέρασμα που βγάζουμε από τέτοιες εμπειρίες, όμως, δεν είναι να εγκαταλείψουμε τις ριζικές ανατροπές ως "ανέφικτες", αλλά αντίθετα να επιδιώξουμε να τις επιβάλουμε κόντρα στα μεγάλα συμφέροντα μέσα από τον επαναστατικό δρόμο, με τη δύναμη του κινήματος, των αγώνων και της εργατικής τάξης. Για να ανατρέψουμε τον καπιταλισμό πριν καταστρέψει τα πάντα. ■

Σημειώσεις

1. Martin Empson, Land and Labour, Marxism ecology and human history, London, Bookmarks, 2014, p. 250
2. Χρήστος Ζερεφός, Τα περιθώρια στενεύουν, Η Καθημερινή, 18 Αυγούστου 2019
3. αναφέρεται από την Suzanne Jeffery στο άρθρο της Dirty energy, capitalism and the working class, International socialism journal 162, spring 2019. http://isj.org.uk/dirty-energy-capitalism/
4. Martin Empson, ο.π. σελ. 270
5. Suzanne Jeffery, ο.π. πηγή Hansen, James, 2018, "Climate Change in a Nutshell: The Gathering Storm", www.columbia.edu/~jeh1/mailings/2018/20181206_Nutshell.pdf
6. Λέανδρος Μπόλαρης, Καπιταλισμός και περιβάλλον-σχέσεις καταστροφής, Σοσιαλισμός από τα κάτω 125, Νοέμβρης-Δεκέμβρης 2017, http://socialismfrombelow.gr/article.php?id=1021
7. https://www.climatechangenews.com/2019/06/24/four-countries-declared-climate-emergencies-give-billions-fossil-fuels/
8. Vaughan, Adam, 2019, "Renewable Energy will be World's Main Power Source by 2040, says BP", Guardian (14 February), www.theguardian.com/business/2019/feb/14/renewable-energy-world-power-source-bp
9. http://ergatiki.gr/article.php?id=10354
10. Καρλ Μαρξ, Το Κεφάλαιο, τόμος Ι. Αναφέρεται από τον John Bellamy Foster στο βιβλίο του Marx's ecology, materialism and nature, Monthly review press, New York 2000, σελ. 157
11. Αναφέρεται από τον John Bellamy Foster, ό.π. Σελ 156
12. Δήμητρα Κυρίλλου, Κώστας Πίττας, Μάνδρα- η κρίση της Αττικής, Σοσιαλισμός από τα κάτω 126, Γενάρης-Φλεβάρης 2018.
13. Κώστας Συνολάκης, Δρόμος χωρίς επιστροφή, Καθημερινή 18 Αυγούστου 2019
14. Ορέστης Ηλίας, Ξεσηκωμός για τον πλανήτη, Σοσιαλισμός από τα κάτω 134, Μάης-Ιούνης 2019.

Η καταστροφή των φυσικών ρεμάτων συμβάλλει στην κλιματική αλλαγή και επιδεινώνει τις καταστροφικές επιπτώσεις της στους ανθρώπους και το περιβάλλον όπως περιγράφει η Εμμανουέλα Τερζοπούλου-μέλος του κινήματος για τη διάσωση των ρεμάτων.

Κινητοποίηση κατοίκων της Ραφήνας στο Περιφερειακό Συμβούλιο Αττικής

Φυσικά ρέματα

Μεγάλη συζήτηση έχει ξεκινήσει τα τελευταία χρόνια για τη διαχείριση των ρεμάτων. Περιφέρειες, Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών και Δήμοι υπόσχονται αντιπλημμυρική προστασία στους πολίτες/ψηφοφόρους τους, κάνοντας έργα σε ρέματα που υποτίθεται θα μεγαλώσουν τη παροχετευτική τους ικανότητα και θα προστατέψουν τους ανθρώπους και τις περιουσίες τους.

Είναι γεγονός ότι η κλιματική αλλαγή έχει οδηγήσει σε αλλαγές των μετεωρολογικών φαινομένων. Ανάμεσα στα άλλα παρουσιάζονται πολύ πιο σφοδρές βροχοπτώσεις. Δεν είναι ότι η συνολική ποσότητα του νερού των βροχοπτώσεων είναι μεγαλύτερη αλλά ο τρόπος που εμφανίζονται έχει αλλάξει. Μεγαλύτερες περίοδοι ξηρασίας από τη μία και αραιότερες βροχοπτώσεις από την άλλη που συνήθως αποδίδουν μεγαλύτερες ποσότητες νερού σε μικρότερο χρονικό διάστημα. Αυτό το χαρακτηριστικό της «σφοδρότητας» έχει ως συνέπεια μεγάλες ποσότητες νερού να προσπαθούν να διοχετευθούν στις κοίτες των ρεμάτων. Ορισμένες φορές οι κοίτες δεν επαρκούν και πλημμυρίζουν.

Η πλημμύρα φυσική διεργασία

Οι πλημμύρες είναι μια φυσική διεργασία που πάντοτε συνέβαινε. Σε πολλές μάλιστα περιπτώσεις τα ρέματα έχουν φυσικές πλημμυρικές ζώνες. Πρόκειται για πεδινές περιοχές όπου η κοίτη μοιάζει να «εξαφανίζεται». Στην πραγματικότητα δεν εξαφανίζεται αλλά απλώνεται, η κοίτη διασπάται σε περισσότερες από μία και σχηματίζονται ελώδεις εκτάσεις όπου το νερό διοχετεύεται προσωρινά προκειμένου να απορροφηθεί από το έδαφος και να καταλήξει στον υδροφόρο ορίζοντα.

Ενώ λοιπόν οι πλημμύρες πάντοτε συνέβαιναν, αυτό που δε συνέβαινε πάντοτε είναι οι πλημμύρες να έχουν θύματα. Ας δούμε λοιπόν τι έχει αλλάξει.

Το πρώτο που έχει αλλάξει είναι ότι σε πολλά ρέματα η κοίτη έχει αλλάξει. Δεν είναι η ιστορική κοίτη που είχε διαμορφωθεί μέσα από τη φυσική γεωλογική διαμόρφωση αλλά έχει μπαζωθεί είτε σε ορισμένα σημεία είτε ακόμη και ολοκληρωτικά. Το αποτέλεσμα στην καλύτερη περίπτωση είναι η κοίτη να έχει στενέψει, στην χειρότερη περίπτωση να έχει εξαφανιστεί τελείως (πολύ συνηθισμένο σε μικρά ρέματα που χύνονται σε μεγαλύτερα).

Το δεύτερο που έχει αλλάξει είναι ότι σε πολλές περιπτώσεις οι δύο πλευρές των ρεμάτων (παραρεμάτιες περιοχές), οι οποίες σύμφωνα με το Σύνταγμα αποτελούν δημόσιες εκτάσεις, έχουν καταπατηθεί. Στη χειρότερη περίπτωση έχουν χτιστεί, στην καλύτερη περίπτωση έχουν μετατραπεί σε καλλιεργήσιμες εκτάσεις. Τέτοιες παρεμβάσεις δεν προέρχονται μόνο από ιδιώτες αλλά πολλές φορές έχουν γίνει και με τη βούλα του δημοσίου. Στην τελευταία περίπτωση ανήκει η Μάνδρα, όπου μια ολόκληρη περιοχή μπαζώθηκε από το Δήμο και κατέληξε να κοπεί σε οικόπεδα τα οποία στη συνέχεια πουλήθηκαν σε ιδιώτες. Φυσικά ήταν η περιοχή που δέχθηκε τις εντονότερες επιπτώσεις από την πλημμύρα του 2017.

Το τρίτο που έχει αλλάξει είναι ότι έχει αυξηθεί η επιφανειακή απορροή των υδάτων με αποτέλεσμα περισσότερο νερό από τις βροχές να καταλήγει στις κοίτες των ρεμάτων. Αυτό οφείλεται στην οικοδομική δραστηριότητα και στα μεγάλα δημόσια έργα, που έχουν πάψει πλέον να αφήνουν χωμάτινες επιφάνειες αλλά καλύπτουν ολοένα και μεγαλύτερες εκτάσεις με μη υδατοπερατά υλικά δηλαδή με υλικά που το νερό δε μπορεί να διαπεράσει όπως τσιμέντο και άσφαλτο. Συνέπεια αυτού είναι ολοένα και μεγαλύτερες ποσότητες του νερού των βροχοπτώσεων να μην απορροφώνται από το έδαφος και να καταλήγουν στα ρέματα με αποτέλεσμα την αύξηση του νερού που καταλήγει στις κοίτες των ρεμάτων προκειμένου να καταλήξει στον τελικό αποδέκτη του, τη θάλασσα.

Πού οδηγούν όλες οι παραπάνω αλλαγές; Όταν τα ρέματα δέχονται πολύ μεγαλύτερες ποσότητες νερού

Μαύρος καπνός στο λιμάνι της Ραφήνας

οι πιθανότητες πλημμύρας αυξάνονται. Σε περίπτωση πλημμύρας λοιπόν, όταν οι κοίτες των ρεμάτων είναι μπαζωμένες και οι παραρεμάτιες περιοχές χτισμένες, τότε το πλεονάζον νερό που θα βγει έξω από την κοίτη θα πλημμυρίσει δρόμους, σπίτια, καλλιεργήσιμες εκτάσεις, δημόσιες υποδομές κλπ. Στις περιπτώσεις δε που το ρέμα είναι τελείως μπαζωμένο, όπως πχ στην περίπτωση της Μάνδρας, οι συνέπειες είναι πολύ πιο έντονες και οι πιθανότητες να υπάρξουν θύματα πολύ μεγαλύτερες.

Η διαχρονική αντίληψη με την οποία το ελληνικό κράτος διαχειρίζεται τον κίνδυνο πλημμύρας είναι ο εγκιβωτισμός των ρεμάτων που άλλοτε είναι πλήρης οπότε το ρέμα καλύπτεται τελείως όπως στην περίπτωση του Ιλισσού, του Κηφισού αλλά και πολυάριθμων μικρότερων ρεμάτων, άλλοτε δε σκεπάζεται ολοκληρωτικά και μένει ανοιχτή η επάνω πλευρά του. Για παράδειγμα στην Αττική υπήρχαν πριν τη δεκαετία του ‘50 πάνω από 700 ρέματα, από τα οποία έχουν απομείνει μόλις 50!!! Εγκιβωτισμός είναι η κάλυψη της κοίτης και των πρανών των ρεμάτων είτε με τσιμέντο, είτε με τα... «φιλικά προς το περιβάλλον» (όπως ισχυρίζονται κρατικοί λειτουργοί, μελετητές και εργολάβοι!) συρματοκιβώτια που δεν είναι τίποτε άλλο από πέτρες μέσα σε συρμάτινα πλέγματα. Και στις δύο περιπτώσεις τα ρέματα μετατρέπονται σε αγωγούς ομβρίων υδάτων (κλειστούς ή ανοιχτούς) και δε λαμβάνεται υπόψιν ότι αποτελούν οικοσυστήματα. Θα αναφερθούμε όμως παρακάτω σε αυτό.

Σήμερα, μόνο στα τέσσερα μεγάλα ρέματα της Αττικής που προγραμματίζεται εγκιβωτισμός, πρόκειται να κοπούν πάνω από 5000 δέντρα. Όλα αυτά σε μια Περιφέρεια όπου όλοι οι ορεινοί της όγκοι έχουν πληγεί από πυρκαγιές!!!

Οι εγκιβωτισμοί των ρεμάτων συμβάλλουν στην κλιματική αλλαγή και αυξάνουν τις πιθανότητες μιας καταστροφικής πλημμύρας

Αυτή η διαχειριστική αντίληψη υποτίθεται πως εφαρμόζεται στα πλαίσια της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής («τα ρέματα πλημμυρίζουν, άρα περιορίζουμε το νερό σε κανάλια που να μπορούν να το διοχετεύσουν στη θάλασσα»). Η πραγματικότητα είναι ότι αυτή η πρακτική όχι μόνο συμβάλλει στην κλιματική αλλαγή αλλά και στην πλειοψηφία των περιπτώσεων μεγαλώνει τον κίνδυνο μιας καταστροφικής πλημμύρας. Γιατί;

α/ Αποψίλωση όλης της φυσικής βλάστησης.

Προϋπόθεση για τον εγκιβωτισμό των ρεμάτων είναι η αποψίλωση όλης της φυσικής βλάστησης της κοίτης, των πρανών και των παραρεμάτιων περιοχών. Μεγάλος αριθμών δέντρων, συνήθως αιωνόβιων υδρόφιλων όπως πλατάνια, ιτιές, λεύκες κόβονται για να επενδυθούν οι επιφάνειες με τσιμέντα ή συρματοκιβώτια.

Η αποψίλωση της φυσικής βλάστησης επηρεάζει άμεσα το κλίμα αυξάνοντας τη θερμοκρασία του περιβάλλοντος, αφού τα ρέματα κατεβάζουν αέρα από τα ορεινά στα πεδινά, ο αέρας δροσίζεται διαπερνώντας τη βλάστηση και λειτουργούν ως φυσικό “air condition”.

Επίσης, τα δέντρα δεσμεύουν μεγάλες ποσότητες διοξειδίου του άνθρακα ($CO2$) που είναι ένα από τα βασικά αέρια του θερμοκηπίου και επομένως αποτελούν τον κύριο φυσικό παράγοντα ανάσχεσης του φαινομένου του θερμοκηπίου.

Επιπλέον, η καταστροφή της φυσικής βλάστησης αυξάνει τις πιθανότητες μιας καταστροφικής πλημμύρας. Η βλάστηση και η χωμάτινη κοίτη προστατεύει από την πλημμύρα, απορροφώντας ποσότητα νερού και επιβραδύνοντας την ταχύτητά του. Στα εγκιβωτισμένα ρέματα επομένως αυξάνεται η ποσότητα του νερού που ρέει στην κοίτη, αλλά και η ταχύτητά του πάνω σε «σκληρά υλικά» όπως είναι το τσιμέντο. Άρα και η πιθανότητα μιας καταστροφικής πλημμύρας είναι μεγαλύτερη.

β/ Καταστροφή των οικοσυστημάτων και της βιοποικιλότητας.

Ο ρόλος των ρεμάτων στη φύση δεν είναι μόνο να διοχετεύουν το νερό σε μεγαλύτερους αποδέκτες (μεγαλύτερα ρέματα, λίμνες, θάλασσα) αλλά και να συντηρούν πλήθος ζωντανών οργανισμών (πουλιά, αμφίβια, ψάρια, ερπετά, έντομα, θηλαστικά, μικροοργανισμούς κλπ). Όλοι αυτοί οι ζωντανοί οργανισμοί βρίσκουν καταφύγιο, νερό και τροφή στα ρέματα. Η φυσική λειτουργία τους ως καταφύγιο άγριας ζωής ακυρώνεται με την καταστροφή της βλάστησης, αφού τα ρέματα παύουν πλέον να παρέχουν την τροφή αλλά και τη δροσιά που είναι απαραίτητη για την επιβίωση όλων αυτών των ειδών. Σε περίοδο όπου η θερμοκρασία του πλανήτη αυξάνεται, πλήθος ειδών απειλούνται με εξαφάνιση αφού οι εγκιβωτισμοί επιδεινώνουν δραματικά τις συνθήκες επιβίωσής τους.

γ/ Κατάργηση της φυσικής πλημμυρικής ζώνης των ρεμάτων

Εγκιβωτίζοντας τα ρέματα, εγκλωβίζεται το νερό σε ένα κανάλι. Έτσι, όπου υπάρχουν φυσικές πλημμυρικές ζώνες, η λειτουργία τους ως «ζώνη εκτόνωσης» ακυρώνεται. Το νερό καταβαίνει σε πολύ μεγαλύτερες ποσότητες στα κατάντη (στα σημεία κοντά στη θάλασσα, που είναι και οι πιο ευάλωτες στην πλημμύρα περιοχές) με αποτέλεσμα ο κίνδυνος πλημμύρας να αυξάνεται.

Τέλος, υπάρχουν και πολλές έμμεσες επιπτώσεις στην κλιματική αλλαγή. Κάποιες σημαντικές είναι ότι οι εγκιβωτισμοί των ρεμάτων στερεύουν τον υδροφόρο ορίζοντα, μετατρέποντας μακροπρόθεσμα το νερό του σε υφάλμυρο, άρα ακατάλληλο για την ανάπτυξη πολυάριθμων ειδών χλωρίδας. Επίσης, η καταστροφή της φυσικής βλάστησης (που φιλτράρει το νερό από ρύπους) αυξάνει τη θαλάσσια ρύπανση και οδηγεί στην εξαφάνιση των υποθαλάσσιων δασών (πχ. λιβάδια ποσειδωνίας) που απορροφούν αέριους ρύπους αναλογικά 5 φορές περισσότερο από τα δάση του Αμαζονίου!

Ποιους εξυπηρετεί αυτή η καταστροφική διαχείριση;

Σίγουρα όχι τους πολίτες, αφού ο τυφλοσούρτης του εγκιβωτισμού των ρεμάτων δήθεν για αντιπλημμυρικούς λόγους έχει πολλαπλές αρνητικές συνέπειες: καταστρέφει το περιβάλλον, αυξάνει τον κίνδυνο μιας καταστροφικής πλημμύρας, τα έργα έχουν περιορισμένη διάρκεια ζωής, χρειάζονται συντήρηση (που ποτέ δε θα γίνει) και κοστίζουν υπέρογκα ποσά στους φορολογούμενους. Ενδεικτικά, το κόστος των «αντιπλημμυρικών έργων» που προγραμματίζονται σε ορισμένα μεγάλα ρέματα της Αττικής (Ερασίνος, Πικροδάφνη, Μεγάλο Ρέμα Ραφήνας, Ποδονίφτης) προβλέπεται να ξεπεράσει ίσως και κατά πολύ τα 500 εκατομμύρια ευρώ. Δε θα υπήρχε φυσικά αντίρρηση να πληρώσουμε αυτά τα έργα υπό την προϋπόθεση ότι θα ήταν προς όφελος των πολιτών και του φυσικού περιβάλλοντος.

Δυστυχώς όμως τα έργα αυτά εξυπηρετούν μόνο τα μεγάλα εργολαβικά συμφέροντα, τα lobby των real estate και των μεγαλοεπενδυτών που θα αγοράσουν ό,τι ξε-ΠΩΛΕΙΤΑΙ από το ΤΑΙΠΕΔ. Δεν είναι μόνο τα χρήματα που άμεσα εισπράττουν ή θα εισπράξουν οι μεγάλες κατασκευαστικές εταιρίες που θα αναλάβουν την υλοποίηση των έργων. Αυτό είναι το λιγότερο!

Οι εγκιβωτισμοί των ρεμάτων γίνονται και για άλλους, πιο κερδοφόρους λόγους.

α/ για να απελευθερώσουν το δρόμο σε αλλαγές χρήσεων γης που, βάσει της ισχύουσας νομοθεσίας και του Συντάγματος απαγορεύεται αυτή τη στιγμή να χτιστούν. Ο νόμος 4258/2014 (που πολλοί δικηγόροι θεωρούν αντισυνταγματικό) άνοιξε αυτό το δρόμο, αφού επιτρέπει πλέον να γίνονται ταυτόχρονα διευθετήσεις (δλδ εγκιβωτισμοί) και οριοθετήσεις (δηλαδή χάραξη των γραμμών οριοθέτησης των ρεμάτων επάνω στη γραμμή των έργων). Με λίγα λόγια αυτό σημαίνει πως, ενώ παλιότερα για να γίνουν έργα εγκιβωτισμού έπρεπε να έχει προηγηθεί η οριοθέτηση των ρεμάτων (που επέβαλλε 50-100 μέτρα εκατέρωθεν των ρεμάτων ως δημόσιο, δλδ «χαμένο» χώρο), τώρα οι οριοθετήσεις μπορούν να γίνονται ακριβώς πάνω στη γραμμή των έργων εγκιβωτισμού, αφήνοντας τεράστιες εκτάσεις «ελεύθερες» προς εκμετάλλευση.

β/ για να ανοίξουν το δρόμο σε μεγάλες επενδύσεις, μέσα από το ξεπούλημα δημόσιων υποδομών από το ΤΑΙΠΕΔ. Τέτοιο παράδειγμα είναι το Μεγάλο Ρέμα Ραφήνας που ο εγκιβωτισμός του θα ανοίξει το δρόμο για υποδομές απαραίτητες για την επέκταση του λιμανιού της Ραφήνας (όπως επέκταση Αττικής Οδού και Προαστιακού μέχρι το λιμάνι) και επομένως για την πώλησή του σε μεγαλοεπενδυτές τύπου COSCO.

Τα σχέδια είναι εξώφθαλμα. Τα δήθεν αντιπλημμυρικά έργα γίνονται με μελέτες copy-paste, χωρίς να εξετάζεται η λειτουργικότητα των ρεμάτων και παραβιάζοντας ακόμη και Ευρωπαϊκές Οδηγίες που αφορούν τα νερά, τη διαχείριση κινδύνου πλημμύρας, την προστασία της βιοποικιλότητας κλπ.

Το κίνημα υπεράσπισης των ρεμάτων στην Ελλάδα

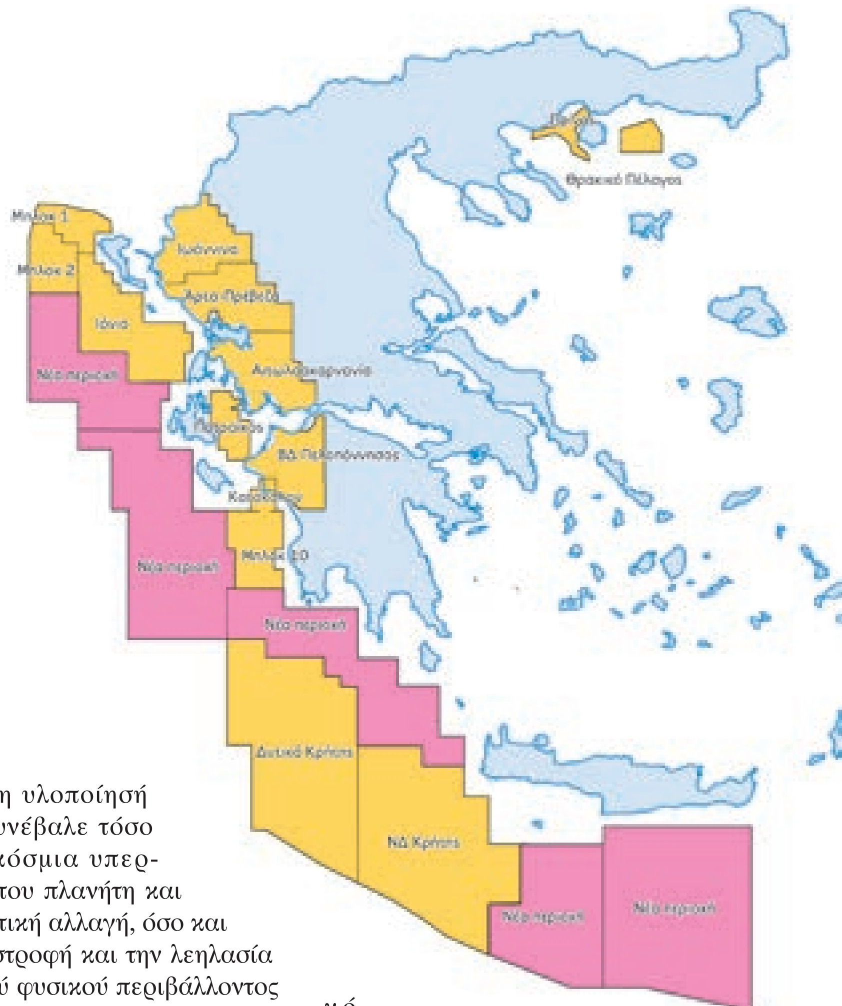
Το κίνημα για τη διάσωση των ρεμάτων της Αττικής που ξεκίνησε στις αρχές του 2018 έχει συσπειρώσει τοπικές κινήσεις, συλλόγους και δίκτυα που προϋπήρχαν σε διάφορες γειτονιές και έδιναν τη μάχη υπεράσπισης διαφόρων ρεμάτων εδώ και πολλά χρόνια. Το κίνημα για τη διάσωση του ρέματος Πικροδάφνης πχ παλεύει για τη σωτηρία του ρέματος Πικροδάφνης εδώ και 30 περίπου χρόνια και έχει καταφέρει μέχρι σήμερα να κρατήσει το ρέμα Πικροδάφνης ζωντανό. Τα τελευταία χρόνια, ενόψει των σχεδίων εγκιβωτισμού πολλών ρεμάτων της Αττικής, μια σειρά τοπικές κινήσεις πολιτών δημιουργήθηκαν για την υπεράσπιση των ρεμάτων της περιοχής τους. Σήμερα, αυτές οι τοπικές κινήσεις είναι πλέον συντονισμένες (ΡεμΑττική-Φορείς και Κινήσεις για τη διάσωση των ρεμάτων) με στόχο την αντιμετώπιση της επίθεσης που δέχονται όλα τα ρέματα. Σε μια σειρά περιοχές πολίτες έχουν προχωρήσει σε προσφυγές στο Συμβούλιο της Επικρατείας (ΣτΕ) και εκκρεμούν εκδικάσεις φέτος το φθινόπωρο για τα ρέματα Ερασίνου, Ποδονίφτη, Μεγάλο Ρέμα Ραφήνας, Πικροδάφνη.

Παγκόσμια κινητοποίηση για το κλίμα 20 Σεπτέμβρη στο Σύνταγμα

Η «ΡεμΑττική- Φορείς και Κινήσεις για τη διάσωση των ρεμάτων» έχει αποφασίσει να συμμετάσχει στην διεθνή κινητοποίηση για το κλίμα στις 20 Σεπτέμβρη σε συντονισμό με όλα τα κινήματα που παλεύουν για τη σωτηρία του περιβάλλοντος στην Ελλάδα και διεθνώς. Το περιβάλλον δεν είναι υπόθεση μόνο των «οικολόγων». Είναι υπόθεση όλων μας. Να είμαστε όλοι εκεί! ■

Η Λουίζα Γκίκα εξηγεί τους κινδύνους από τις εξορύξεις σε Ιόνιο και Ήπειρο και προβάλλει το κίνημα που αντιστέκεται.

Το κίνημα ενάντια στις εξορύξεις

Μέσα στο καλοκαίρι που μας πέρασε 40.000 λίτρα αργού πετρελαίου διέρρευσαν στα ανοιχτά της Χιλής, στην περιοχή της Παταγονίας, μολύνοντας και καταστρέφοντας μια ζώνη που μέχρι πρότινος ήταν γνωστή για το πλούσιο οικοσύστημα και τα καθαρά νερά της. Λίγες μέρες αργότερα οι πυρκαγιές στις δασικές εκτάσεις της Σιβηρίας βγήκαν εκτός ελέγχου με αποτέλεσμα την καταστροφή εκατομμυρίων στρεμμάτων και μια παγκόσμια οικολογική καταστροφή. Το νήμα που δένει τις δύο καταστροφές είναι η εξάρτηση της παραγωγής από τη χρήση ορυκτών καυσίμων. Η καύση των ορυκτών καυσίμων- πετρέλαιο, φυσικό αέριο, άνθρακας- ευθύνεται για την εκπομπή διοξειδίου του άνθρακα και την υπερθέρμανση του πλανήτη που πυροδοτεί αυτά τα «ακραία φαινόμενα» όπως στη Σιβηρία, ενώ η ίδια η διαδικασία άντλησης και μεταφοράς τους όχι μόνο συμβάλει στην υπερθέρμανση αλλά καταστρέφει και μολύνει το περιβάλλον όπως στη Χιλή.

Κάτω από αυτό το πρίσμα έχουμε να οργανώσουμε και να δυναμώσουμε τη μάχη ενάντια στις εξορύξεις υδρογονανθράκων στην Ελλάδα, αφού η υλοποίησή τους θα συνέβαλε τόσο στην παγκόσμια υπερθέρμανση του πλανήτη και στην κλιματική αλλαγή, όσο και στην καταστροφή και την λεηλασία του τοπικού φυσικού περιβάλλοντος με καταστροφικές συνέπειες για τις ζωές μας.

Από το 2012 μέχρι σήμερα οι κυβερνήσεις έχουν παραχωρήσει 13 θαλάσσια και χερσαία οικόπεδα σε πετρελαϊκές για την έρευνα και εξόρυξη υδρογονανθράκων. Τα 9 θαλάσσια οικόπεδα που έχουν παραχωρηθεί ξεπερνούν σε έκταση τα 58.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ενώ ακόμα 5 νέα οικόπεδα σχεδιάζεται να παραχωρηθούν, δημιουργώντας μια ζώνη σε όλο το μήκος του Ιονίου πελάγους μέχρι τη θάλασσα των Αντικυθήρων αλλά και νότια της Κρήτης (βλ. χάρτη).

«Αξιοποίηση»

Ουσιαστικά τόσο η προηγούμενη κυβέρνηση όσο και η τωρινή εξυπηρετώντας πλήρως τα συμφέροντα της ελληνικής άρχουσας τάξης διεκδικούν την «αξιοποίηση» του χώρου της Ελληνικής ΑΟΖ δημιουργώντας έναν νοητό διάδρομο από όπου θα μπορούσε να διέλθει ο αγωγός East-Med που σχεδιάζει το ελληνικό κράτος με το Ισραήλ και την Κύπρο.

Ο East-Med πιθανότατα θα μείνει στα χαρτιά, αφού δεν φαίνεται να είναι ένα υλοποιήσιμο έργο, όμως στα ήδη παραχωρημένα θαλάσσια οικόπεδα έχουν υπογραφεί συμβάσεις για την έρευνα και εξόρυξη των υδρογονανθράκων τόσο με πολυεθνικές πετρελαϊκές (ExxonMobil, Repsol, Total) όσο και με ελληνικές (ΕΛΠΕ, Energean Oil& Gas). Οι ίδιες εταιρείες έχουν υπογράψει συμβάσεις για τα χερσαία οικόπεδα, η συνολική έκταση των οποίων ξεπερνά τα 17.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα -το 13% της ελληνικής επικράτειας- και χωρίζονται στις περιοχές Αιτωλοακαρνανίας, Ιωαννίνων, Άρτας-Πρέβεζας και ΒΔ Πελοποννήσου.

Από το Ιόνιο μέχρι τη Γαύδο και από την Πίνδο μέχρι τον Αλφειό, σύμφωνα με τις συμβάσεις που έχουν υπογραφεί, οι πετρελαϊκές

εταιρείες μισθώνουν το δικαίωμα έρευνας και εξόρυξης υδρογονανθράκων, ενώ ταυτόχρονα παραχωρείται πλήρως ο έλεγχος σε περιοχές ολόκληρες για όλα τα στάδια των εργασιών. Από τις σεισμικές έρευνες και γεωτρήσεις, μέχρι τις εγκαταστάσεις άντλησης και την εξόρυξη, ακόμα και για την αντιμετώπιση της ρύπανσης, των διαρροών και των ατυχημάτων. Μέσα στις εκτάσεις που επιτρέπονται οι εργασίες έρευνας και εξόρυξης περιλαμβάνονται ακόμα και προστατευόμενες περιοχές «Natura 2000». Συγκεκριμένα, 56 προστατευόμενες περιοχές βρίσκονται εξ' ολοκλήρου και 136 προστατευόμενες περιοχές βρίσκονται μερικώς μέσα σε χερσαία και θαλάσσια οικόπεδα εξορύξεων. Οι περιοχές που αυτή τη στιγμή ανήκουν σε πιο προχωρημένη κατάσταση σε σχέση με τις ερευνητικές διαδικασίες είναι ο Πατραϊκός κόλπος και το Κατάκολο, στο οποίο και στοχεύουν να ξεκινήσουν τις εξορύξεις στο τέλος του 2019 και το οικόπεδο Ιωάννινα στην Ήπειρο.

Μέχρι και το φθινόπωρο του 2017 που εμφανίστηκαν στα χωριά του νομού Ιωαννίνων τα πρώτα μηχανήματα και συνεργεία για την εκκίνηση των ερευνών στην περιοχή υπήρχε πλήρης άγνοια και παντελής έλλειψη ενημέρωσης στους κατοίκους για τα εξορυκτικά σχέδια στην Ήπειρο, αλλά και για τις επιπτώσεις των εξορύξεων συνολικότερα. Ουσιαστικά από τότε φούντωσε η συζήτηση σχετικά με τις επιπτώσεις των εξορύξεων στο περιβάλλον, η αποκάλυψη των κεντρικών σχεδιασμών του κράτους με τις πετρελαϊκές, την ίδια στιγμή που κάτοικοι και οργανώσεις αρχίσαμε να οργανώνουμε τις αντιστάσεις απέναντι στις ερευνητικές εργασίες και τις εξορύξεις.

Το έργο εγκρίθηκε με υπουργική απόφαση το 2013, ανήκει στο 60% στην Ισπανική Repsol, το 40% στην Energean, ενώ η Ιταλική Geotech είναι υπεύθυνη για τον ακριβή εντοπισμό των κοιτασμάτων. Το πεδίο παραχώρησης έχει έκταση 4.187 τετραγωνικά χιλιόμετρα, σε μια περιοχή που σήμερα απολαμβάνει μια από τις πλουσιότερες πανίδες και χλωρίδες της Ευρώπης. Χαρακτηριστικό του περιβαλλοντικού κινδύνου που αντιμετωπίζει η περιοχή είναι πως από την εξορυκτική δραστηριότητα δεν εξαιρούνται οι προστατευόμενες ζώνες. Το εθνικό πάρκο Πίνδου-Βάλια Κάλντα, ο εθνικός Δρυμός Βίκου-Αώου, το εθνικό πάρκο της λίμνης Παμβώτιδας, τα Ζαγοροχώρια και τουλάχιστον 10 περιοχές του δικτύου Natura συμπεριλαμβάνονται στην παραχωρημένη έκταση. Χωρίς καμία διαβούλευση –παρόλο που προβλέπεται ρητά σε κάθε στάδιο του έργου– και χωρίς καμία ενημέρωση προς τις τοπικές κοινωνίες με την έγκριση του πρώην υπουργού περιβάλλοντος Γ. Σταθάκη ξεκίνησαν οι ερευνητικές διαδικασίες. Μετά από τις άμεσες αντιδράσεις των κατοίκων αυτών των περιοχών, αλλά και κινήσεων στην πόλη των Ιωαννίνων και της υπόλοιπης Ηπείρου ξεκίνησε ένας κύκλος ενημέρωσης «από τα κάτω», κόντρα στις συσκέψεις-ενημερώσεις που κατόπιν εορτής οργάνωνε η κυβέρνηση μαζί με εκπροσώπους των πετρελαϊκών για να μας πείσουν για τα «μεγάλα οφέλη» που θα έχουν οι εξορύξεις των υδρογονανθράκων στην περιοχή μας, και τη «στρατηγική σημασία αυτών των έργων για την ανάπτυξη της χώρας».

Στην πραγματικότητα ακόμη και η ίδια η διαδικασία της έρευνας προκαλεί περιβαλλοντική επιβάρυνση. Οι σεισμικές έρευνες πραγματοποιούνται με γεωτρήσεις βάθους 12 μέτρων στις οποίες τοποθετούνται πολλά κιλά εκρηκτικών για να προκληθούν χιλιάδες εκρήξεις απ' τις οποίες κρίνεται η βιωσιμότητα της εξορυκτικής επένδυσης. Για να γίνουν αυτά τα έργα είναι αναγκαίο το άνοιγμα δρόμων, η αποψίλωση δέντρων και βλάστησης και η μετατροπή μιας περιοχής με τεράστιο φυσικό πλούτο σε ένα βιομηχανικό τοπίο. Όπως αναφέρει η Στρατηγική Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΣΜΠΕ) *«επιπτώσεις διερευνητικών γεωτρήσεων στη φάση έρευνας Β: η διάρκεια πλήρους φυσικής αποκατάστασης διαφέρει ανάλογα με το είδος του οικοτόπου με την πλήρη αποκατάσταση να είναι πιθανή ακόμα και μετά από δεκαετίες»*. Αντίστοιχες εκτάσεις φυσικού πλούτου κινδυνεύουν και στους υπόλοιπους νομούς της Ηπείρου, όπως τα Τζουμέρκα, αλλά και της υπόλοιπης Δυτικής Ελλάδας. Εξίσου επικίνδυνες όμως είναι και οι θαλάσσιες έρευνες για τα οικοσυστήματα. Οι σεισμικές έρευνες γίνονται με πλοία που δημιουργούν «ηχητικές βόμβες» και λαμβάνουν την αντανάκλαση των κυμάτων, που για να συλλέξουν τις απαραίτητες πληροφορίες χρειάζεται να πλέουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Η διαδικασία αυτή θέτει σε κίνδυνο πολλά είδη θηλαστικών και ειδικά αν συζητάμε για το Ιόνιο απειλούνται παγκόσμιας σημασίας είδη, όπως η μεσογειακή φώκια, η χελώνα καρέτα, η πτεροφάλαινα, τα δελφίνια κα.

Αν οι έρευνες και μόνο θέτουν σε κίνδυνο το περιβάλλον, η άντληση υδρογονανθράκων είναι βέβαιο πως προκαλεί καταστροφή. Ξεκινώντας από τη μεγάλη εικόνα, η καύση των ορυκτών καυσίμων είναι υπαίτια για την υπερθέρμανση του πλανήτη. Η επιτροπή του ΟΗΕ για την κλιμακή αλλαγή προειδοποιεί πως έχουμε μόλις 12 χρόνια να δράσουμε για να προλάβουμε να μη γίνει ανεξέλεγκτη η κατάσταση, να μη φτάσει η αύξηση της θερμοκρασίας στους 2 βαθμούς κελσίου. Πέρα όμως από την ίδια την καύση αυτών των προϊόντων για την παραγωγή, η ίδια η διαδικασία έρευνας, εξόρυξης και μεταφοράς των προϊόντων αυτών παράγει εξαιρετικά μεγάλες ποσότητες αερίων εκπομπής, όπως αντίστοιχα και όλα τα μεταφορικά δίκτυα που θα πρέπει να δημιουργηθούν σε στεριά και θάλασσα.

Οι κάτοικοι των περιοχών που πραγματοποιούνται χερσαίες εξορύξεις έχουν να αντιμετωπίσουν σημαντική υποβάθμιση της υγείας

τους. Η ατμοσφαιρική μόλυνση, καθώς και η μόλυνση του υδροφόρου ορίζοντα είναι οι κυρίαρχες αιτίες επιβάρυνσης. Πέρα από τον κίνδυνο μιας μεγάλης διαρροής, που ειδικά αν συζητάμε την περίπτωση των ποταμών της Ηπείρου η μόλυνση θα έφτανε σε όλη τη δυτική Ελλάδα, μικρότερες ποσότητες πετρελαίου και χημικών που διαρρέουν μπορούν να προκαλέσουν σημαντική υποβάθμιση του εδάφους και των αγροτικών προϊόντων, ενώ η γη που θα χρησιμοποιηθεί δεν έχει δυνατότητα για επαναφορά.

Σε σχέση με τις θαλάσσιες εξορύξεις, η αλιεία πλήττεται σημαντικά όχι μόνο λόγω των πιθανών διαρροών και ατυχημάτων, αλλά και της αυξημένης κίνησης των πετρελαιοφόρων. Μόλις 2 χρόνια πριν η πετρελαιοκηλίδα που δημιουργήθηκε από τη βύθιση του δεξαμενόπλοιου στον Σαρωνικό κόλπο προκάλεσε ρύπανση στις ακτές της Αττικής και χρειάστηκαν μεγάλες επιχειρήσεις για να αποτραπεί η περαιτέρω οικολογική καταστροφή. Καταλαβαίνουμε τι κίνδυνοι εγκυμονούν αν τα σχέδιά τους για εξορύξεις από το Ιόνιο μέχρι την Κρήτη υλοποιηθούν. Ειδικά αν συζητάμε για κάποια από τα θαλάσσια οικόπεδα που το βάθος των εξορύξεων εκτιμάται πως κατά μέσο όρο θα είναι στα 3.200 μέτρα, αυξάνονται δραματικά οι πιθανότητες να συμβεί κάποιο ατύχημα, ενώ μειώνεται η δυνατότητα παρέμβασης για την αποφυγή πετρελαιοκηλίδων. Χαρακτηριστικά χρειάστηκαν 5 ολόκληροι μήνες για να σταματήσει η BP τη διαρροή πετρελαίου από το πηγάδι Deepwater Horizon στον κόλπο του Μεξικού, που βρισκόταν στα 1.500 μέτρα βάθους.

Η «εκστρατεία ενημέρωσης» από τη μεριά της προηγούμενης κυβέρνησης και των πετρελαϊκών για να πείσουν τους κατοίκους να συμφωνήσουν με τις εξορύξεις στην Ήπειρο, πέρα από τα επιχειρήματα περί μείωσης της ανεργίας και των ανταποδοτικών τελών που θα επιστρέφουν στις κοινότητες, σε ότι αφορά

Γιάννενα: στους δρόμους ενάντια στις εξορύξεις

τον κίνδυνο οικολογικής καταστροφής απαντούσαν πως οι κίνδυνοι ελαχιστοποιούνται –δεν αποκλείονται– όταν ακολουθούνται ορθές πρακτικές από τις εξορυκτικές εταιρείες. Μόνο μέσα στη διετία 2013-2015 η Ισπανική Repsol (Ιωάννινα, Ιόνιο) ήταν υπεύθυνη για 52 ατυχήματα και διαρροή 354 τόνων πετρελαίου παγκοσμίως. Αντίστοιχα, η ExxonMobil (Κρήτη) από το 2005 μέχρι σήμερα έχει προκαλέσει πάνω από 3.600 πετρελαιοκηλίδες ανά τον κόσμο και είναι επίσης υπεύθυνη για μια εκ των πιο καταστροφικών πετρελαιοκηλίδων της ιστορίας, το λεγόμενο ατύχημα του Exxon-Valdez στην Αλάσκα το 1989. Είναι προφανές πως δεν μπορούμε να έχουμε καμία εμπιστοσύνη πως οι πετρελαϊκές εταιρείες θα χρησιμοποιήσουν «ορθές πρακτικές» που σέβονται το περιβάλλον, και όχι αυτές που θα τους αποφέρουν τα μεγαλύτερα κέρδη.

Ένα ακόμα σημείο στο οποίο χρειάζεται να σταθούμε είναι πως στην Ελλάδα δεν υπάρχει νομοθετική απαγόρευση για την εξορυκτική μέθοδο του fracking, αλλά ούτε και

στη σύμβαση παραχώρησης στην κοινοπραξία Repsol- Energean. Το fracking είναι μια ιδιαίτερα επιβαρυντική για το περιβάλλον μέθοδος για την εξόρυξη σχιστολιθικού αερίου, κοιτάσματα του οποίου βρέθηκαν στο οικόπεδο των Ιωαννίνων.

Όπως αναφέραμε και πιο πάνω με την εμφάνιση των πρώτων συνεργείων και μηχανημάτων για να ξεκινήσουν οι έρευνες ξεκίνησε να οργανώνεται και η αντίσταση. Πρώτοι από όλους οι ίδιοι οι κάτοικοι των χωριών που ανήκουν στα ερευνητικά πεδία ξεκίνησαν να οργανώνουν συσκέψεις και συνελεύσεις τόσο για να κινητοποιηθούν ενάντια στην καταστροφή της φύσης και του τόπου τους και να συντονιστούν με τις υπόλοιπες περιοχές και τις πόλεις. Επιτροπές αγώνα άρχισαν να γίνονται από χωριό σε χωριό, ανοιχτές συζητήσεις στην πόλη με ομιλητές γεωλόγους, σεισμολόγους και άλλους επιστήμονες.

Πρωτοβουλίες

Σε κάθε πόλη της Ηπείρου δημιουργήθηκαν πρωτοβουλίες αγώνα ενάντια στις εξορύξεις. Οι κινητοποιήσεις σε δημοτικά συμβούλια είχαν ως αποτέλεσμα ακόμα και σε δήμους που αρχικά είχαν πάρει αποφάσεις υπέρ των εξορύξεων (απαραίτητη διαδικασία για να γίνουν τα έργα) να τις αλλάξουν όπως στα Ζαγόρια, ή και σε άλλα να πάρουν απόφαση ενάντια πχ στα Κεντρικά Τζουμέρκα.

Η πρώτη πανελλαδική διαδήλωση ενάντια στις έρευνες και εξορύξεις ΥΑ που έγινε στα Γιάννενα τον Ιούνη του 2018 ήταν μεγαλειώδης, με πάνω από 2000 διαδηλωτές. Επιτροπές κατοίκων της Ηπείρου και της υπόλοιπης δυτικής Ελλάδας-Ιονίων που άρχισαν να συγκροτούνται για να στείλουν αποστολές, δημοτικές κινήσεις, οικολόγοι, περιβαλλοντικές οργανώσεις, το ΣΕΚ, η ΑΝΤΑΡΣΥΑ καθώς και άλλα κομμάτια της αντικαπιταλιστικής αριστεράς και της αυτονομίας συμμετείχαμε σε μια διαδήλωση γεμάτη παλμό που έγινε γεγονός. Μετά από αυτή την κινητοποίηση το Εργατικό Κέντρο (ΠΑΜΕ) αναγκάστηκε να καλέσει λίγες μέρες αργότερα διαδήλωση ενάντια στις εξορύξεις, αφού η απουσία του από μια τόσο σημαντική κινητοποίηση ήταν εκκωφαντική. Ακόμα μεγαλύτερη ήταν η διαδήλωση που οργανώθηκε φέτος τον Ιούνη, ωστόσο με την ίδια σύνθεση που είχε και η περσινή. Στο χρόνο που μεσολάβησε συγκροτήθηκαν πανελλαδικά ακόμα περισσότερες κινήσεις ενάντια στις εξορύξεις, από την Ιθάκη και την Κεφαλονιά ως την Κρήτη, ενδεικτικό της διάθεσης του κόσμου να παλέψει παντού ενάντια στα καταστροφικά σχέδια των εξορύξεων και την καταστροφή του περιβάλλοντος συνολικότερα.

Όπως σε κάθε κίνημα που συγκροτείται έτσι και στο αντιεξορυκτικό υπάρχουν πολλές διαφορετικές αντικρουόμενες γραμμές ως προς το τι έχει να διεκδικήσει αλλά και με ποιους τρόπους έχει να το παλέψει. Αν εξετάσουμε τι λέει η ίδια η αριστερά σε αυτό το κίνημα υπάρχουν κομμάτια που είναι ενάντια στις εξορύξεις με αιχμή τη μάχη ενάντια στην όξυνση των ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών και την απειλή του πολέμου. Προφανώς η αριστερά χρειάζεται να ανοίγει αυτά τα ζητήματα και να τα συνδέει, ειδικά σε μια περίοδο που βλέπουμε κλιμάκωση των ανταγωνισμών για το ποιος θα ελέγξει τις υπάρχουσες πηγές ενέργειας, χωρίς όμως να υποβαθμίζει και να υποτιμά την απειλή της περιβαλλοντικής καταστροφής. Αντίστοιχα, υπάρχει η θέση με κύριο οργανωμένο εκφραστή της το ΚΚΕ -επηρεάζει όμως και κομμάτια της αντικαπιταλιστικής αριστεράς- που εναντιώνεται στα εξορυκτικά σχέδια επειδή θα υλοποιηθούν από πολυεθνικές ή ντόπιες εταιρείες που «θα κερδοσκοπήσουν εις βάρος του ελληνικού λαού», ενώ σε ένα σοσιαλιστικό σύστημα θα μπορούσε το κράτος να τα υλοποιήσει προς όφελος της κοινωνίας. Στην πραγματικότητα όμως η θέση αυτή δεν ανοίγει δρόμους για τη σοσιαλιστική κοινωνία που η εργατική τάξη θα παράγει και θα καταναλώνει σύμφωνα με τις ανάγκες της, και όχι με κριτήριο την παραγωγή του κέρδους για τους καπιταλιστές, αλλά στα κρατικοκαπιταλιστικά συστήματα που επιβάρυναν τον πλανήτη όπως και ο καπιταλισμός της δύσης.

Στον αντίποδα η εργατική τάξη είναι αυτή που μπορεί να βγει μπροστά και με τη δράση της να σώσει το περιβάλλον και αυτό το καθήκον έχει μπροστά της η αντικαπιταλιστική αριστερά. Απέναντι στα επιχειρήματα πως οι εξορύξεις θα ανοίξουν θέσεις εργασίας και θα φέρουν την ανάπτυξη, έχουμε να διεκδικήσουμε μαζικές προσλήψεις σε νέες οικολογικές τεχνολογίες παραγωγής ενέργειας για να απεξαρτηθούμε από την καύση των ορυκτών καυσίμων. Οι διεκδικήσεις των εργατών για κρατικά και δωρεάν μέσα μαζικής μεταφοράς μπορούν να μειώσουν δραματικά τις εκπομπές από τα ΙΧ.

Με αυτές τις διεκδικήσεις, μαζί με την οργανωμένη εργατική τάξη χρειάζεται να παλέψει το αντιεξορυκτικό κίνημα με μια πρώτη άμεση ευκαιρία την παγκόσμια ημέρα δράσης ενάντια στην κλιματική αλλαγή στις 20 του Σεπτέμβρη. Το κίνημα που διεθνώς δίνει τις μάχες ενάντια στην περιβαλλοντική καταστροφή συντονίζεται καλώντας σε απεργιακή δράση παγκόσμια. Έτσι και στην Ήπειρο οι πρωτοβουλίες που έχουν συγκροτηθεί, μαζί με τις υπόλοιπες οικολογικές κινήσεις και την αριστερά χρειάζεται να συντονιστούμε και να απευθύνουμε κάλεσμα στα τοπικά σωματεία και εργατικά κέντρα για απεργιακή απόφαση, μια κίνηση που θα δυναμώσει τον ήδη ξεκινημένο αγώνα μας, αλλά θα δώσει και μια συνολικότερη προοπτική στο πως με την εργατική τάξη στο κέντρο μπορούμε να συγκρουστούμε με τις επιλογές του καπιταλισμού και του κέρδους που σκοτώνουν τις ζωές μας και τον πλανήτη.

Η επαναστατική στρατηγική και το κράτος

Ο Ευκλείδης Μακρόγλου παρεμβαίνει στη συζήτηση που ανοίγει πέρα από την «κυβέρνηση της αριστεράς»

Η επάνοδος της ΝΔ στην κυβέρνηση συνοδεύεται εκτεταμένα από μια ρητορική περί «επιστροφής στην κανονικότητα». Απέναντι στον κόσμο του αγώνα επιχειρούν να στήσουν ένα σκηνικό ανάκτησης της κοινοβουλευτικής σταθερότητας που θα δικαιώσει ευσεβείς πόθους για το κλείσιμο ενός κύκλου αγώνων και ριζοσπαστικοποίησης. Από την άλλη ο ΣΥΡΙΖΑ διαμέσου Τσίπρα από την πρώτη στιγμή ανακήρυξε ότι στόχος είναι η επιστροφή (sic «αργά ή γρήγορα») στην κυβέρνηση, ασκώντας στο μεταξύ «υπεύθυνη αντιπολίτευση».

Πώς πρέπει να αντιμετωπίσει η εργατική τάξη τα νέα δεδομένα; Η απάντηση είναι πια απαραίτητο να ξεκινά με τη διαπίστωση ότι ο κοινοβουλευτικός δρόμος αποδείχθηκε ερμητικά κλειστός. Είναι άρα άμεσα συνδεδεμένη με την αναζήτηση μιας διαφορετικής προοπτικής για το εργατικό κίνημα, τέτοιας που θα υπερβαίνει την άμεση εμπειρία των κοινοβουλευτικών ελπίδων που διαψεύστηκαν εντελώς. Κεντρικό ζήτημα για τη συζήτηση αυτή είναι η φύση του κράτους στη σύγχρονη κοινωνία.

Η ήττα της ρεφορμιστικής στρατηγικής του ΣΥΡΙΖΑ χρειάζεται να ενταχθεί στην ιστορική εμπειρία μιας μακράς σειράς τραγικών ηττών για την αριστερά (βλ. ιδιαίτερα τις εμπειρίες των κυβερνήσεων λαϊκών μετώπων στην Ισπανία και τη Γαλλία το 1936, καθώς και την κυβέρνηση της Λαϊκής Ενότητας στη Χιλή το 1970) που σχετίζονται άμεσα με τις πρακτικές επιπτώσεις των διάφορων προσεγγίσεων για το ρόλο του κράτους, αλλά και την κατάκτηση της κυβέρνησης ως κομμάτι μιας «στρατηγικής κοινωνικού μετασχηματισμού».

Το κράτος για τους μαρξιστές

Αυτές οι προσεγγίσεις, στον έναν ή τον άλλο βαθμό τείνουν σαν αποτέλεσμα να μοιράζονται όψεις της κυρίαρχης αντίληψης ότι το κράτος έχει το ρόλο του ουδέτερου κριτή και ρυθμιστή, που στέκεται πάνω (και έξω) από την κοινωνία για να διασφαλίζει την τάξη, την ασφάλεια, και την ευημερία του συνόλου του πληθυσμού, επιτηρώντας (ή και αναλαμβάνοντας) μια σειρά από «κοινωνικά ωφέλιμες» λειτουργίες (υγιεινή, εκπαίδευση, συγκοινωνία, υδροδότηση, ηλεκτροδότηση κοκ).

Ο Λένιν αφιέρωσε μεγάλο κομμάτι του έργου του «Κράτος και Επανάσταση» για να ανασκευάσει αυτές τις αντιλήψεις, ξεθάβοντας την μαρξιστική κληρονομιά για το κράτος, που είναι αντίθετα *«όργανο ταξικής κυριαρχίας, όργανο καταπίεσης μιας τάξης από μιαν άλλη, είναι η δημιουργία του “κατεστημένου” εκείνου που νομιμοποιεί και στερεώνει αυτήν την καταπίεση, αμβλύνοντας τη σύγκρουση των τάξεων»*.[1]

Έτσι, σύμφωνα με τον Ένγκελς, *«το κράτος δεν υπάρχει από καταβολής κόσμου. Υπήρξαν κοινωνίες που τα έβγαζαν πέρα χωρίς αυτό, που δεν είχαν ιδέα από κράτος και κρατική εξουσία. Σε μια ορισμένη βαθμίδα της οικονομικής εξέλιξης, που αναγκαστικά ήταν συνδεδεμένη με τη διάσπαση της κοινωνίας σε τάξεις, το κράτος έγινε απαραίτητο (...) για να μη φθείρουν αυτές οι τάξεις τον εαυτό τους και την κοινωνία σε έναν άκαρπο αγώνα, έγινε αναγκαία μια δύναμη που να μετριάζει τη σύγκρουση, για να την*

Λονδίνο - διαδηλώσεις ενάντια στο πραξικόπημα Τζόνσον που κλείνει τη Βουλή

κρατάει μέσα στα όρια της "τάξης". Και η δύναμη αυτή που βγήκε από την κοινωνία, αλλά που τοποθετήθηκε πάνω απ' αυτήν, που όλο και περισσότερο αποξενωνόταν απ' αυτήν, είναι το κράτος».[2]

Από το ιερατείο στους μονάρχες και τους αυτοκράτορες, και από τους φεουδάρχες στους εμπόρους και τους βιομήχανους, η τάξη που διαχειρίζεται (και κατέχει) το πλεόνασμα στην παραγωγή, χρειάζεται να διατηρήσει και να αναπαράγει την εξουσία της σε βάρος της υπόλοιπης κοινωνίας καταπολεμώντας αποτελεσματικά κάθε πιθανή αμφισβήτηση. Το κράτος, επειδή δημιουργείται ιστορικά σε αυτές τις συνθήκες, είναι για τον Ένγκελς *«κράτος της πιο ισχυρής, οικονομικά κυρίαρχης τάξης, που με τη βοήθεια του κράτους γίνεται και πολιτικά κυρίαρχη τάξη, και έτσι αποκτάει νέα μέσα για την κατάπνιξη και την εκμετάλλευση της καταπιεζόμενης τάξης».*[3]

Ποια όμως είναι αυτά τα μέσα; Το κράτος, ως «ειδική δύναμη καταπίεσης» αποτελείται όπως γράφει ο Λένιν από «ειδικούς σχηματισμούς ένοπλων ατόμων» (το «βαθύ κράτος») δηλαδή τον στρατό, την αστυνομία, τα δικαστήρια και τις φυλακές. Μαζί με τη διοικητική μηχανή αποτελούν ένα δίκτυο ιεραρχικά δομημένων και αντιδημοκρατικών γραφειοκρατικών μηχανισμών που δεν εκλέγονται και δεν ελέγχονται από την κοινωνική πλειοψηφία. Με τον τρόπο αυτό το κράτος ασκεί το μονοπώλιο της βίας σε μια συγκεκριμένη εδαφική περιοχή. Στη χώρα μας ο κόσμος του αγώνα ξέρει από πρώτο χέρι τι ρόλο παίζουν τέτοιοι μηχανισμοί στην κατάπνιξη κάθε αντίστασης.

Βέβαια η άσκηση απροκάλυπτης και εκτεταμένης βίας δεν έρχεται δίχως κόστος για τη σταθερότητα της εξουσίας των εκμεταλλευτών: για το λόγο αυτό οι μηχανισμοί καταστολής συμπληρώνονται από μηχανισμούς ενσωμάτωσης και νομιμοποίησης της εξουσίας (όπως τα ΜΜΕ, η εκκλησία, η παιδεία, τα κόμματα κλπ). Το μείγμα μεταξύ των δύο αλλάζει ανάλογα με το επίπεδο των κοινωνικών συγκρούσεων, τη μαχητικότητα της εργατικής αντίστασης και το γενικότερο συσχετισμό δύναμης. Έτσι, τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα και ελευθερίες, η ελευθερία του τύπου, του συνδικαλισμού και της συμμετοχής στην πολιτική ζωή, με λίγα λόγια όσα η αστική τάξη έχει αναγκαστεί να παραχωρήσει κάτω από το βάρος τεράστιων αγώνων, μπορούν να γίνουν κουρελόχαρτο τη στιγμή που θα νιώσει ότι η εξουσία της κλυδωνίζεται επικίνδυνα. Οι ιστορικές εμπειρίες για αυτές τις μεταστροφές είναι, δυστυχώς, άφθονες. Τέτοια ήταν και η εμπειρία της χούντας του 1967.[4]

Και πάλι όμως, αυτές οι μεταστροφές ποτέ δεν είναι ανέξοδες· φέρνουν μαζί τους κι άλλους κλυδωνισμούς, που εξηγούνται από την αδυναμία των πιο αυταρχικών μορφών του αστικού κράτους να προσφέρουν από τη μία βαλβίδες εκτόνωσης της κοινωνικής δυσαρέσκειας, και από την άλλη χώρο ελιγμών στους καπιταλιστές σε ένα περιβάλλον διεθνοποιημένου ανταγωνισμού. Για τους λόγους αυτούς δεν μπορούν να προσφέρουν μια μακροπρόθεσμη προοπτική σταθερότητας για την αστική τάξη.

Να γιατί ο Λένιν επιμένει στο έργο του πως η τυπική πολιτική ισότητα του κοινοβουλευτικού συστήματος προσφέρει στην αστική τάξη *«το καλύτερο πολιτικό περίβλημα του καπιταλισμού και γι' αυτό το κεφάλαιο, κατακτώντας αυτό το καλύτερο περίβλημα, θεμελιώνει την εξουσία του με τόση ασφάλεια, με τόση σιγουριά, που καμία αλλαγή ούτε προσώπων, ούτε θεσμών, ούτε κομμάτων μέσα στο αστικό δημοκρατικό περίβλημα δεν κλονίζει αυτή την εξουσία».*[5]

«Χιλιάδες νήματα» συνδέουν τα κεφάλαια και τους καπιταλιστές ως άτομα με τα κράτη και τους αξιωματούχους τους (πολύ συχνά οι ρόλοι του καπιταλιστή και του αξιωματούχου εναλλάσσονται ή και συνυπάρχουν στο ίδιο πρόσωπο). Αυτός ο συντονισμός, αυτή η «δομική αλληλεξάρτηση»[6] που συνδέει τους καπιταλιστές και τα έθνη-κράτη ήδη από την ιστορική τους εμφάνιση, εδραιώνεται και βαθαίνει στο πλαίσιο της πολιτικής σταθερότητας του κοινοβουλευτισμού. Οι καπιταλιστές συνηθίζουν να χρησιμοποιούν το νομικό οπλοστάσιο και την ισχύ του συγκεκριμένου κράτους ώστε να εξασφαλίσουν τα μεγαλύτερα δυνατά κέρδη εις βάρος των εργαζομένων και τις καλύτερες θέσεις στον διεθνή ανταγωνισμό, έτσι που είναι πολύ δύσκολο να το αποχωριστούν ξαφνικά. Και τα κράτη με τη σειρά τους εξαρτούν σε μεγάλο βαθμό τη λειτουργία και την ισχύ τους από τους πόρους (ιδιαίτερα φορολογικούς) αλλά και την ανταγωνιστικότητα των εθνικών τους «πρωταθλητών».

Από την άλλη όμως -και εδώ δίνει επίσης έμφαση ο Λένιν- η κοινοβουλευτική δημοκρατία επιτρέπει την *«πιο ευρεία, πιο ελεύθερη, πιο ανοιχτή μορφή ταξικής πάλης»*, και για αυτό *«διευκολύνει σε γιγαντιαίο βαθμό το προλεταριάτο στον αγώνα του για την εκμηδένιση όλων των τάξεων».*[7]

Ένα αποτελεσματικό κράτος αναγκάζεται να κάνει παραχωρήσεις προς τις υπόλοιπες κοινωνικές τάξεις για να διατηρήσει ένα ελάχιστο επίπεδο κοινωνικής συνοχής. Και ακριβώς επειδή η εμφάνιση και η εδραίωση της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας προκύπτει σε γενικές γραμμές από τους αγώνες της εργατικής τάξης, της δίνει μεγαλύτερες δυνατότητες να οργανώνεται για να συνεχίσει την πάλη για τη συνολική απελευθέρωση.

Το τσάκισμα του αστικού κράτους και η Κομμούνα

Με τι τρόπο όμως; Το αστικά κράτη μπορεί κάποτε να έρχονται σε αντίθεση με τα συμφέροντα των καπιταλιστών (ακόμα και απαλλοτριώνοντας την ιδιοκτησία τους με κρατικοποιήσεις) όμως ποτέ δεν αμφισβητούν τον πυρήνα του εκμεταλ-

λευτικού συστήματος. Όπως το έθετε ο Λένιν, *«δεν έχουμε το δικαίωμα να ξεχνάμε ότι η μισθωτή δουλεία είναι η μοίρα του λαού ακόμη και στο πιο δημοκρατικό αστικό πολίτευμα».*[8] Ο ίδιος, όπως και ο Μαρξ και ο Ένγκελς ήταν πολύ ξεκάθαροι όταν έλεγαν ότι το αστικό κράτος δεν είναι ένα ουδέτερο εργαλείο που μπορεί η εργατική τάξη άπλα να πάρει στα χέρια της και να χρησιμοποιήσει για τους δικούς της σκοπούς, αλλά θα πρέπει να το τσακίσει. Η εργατική τάξη, σε αντίθεση με την αστική, δεν μπορεί να αποκτήσει σταδιακά την οικονομική εξουσία έως ότου κυριαρχήσει πολιτικά. Αντίθετα, χρειάζεται να αποκτήσει την πολιτική εξουσία, δημιουργώντας το δικό της κράτος και τους δικούς της θεσμούς, για να επιβάλλει και να σταθεροποιήσει τον έλεγχό της στην οικονομία. Αυτή η αντίληψη αντλούσε άμεσα συμπεράσματα από την εμπειρία της Παρισινής Κομμούνας του 1871.

Στις 18 Μάρτη 1871 στο Παρίσι η εργατική τάξη ξεκίνησε την πρώτη της «έφοδο στον ουρανό»: έδιωξε την κυβέρνηση, τους αξιωματούχους και τον στρατό από την πόλη και πήρε τον έλεγχό της για 72 μέρες. Πολίτες από τα 20 διαμερίσματα της πόλης εκλέξανε την Κομμούνα, ένα αντιπροσωπευτικό σώμα στο οποίο οι αντιπρόσωποι πληρώνονταν με τον μισθό εργάτη και -το πιο σημαντικό- ήταν ελεύθερα ανακλητοί. Ήταν ένα «εργαζόμενο σώμα» που ασκούσε ταυτόχρονα νομοθετική και εκτελεστική εξουσία: οι εργάτες νομοθετούσαν, εφάρμοζαν τις αποφάσεις τους και επιδοκίμαζαν ή απέρριπταν τους αντιπροσώπους τους ανακαλώντας τους. Οι «ειδικοί σχηματισμοί ένοπλων ατόμων» του αστικού κράτους που μετακόμισε στις Βερσαλλίες, αντικαταστάθηκαν από τη δημοκρατικά εκλεγμένη πολιτοφυλακή, και η Κομμούνα πήρε αμέσως αποφάσεις για να ελαφρώσει τα βάρη των εργατών, σβήνοντας τα παλιά χρέη, παγώνοντας τις τιμές στα ενοίκια και περιορίζοντας τα ενεχυροδανειστήρια. Παράλληλα, όλες οι υπηρεσίες, τα καταστήματα και τα εργαστήρια συνέχισαν να λειτουργούν κανονικά στα χέρια των εργατών και των εργατριών. Η κομμούνα σήμανε μια έκρηξη δημοκρατίας, ένα πραγματικό πανηγύρι των καταπιεσμένων, δείχνοντας όχι μόνο ότι οι εργάτες μπορούν να κυβερνήσουν, αλλά και ότι η εργατική δημοκρατία -επειδή ακριβώς είναι δημοκρατία της συντριπτικής κοινωνικής πλειοψηφίας- δεν είναι απλή συνέχεια της αστικής δημοκρατίας, αλλά κάτι ποιοτικά διαφορετικό.

Σοβιέτ, επανάσταση και εργατική δημοκρατία

Ο Λένιν ανέσυρε αυτές τις κρίσιμες συμβολές γράφοντας το «Κράτος και επανάσταση» τον Αύγουστο και Σεπτέμβρη του 1917, σε μια θυελλώδη περίοδο που έβαζε πιεστικά διλήμματα στην αριστερά. Οι εργάτες πέθαιναν στα χαρακώματα κατά εκατομμύρια σε έναν πόλεμο που φαινόταν ατελείωτος. Το σοσιαλδημοκρατικό κόμμα της Γερμανίας (SPD), το μεγαλύτερο κόμμα που συμμετείχε στη Β' Διεθνή, με πάνω από ένα εκατομμύριο μέλη και εκατό βουλευτές στο γερμανικό κοινοβούλιο, στήριξε τη συμμετοχή της γερμανικής άρχουσας τάξης στον ιμπεριαλιστικό πόλεμο. Το ένα μετά το άλλο, τα μεγαλύτερα κόμματα της αριστεράς πανευρωπαϊκά ακολούθησαν την ίδια στάση. Ήταν η κατάληξη των ρεφορμιστικών αντιλήψεων που κυριαρχούσαν σε αυτά τα κόμματα και τους έδεναν με το «δικό τους» κράτος. Ο Κάουτσκυ, ηγέτης του SPD και οι υποστηρικτές του, απέρριπταν κάθε συζήτηση για ανατροπή του αστικού κράτους ως "αναρχική", αποζητώντας την κατάκτηση της πολιτικής εξουσίας στο υπάρχον πλαίσιο, ως κατάληξη μιας σειράς δημοκρατικών μεταρρυθμίσεων.

Αυτή η στρατηγική φαινόταν να παίρνει σάρκα και οστά στην ίδια τη Ρωσία, όπου μετά την επανάσταση και την ανατροπή του τσάρου τον Φλεβάρη του 1917, την εξουσία ανέλαβε η Προσωρινή Κυβέρνηση που αποτελούνταν από αστούς δημοκράτες και αριστερούς (Εσέρους και Μενσεβίκους). Μάλιστα, μετά τα γεγονότα του Ιούλη του 1917, ο Κερένσκι, μέλος των Εσέρων, διαδέχτηκε τον πρίγκηπα Λβοφ στη θέση του πρωθυπουργού. Με άλλα λόγια οι «προοδευτικοί» αστοί μαζί με την αριστερά σχημάτισαν την κυβέρνηση που υποσχέθηκε μια σειρά μεταρρυθμίσεων όπως αμνηστία για τους πολιτικούς κρατούμενους, ελευθερία του τύπου και της συνάθροισης και καθολικό δικαίωμα ψήφου. Όμως αρνήθηκε να υλοποιήσει τα βασικά αιτήματα της επανάστασης: να δώσει γη στους αγρότες, να καθιερώσει το οχτάωρο, να σταματήσει τον πόλεμο.

Η διαφορά ήταν πως παράλληλα με την Προσωρινή Κυβέρνηση εμφανίστηκαν τα σοβιέτ, τα συμβούλια εργατών και στρατιωτών. Το Σοβιέτ, που είχε πρωτοεμφανιστεί το 1905 στην Πετρούπολη, έκανε τώρα τη δυναμική επανεμφάνισή του, αυτή τη φορά ελέγχοντας στην ουσία και τη στρατιωτική δύναμη. Μέχρι τον Οκτώβρη είχαν σχηματιστεί 900 σοβιέτ που ελέγχανε κάθε κόμβο της πραγματικής εξουσίας (στρατεύματα, σιδηρόδρομοι, ταχυδρομείο, τηλέγραφο κλπ). Και μάλιστα οργάνωναν αυτόν τον έλεγχο δημοκρατικά: ήταν -όπως και η Κομμούνα- αντιπροσωπευτικά σώματα που συζητούσαν, αποφάσιζαν και εφάρμοζαν τις αποφάσεις τους τα ίδια. Διαμορφώθηκε έτσι μεταξύ των σοβιέτ και της Προσωρινής Κυβέρνησης συνθήκη «δυαδικής εξουσίας», όπου η κυβέρνηση στην πραγματικότητα συνέχιζε να υπάρχει μόνο όσο απολάμβανε την στήριξη των σοβιέτ.

Ο Λένιν εντόπιζε αυτήν την εγγενώς ασταθή ισορροπία δυνάμεων, όμως θεωρούσε ότι η διέξοδος δεν περνούσε μέσα από τα κοινοβουλευτικά έδρανα και την «μετατόπιση του συσχετισμού των δυνάμεων», αλλά από την *«ανατροπή της αστικής τάξης, την καταστροφή του αστικού κοινοβουλευτισμού, την εγκαθίδρυση της πραγματικής δημοκρατίας κατά τον τύπο της*

Σύγχρονοι "ειδικοί σχηματισμοί ενόπλων ανδρών"

Κομμούνας, δηλαδή της δημοκρατίας των Σοβιέτ (Συμβουλίων) των αντιπροσώπων εργατών και στρατιωτών για την επαναστατική δικτατορία του προλεταριάτου».[9] Η δημοκρατία αυτή, αφορά για τον Λένιν την μεγάλη κοινωνική πλειοψηφία, αλλά συνεχίζει να αποτελεί κράτος, με την έννοια ότι αποκλείει βίαια τους παλιούς εκμεταλλευτές. Είναι, με άλλα λόγια, η αντιστροφή της δικτατορίας της αστικής τάξης, όπου μια μικρή μερίδα της κοινωνίας ελέγχει όλη την εξουσία.

Για το Λένιν, όμως, ακόμα και το πιο τέλειο δημοκρατικό καθεστώς, το εργατικό κράτος, όφειλε να είναι μεταβατικό. Όπως έγραφε, η εργατική τάξη χρειάζεται το δικό της κράτος, δηλαδή την οργανωμένη βία. Πρώτα, γιατί χρειάζεται μια συγκεντρωτική δύναμη για να αναχαιτίσει τις προσπάθειες των αστών να ξαναπάρουν την εξουσία. Δεύτερον, γιατί η εργατική τάξη επαναστατεί «όπως είναι τώρα» και κληρονομεί μια κοινωνία βαθιά ποτισμένη για αιώνες με τον καπιταλιστικό ιδεότυπο και βαθιά αλλοτριωμένη από το προηγούμενο παραγωγικό μοντέλο. Όμως η εργατική τάξη χρειάζεται μόνο ένα κράτος που «απονεκρώνεται»: *«δεν είμαστε ουτοπιστές. Δεν "ονειρευόμαστε" ότι θα τα βγάλουμε πέρα μονομιάς χωρίς καμιά διοίκηση, χωρίς καμιά υποταγή. Αυτά είναι όνειρα των αναρχικών... αλλά τείνοντας προς τον σοσιαλισμό, έχουμε την πεποίθηση ότι θ' αρχίσει να μετεξελίσσεται σε κομμουνισμό και, σε συνδυασμό μ' αυτό, θα εκλείπει οποιαδήποτε ανάγκη άσκησης βίας στους ανθρώπους γενικά...γιατί οι άνθρωποι θα συνηθίσουν να τηρούν τους στοιχειώδεις όρους της κοινωνικής ζωής δίχως βία και δίχως υποταγή».*[10]

Ο Λένιν ολοκλήρωσε απότομα το βιβλίο του, χωρίς να περιλάβει το κεφάλαιο για την πείρα των επαναστάσεων του 1905 και του 1917 στη Ρωσία. Όπως γράφει *«είναι πιο ευχάριστο και πιο χρήσιμο να πραγματώνεις την "πείρα της επανάστασης" παρά να γράφεις για αυτήν».* Η πραγμάτωση δεν άργησε. Κέρδισε το κόμμα των Μπολσεβίκων στην στρατηγική προοπτική του συνθήματος "όλη η εξουσία στα σοβιέτ", και λίγους μήνες μετά οι Μπολσεβίκοι θα έπαιρναν την πλειοψηφία στα σοβιέτ και θα τα οδηγούσαν στη νικηφόρα Οκτωβριανή επανάσταση. Το κράτος που δημιούργησαν στα ερείπια του παλιού, άπλωσε τη δημοκρατία σε κάθε πτυχή της ζωής: από την παραγωγή, όπου τον έλεγχο πήραν οι εργάτες, μέχρι την παιδεία, τις επιστήμες και τις τέχνες, την καθημερινή ζωή και την απελευθέρωση των γυναικών, τις καταπιεσμένες εθνότητες της τσαρικής αυτοκρατορίας δίνοντάς τους ακόμα και το δικαίωμα απόσχισης και δημιουργίας δικού τους κράτους.

Όμως η αντίδραση της παλιάς τάξης πραγμάτων δεν άργησε να επιτεθεί στο νεαρό κράτος. Όπως και με την Κομμούνα, που καταπνίγηκε όταν ο γαλλικός στρατός αναδιοργανώθηκε (με τη βοήθεια των Πρώσων που απελευθέρωσαν 100.000 αιχμαλώτους πολέμου), έτσι και η σοβιετική δημοκρατία δέχθηκε την επίθεση των Λευκών μαζί με στρατεύματα από 14 ξένα κράτη (ανάμεσά τους και το ελληνικό) που εισέβαλαν στη Ρωσία. Το εργατικό κράτος βγήκε νικητής από αυτόν τον πόλεμο, αλλά το τίμημα που πλήρωσε προοδευτικά ήταν βαρύ: ο αποδεκατισμός της εργατικής τάξης μαζί με την απομόνωση της επανάστασης, έπαιξαν ρόλο στην ανάδυση της σταλινικής γραφειοκρατίας που αντέστρεψε κάθε προηγούμενη προοδευτική κατάκτηση. Αντί για ένα κράτος που απονεκρώνεται, ο σταλινισμός δημιούργησε ένα κράτος που γιγαντώθηκε σε ιστορικές διαστάσεις.

Το κράτος και η επανάσταση στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

Η κατάληξη αυτή έφερε ένα συνολικό πισωγύρισμα στην αριστερά. Για δεκαετίες για τη σοσιαλδημοκρατία και τα ΚΚ της δύσης, οι πολιτικοί αγώνες περνούσαν αποκλειστικά μέσα από το κοινοβούλιο, εντελώς διαχωρισμένοι από τους οικονομικούς που ήταν ευθύνη των συνδικάτων. Η κατάσταση αυτή άρχισε να αλλάζει διεθνώς με αποκορύφωμα το «παγκόσμιο '68», την κρίση των δικτατοριών (Ελλάδα, Ισπανία, Πορτογαλία) και το ξέσπασμα εργατικών μαχών που υπερέβαιναν τη διάκριση του πολιτικού και οικονομικού αγώνα και συγκροτούσαν μορφές οργάνωσης, επιτροπές και συμβούλια, που αντιστοιχούσαν σε αυτήν την υπέρβαση και θύμιζαν τα σοβιέτ (όπως στη Χιλή το 1972-1973 και στην Πορτογαλία το 1974-1975). Ταυτόχρονα, η ενίσχυση της αριστεράς και η προοπτική της συμμετοχής της σε κυβερνήσεις επανέφερε πιεστικά τη συζήτηση για το αστικό κράτος. Αλλά οι θέσεις του Λένιν για το κράτος και την επαναστατική στρατηγική είτε θεωρήθηκαν ανεπίκαιρες, είτε ότι οδηγούν κατευθείαν στο σταλινισμό.

Αντίθετα, οι απόψεις που κυριάρ-

χησαν, έτειναν ξανά να θεωρούν το αστικό κράτος ως μια δομή εξωτερική και αυτονομημένη από τον καπιταλισμό, διαχωρίζοντας εκ νέου την οικονομία από την πολιτική. Τόσο η «εργαλειακή» άποψη του Μίλιμπαντ, που εντοπίζει τις συνδέσεις των καπιταλιστών με το κράτος τους απλά στο ότι προέρχονται από τα ίδια κυκλώματα με τους κρατικούς αξιωματούχους, όσο και η «λειτουργική» άποψη του Πουλαντζά ότι το κράτος είναι «συμπύκνωση του ταξικού συσχετισμού δύναμης», ανοίγουν ξανά τον κοινοβουλευτικό δρόμο προς τον «δημοκρατικό σοσιαλισμό», είτε με την αλλαγή προσώπων, είτε με την κατάκτηση «θέσεων» στον κρατικό μηχανισμό[11].

Οι απόψεις αυτές επηρεάζουν μέχρι και σήμερα τη σχετική συζήτηση. Έτσι, όπως έγραφε το 2016 ο Χριστόφορος Βερναρδάκης (σύμβουλος του Τσίπρα και μετέπειτα υπουργός Επικρατείας), *«η "Κυβέρνηση" δεν ταυτίζεται μεν με την κατάκτηση της εξουσίας, δεν παύει ωστόσο να αποτελεί ένα κρίσιμο κρίκο στην αλυσίδα των εργαλείων που διαθέτει το αστικό κράτος. Η ανάληψη της Κυβέρνησης επομένως προσφέρει ένα εργαλείο για τη συνέχιση αυτής της πάλης από μια πιο προνομιακή θέση».*[12]

Το πόσο προνομιακή αποδείχθηκε αυτή η θέση αποτελεί νωπή εμπειρία για τον κόσμο που συνεχίζει να δίνει τις μάχες στη χώρα μας. Το «κράτος έχει συνέχεια», και αυτό σήμαινε ότι ο ΣΥΡΙΖΑ στην κυβέρνηση δεν επιχείρησε καν να ελέγξει το «βαθύ κράτος», όπως δεν αμφισβήτησε την πολιτική των μνημονίων και την πρόσδεση του ελληνικού καπιταλισμού στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ. Όλα αυτά χρειάστηκαν βέβαια τη συνέχιση της κρατικής καταστολής και την ουσιαστική εγκατάλειψη κάθε προοδευτικής ή δικαιωματικής πολιτικής.

Συγγενείς με αυτές τις απόψεις είναι και όσες υποστηρίζουν ότι ο ρόλος του κράτους στην εποχή της παγκοσμιοποίησης αδυνατίζει, έως και καταντά εμπόδιο για το ελεύθερο εμπόριο σε διεθνοποιημένες συνθήκες. Θεσμοί όπως η ΕΕ αποκτούν έτσι «προοδευτικό» χαρακτήρα και γίνονται πρόσφοροι για την κατάληψη νέων «θέσεων». Το πώς τέτοιοι θεσμοί ενισχύουν τη θέση του κράτους και των συμφερόντων της άρχουσας τάξης που είναι ταγμένο να εξυπηρετεί απέναντι στον «εσωτερικό εχθρό», φάνηκε καθαρά στο δημοψήφισμα του 2015.

Ως προς το ρόλο των ίδιων των κρατών, δε χρειάζεται να γυρίσουμε στις μνήμες του 2008 και τις κρατικές διασώσεις των τραπεζών (στη χώρα μας μόνο οι ανακεφαλαιοποιήσεις τραπεζών κόστισαν 46 δις χωρίς, μέχρι σήμερα, να έχουν βγει από το τέλμα). Αν σταθούμε στο τι συμβαίνει με τους εμπορικούς πολέμους της τελευταίας περιόδου, θα δούμε όχι μόνο ότι τα κεφάλαια αδυνατούν να διαμορφώσουν δικά τους δίκτυα, αλλά ότι είναι αναγκασμένα να επιστρέφουν στο εθνικό τους κράτος, το οποίο με την οικονομική του ισχύ και τη στρατιωτική απειλή θα τους φέρει σε πλεονεκτικότερη θέση στο διεθνή ανταγωνισμό. Είναι ξεκάθαρο ότι οι ΗΠΑ χρησιμοποιούν το χαρτί του «προστατευτισμού» για να επιτύχουν νέες, πιο συμφέρουσες εμπορικές συμφωνίες απέναντι στην απειλή που φέρνει η συνεχιζόμενη διεθνοποίηση της κινέζικης οικονομίας.

Ο ρόλος του κράτους ενισχύεται και από τον ενεργητικό ρόλο που αναλαμβάνει στην ίδια την παραγωγή αλλά και την αναπαραγωγή της εργατικής τάξης (δημόσια υγεία, παιδεία κοκ) με τις δικές του επιχειρήσεις. Δεν πρόκειται για τάση που αντιστρέφεται ολοκληρωτικά διεθνώς: στη χώρα μας είχαμε κατ' επανάληψη το φαινόμενο ιδιωτικοποιήσεων από ξένες κρατικές επιχειρήσεις. Και εδώ ισχύει ό,τι έγραφε ο Ένγκελς στα τέλη του 19ου αιώνα: *«Όσο περισσότερες παραγωγικές δυνάμεις περιλαμβάνει στην ιδιοκτησία του (το κράτος) τόσο περισσότερο γίνεται συλλογικό όργανο όλων των καπιταλιστών και τόσο περισσότερους πολίτες εκμεταλλεύεται».*[13]

Όμως, όπως είδαμε η ταύτιση του κράτους με το κεφάλαιο αποτελεί μια υπεραπλούστευση. Τα κράτη είναι αναγκασμένα να αναλαμβάνουν έναν περισσότερο αυτονομημένο ρόλο σε έναν κόσμο γεμάτο αντιφάσεις και συγκρούσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, οι καθημερινοί αγώνες απέναντι σε ένα γερασμένο σύστημα κάνουν τη διαφορά, ιδιαίτερα όταν αμφισβητούν τα «ιερά και όσια» του καπιταλισμού, όσα δηλαδή το αστικό κράτος είναι διατεθειμένο να στηρίξει πάση θυσία. Αλλά επειδή ακριβώς τα πράγματα είναι έτσι, οι αγώνες αυτοί χρειάζεται σήμερα, σε έναν κόσμο που η οικονομική και η πολιτική κρίση αλληλοτροφοδοτούνται, να βάλουν τον πήχη ψηλότερα από την «ανάληψη του εργαλείου της κυβέρνησης»: χρειάζεται να στείλουν τους καπιταλιστές και το κράτος τους στο «μουσείο των αρχαιοτήτων». Πάνω απ' όλα χρειάζεται μια αριστερά επαναστατική, που να εμπιστεύεται την αστείρευτη δημιουργικότητα μιας εργατικής τάξης μεγαλύτερης, πιο δυνατής και πιο έμπειρης από ποτέ. Μια τέτοια αριστερά είναι, όπως μας έδειξε ο Λένιν και το κόμμα των μπολσεβίκων, ο καταλύτης στη διαδρομή από την «αριστερή κυβέρνηση» στην εργατική δημοκρατία.

Σημειώσεις

1. Β. Ι. Λένιν, «Κράτος και επανάσταση», Σύγχρονη Εποχή, σελ. 13.
2. Φ. Ένγκελς, «Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους», Σύγχρονη Εποχή, σελ. 210-214.
3. ό.π., σελ. 212.
4. Στο περιοδικό αυτό έχουμε αναλύσει πιο λεπτομερειακά τις μορφές του αστικού κράτους: βλ. Θανάση Καμπαγιάννη, «Δημοκρατία, Δικτατορία, Φασισμός», ΣΑΚ τ. 101
5. «Κράτος και επανάσταση», σελ. 20-21.
6. βλ. Κρις Χάρμαν, «Καπιταλισμός Ζόμπι», Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, σελ. 247 (βλ. αναλυτικά επίσης σελ. - που αποτελούν κρίσιμη συμβολή στη σχετική συζήτηση).
7. «Κράτος και επανάσταση», σελ. 97
8. «Κράτος και επανάσταση», σελ. 27.
9. «Κράτος και επανάσταση», σελ. 142.
10. «Κράτος και επανάσταση», σελ. 61 και σελ. 100.
11. Βλ Μαρία Στύλλου, «Τι φταίει για την ήττα του ΣΥΡΙΖΑ», ΣΑΚ 135.
12. «Το Κράτος, το Κόμμα και η Κυβέρνηση. Τι κάναμε, τι να κάνουμε και πώς να το κάνουμε» διαθέσιμο στο http://www.vernardakis.gr/article.php?id=626
13. Φ. Ένγκελς, «Αντι-Ντίρινγκ», Σύγχρονη Εποχή, σελ. 435.

Αθήνα, Pride 2019

Ταυτότητες και κοινωνικές τάξεις

Η πάλη ενάντια στον σεξισμό έχει ανάγκη μια συνολική ταξική στρατηγική. Ο Κώστας Τορπουζίδης προχωράει τον διάλογο.

Η συζήτηση για τα θέματα της έμφυλης και σεξουαλικής ταυτότητας, των αποκλεισμών και της ρατσιστικής/σεξιστικής βίας έχει έρθει στην επικαιρότητα πολλές φορές τα τελευταία χρόνια. Η επέκταση του συμφώνου συμβίωσης στα ομόφυλα ζευγάρια, η ποινικοποίηση του μισαλλόδοξου ρατσιστικού λόγου και φυσικά η νομική κατοχύρωση του δικαιώματος επιλογής ταυτότητας φύλου και της αναδοχής παιδιών (αλλά όχι παιδοθεσίας) από ομόφυλα ζευγάρια ήταν κάποιες από τις στιγμές που κυριάρχησε στη δημόσια συζήτηση. Η δολοφονία του Ζακ Κωστόπουλου στις 21 Σεπτέμβρη του 2018 και το εύρος του κόσμου που συστρατεύτηκε απαιτώντας «δικαιοσύνη για το Ζακ»1, ανέδειξαν με τραγικό τρόπο την πολιτική σημασία τους για τα κινήματα αντίστασης στις διακρίσεις και την καταπίεση.

Η συζήτηση για την έμφυλη/σεξουαλική ταυτότητα άνοιξε με νέα ένταση ήδη από τις αρχές του 2000, μέσα από τα κινήματα αντίστασης που γέννησε η εξέγερση του Σιάτλ το 1999 και φτάνουν μέχρι τις μέρες μας με τις πολυπληθείς κινητοποιήσεις μέσα και έξω από τις ΗΠΑ ενάντια στην εκλογή του ρατσιστή Τράμπ, με τις μάχες σαν το #MeToo που ξεκίνησε από το «λαμπερό» κόσμο του Χόλυγουντ ή απεργίες σαν αυτή στο διεθνή κολοσσό της Google κόντρα στις σεξιστικές παρενοχλήσεις των γυναικών στους χώρους εργασίας και ακόμη πιο πρόσφατα με την εντυπωσιακή και πολιτικά κρίσιμη κινητοποίηση εκατοντάδων χιλιάδων κόσμου στο φετινό Gay Pride στη Βραζιλία στις 23 Ιούνη, ενάντια στον εμπρηστή του Αμαζονίου και ξεδιάντροπο ρατσιστή-σεξιστή Μπολσονάρου.

Στην Ελλάδα, αυτή η δυναμική είδαμε να εκδηλώνεται σε μια σειρά μάχες ενάντια στο ρατσισμό, την κρατική καταστολή και τους φασίστες όλη την προηγούμενη δεκαετία, για να φτάσουμε μέχρι τη φετινή απεργιακή από δεκάδες συνδικάτα 8η Μάρτη-μέρα των γυναικών και τις πολυπληθείς διαδηλώσεις υπερηφάνειας (Gay Pride), που

Από τις κινητοποιήσεις μετά τη δολοφονία του Ζακ Κωστόπουλου

έχουν πλέον καθιερωθεί σε μια σειρά πόλεις σ' όλη τη χώρα.

Μέσα από αυτά τα κινήματα, συνθήματα όπως «είμαστε όλοι γυναίκες, τρανς, λεσβίες, ομοφυλόφιλοι» και «κάθε επίθεση σ' αυτούς/ές είναι επίθεση σε όλους μας»! γίνονται υλική πραγματικότητα που καθορίζει τις εξελίξεις, δηλαδή τις ιδέες και τις επιλογές εκατομμυρίων ανθρώπων, αλλά και την πίεση πάνω στις κυβερνήσεις για θετικές μεταρρυθμίσεις σαν αυτές που αναφέραμε αρχικά.

Αυτές οι εικόνες μαζικής και ενωτικής αντίστασης δεν κλείνουν φυσικά τη συζήτηση, αλλά είναι πάντα η καλύτερη αφετηρία για να επιχειρήσουμε να δώσουμε τις απαντήσεις από τη σκοπιά του αγώνα για τη συνολική απελευθέρωση. Άλλωστε, η συζήτηση γύρω από το ζήτημα των ταυτοτήτων και συνολικά της καταπίεσης και το πώς την πολεμάμε έχει ανοίξει ήδη από τη δεκαετία του 1960 και καθορίστηκε όλα τα χρόνια που μεσολάβησαν από την κάθε φορά πολιτική συγκυρία.

Μετά το Σιατλ

Την εξέγερση του 1999 στο Σιατλ των ΗΠΑ, αλλά και όλες τις μάχες που την ακολούθησαν στη Γένοβα, στη Φλωρεντία, στο κίνημα ενάντια στον πόλεμο του Ιράκ το 2003, μπορούμε να την θεωρούμε ορόσημο ακριβώς γιατί αποτέλεσε ένα κρίσιμο βήμα προς τα εμπρός σε σχέση με όλη την περίοδο που είχε προηγηθεί από τις αρχές της δεκαετίας του '802.

Η συστράτευση συνδικαλιστών της εργατικής τάξης, φεμινιστριών, ακτιβιστών/-στριών του LGBT κινήματος και οικολογικών οργανώσεων «ενάντια στο σύστημα που καταστρέφει τις ζωές μας και το περιβάλλον για τα κέρδη μιας μειοψηφίας» είχε όλη τη δυναμική και τον ενθουσιασμό που γεννούσε το ξανακτίσιμο της ενότητας των κινημάτων, παρά το ότι οι ιδεολογικές και πολιτικές διαφοροποιήσεις και αντιπαραθέσεις στο εσωτερικό τους παρέμειναν ενεργές.

Ήταν μια εντυπωσιακή αντιστροφή και στη δράση και στις ιδέες της πορείας υποχώρησης, που ξεκίνησε με την ύφεση των μαζικών εργατικών αγώνων της δεκαετίας του '60 και '70 και την επέλαση του νεοφιλελευθερισμού. Ιδιαίτερα για τα κινήματα ενάντια στην καταπίεση τα ζητήματα σχετικά με το ποιοι μπορεί να είναι οι σύμμαχοι μας στην αντίσταση και το εάν μπορεί η εργατική τάξη να παίξει τον κρίσιμο ρόλο, αλλά και με ποια πολιτική μπορούμε να δυναμώσουμε το κίνημα και τις κατακτήσεις του, τέθηκαν ξανά με εμφανή την τάση να ξεπεραστούν η ηττοπάθεια και οι διαχωρισμοί του παρελθόντος.

Δύο βασικά σημεία της πορείας υποχώρησης που είχε προηγηθεί ήταν, πρώτο ότι δεν μπορεί να υπάρξει συνολική απάντηση στην καταπίεση και τις διακρίσεις παρά μόνο επιμέρους μάχες (π.χ. στο ζήτημα του AIDS, των εκτρώσεων κτλ) και δεύτερο ότι κάθε κομμάτι

(γυναίκες, ομοφυλόφιλοι, τρανς, μαύροι, ανάπηροι κτλ) μπορεί να παλέψει μόνο με βάση μια συλλογικότητά χτισμένη πάνω στα ιδιαίτερα βιώματα καταπίεσης και διακρίσεων της κάθε κοινωνικής ομάδας και την οργή και αγανάκτηση που γεννάνε. Με άλλα λόγια, αυτό που θεωρούνταν κεντρικής σημασίας για να υπάρξει πραγματική και αποτελεσματική αντίσταση ήταν η ανάδειξη του πώς βιώνει την καταπίεση η κάθε ομάδα και με βάση αυτό χτίζει τη οργάνωση και τη δράση του, ενώ η συζήτηση για το πώς ενώνουμε τις αντιστάσεις και με ποια προοπτική θεωρήθηκε ισοπεδωτική και λανθασμένη.

Η συνολική αντίσταση με προοπτική την απελευθέρωση όπως την έθετε στο ιδρυτικό του μανιφέστο το Gay Liberation Front (Μέτωπο Απελευθέρωσης Ομοφυλόφιλων), που γεννήθηκε μέσα από την εξέγερση στο Stonewall της Νέας Υόρκης τον Ιούνιο του 1969: «Είμαστε μαζί με όλους τους καταπιεσμένους – από τους Βιετκόνγκ στο Βιετνάμ μέχρι τους μαύρους στις ΗΠΑ – ενάντια στο γαμημένο καπιταλιστικό σύστημα», αντιμετωπίστηκαν σαν ξεπερασμένες.

Επρόκειτο, όμως, και για μια συνολικότερη ιδεολογική και πολιτική υποχώρηση που πήρε το όνομα «μεταμοντερνισμός» και συνδύαζε την παραίτηση από την ταξική ανάλυση της κοινωνίας, την υπόκλιση στον υποκειμενισμό και ταυτόχρονα στον πολιτικό ρεαλισμό. Κάθε απόπειρα για μια θεωρία που θα ανοίγει το δρόμο για τη συνολική ανατροπή του συστήματος και μάλιστα με κέντρο την εργατική τάξη αντιμετωπίστηκε σαν άγονη άλλα και επικίνδυνη να οδηγήσει σε νέα τυραννικά καθεστώτα σαν αυτά που αποκαλύπτονταν ότι είναι τα σταλινικά καθεστώτα της Αν. Ευρώπης. Κάθε καταπιεσμένος/-η μπορεί να στηριχθεί μόνο πάνω στα βιώματα του για να κατανοήσει ποιες είναι οι αιτίες της και έτσι να χτίσει τη συλλογικότητα και την αντίσταση του αποκεντρωμένα.

Με όλες τις αποχρώσεις του, αυτό το πολιτικό ρεύμα περιοριζόταν συνήθως σε δράσεις πίεσης για την ατζέντα κάθε κοινωνικής ομάδας προς το δεδομένο καπιταλιστικό κράτος και τους θεσμούς του είτε με την πολιτική ενσωμάτωση και στήριξη σε μεταρρυθμιστικές πολιτικές δυνάμεις για μια προοδευτική διαχείριση τους είτε, ακόμη χειρότερα, με την ανάδειξη σε θέσεις εξουσίας προβεβλημένων ατόμων από τους κόλπους ή με κάποια από τα χαρακτηριστικά των καταπιεσμένων (οι προσδοκίες για την εκλογή Ομπάμα στις ΗΠΑ είναι χαρακτηριστική μιας τέτοιας αντίληψης, η οποία μπορεί να αγκαλιάζει ακόμη και την ανάδειξη νεοφιλελεύθερων πολιτικών όπως του ομοφυλόφιλου πρωθυπουργού του Λουξεμβούργου Ξαβιέ Μπετέλ ή ακόμα και της γυναίκας καγκελαρίου Μέρκελ).

Επρόκειτο για μια διαιρετική πολιτική, την πολιτική των ταυτοτήτων όπως ονομάστηκε, που αποδείχτηκε όμως τελικά πολύ λίγο αποτελεσματική απέναντι στις επιθέσεις, οικονομικές και ιδεολογικές που έφερνε μαζί του ο νεοφιλελευθερισμός με στόχο να περιορίσει ή και να ακυρώσει προηγούμενες κατακτήσεις σχετικά με τα δικαιώματα των γυναικών και των μειονοτήτων. Τα κινήματα που εμπνεύστηκαν από την εξέγερση του Σιατλ άρχισαν να ξαναενώνουν τα κομμένο νήμα της αντίστασης στο σύστημα συνολικά.

Φουκώ και Μπάτλερ

Όμως, πρέπει να σταθούμε σ' εκείνη την περίοδο και να εξετάσουμε, εν συντομία εδώ, ένα ολόκληρο ρεύμα ιδεών που αναπτύχθηκε παράλληλα και επιχειρήθηκε να χρησιμοποιηθεί για θεωρητική στήριξη στη διαιρετική και απαισιόδοξη πολιτική των ταυτοτήτων. Δεν πρόκειται για κάποιου είδους ακαδημαϊκή αξιολόγηση, αλλά για την ανάγκη να ξεκαθαρίσουμε τη συμβολή αναλύσεων σαν του Michel Foucault και στη συνέχεια της Judith Butler, που και σήμερα αποτελούν σταθερά σημεία αναφοράς στη συζήτηση για τα θέματα της καταπίεσης3.

Καταρχήν οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι πάνω στις επεξεργασίες τους βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό η ανάπτυξη από τη δεκαετία του ‘80 των σπουδών φύλου, που είχαν σαν βασικό θεμέλιο τους τη θέση ότι το φύλο είναι κοινωνικά κατασκευασμένο με έναν τρόπο που δεν έχει να κάνει με την βιολογία (αρσενικό - θηλυκό), αλλά με την κατανομή ιδιοτήτων, κοινωνικών ρόλων και τελικά εξουσίας σε καθένα απ' αυτά.

Η αμφισβήτηση του δήθεν «έμφυτου» των ιδιοτήτων και ρόλων που αποδίδονται στα φύλα βοήθησε να αναδειχθεί η δυνατότητα των ατόμων να βιώνουν με μια ποικιλία τρόπων του να είναι κανείς άνδρας ή γυναίκα. Ακόμη περισσότερο, αποτέλεσε το θεμέλιο για να διεκδικηθεί και να κατοχυρωθεί σαν ανθρώπινο δικαίωμα αυτή η ίδια η ταυτότητα φύλου και ειδικότερα το δικαίωμα ταυτότητας των τρανς ανθρώπων, δηλαδή το δικαίωμα να έχουμε τον έλεγχο σ' αυτό το ίδιο το σώμα μας περά από το βιολογικό «πεπρωμένο» του διμερούς φύλου αρσενικό/θηλυκό.

Επίσης, η ανάλυση της κοινωνικής κατασκευής των «φυσιολογικών» φύλων, είτε μέσα από τις πειθαρχικές και βιοπολιτικές διαδικασίες της ιατρικής/ψυχιατρικής, του ποινικού συστήματος, της οικογένειας, του σχολείου4

είτε μέσα από τη διαδικασία της «επιτέλεσης» όπως την ονόμασε η Μπάτλερ, που εστιάζει στο πώς χτίζεται η ταυτότητα μας μέσα από την επαναληπτική βίωση από την βρεφική ακόμη ηλικία των ρόλων που αποδίδει στα φύλα ο κυρίαρχος λόγος της εξουσίας, αποτέλεσαν σημαντικό προχώρημα σε σχέση με την κυρίαρχη μέχρι τότε θεωρία περί πατριαρχίας.

Η τελευταία αναζητώντας τις αιτίες της γυναικείας καταπίεσης σε βιολογικούς παράγοντες και εν τέλει στον ιδιαίτερο ρόλο των γυναικών στην αναπαραγωγή, πράγμα

που δεν μπορεί να αλλάξει, κατέληγε συχνά σε ενοχοποίηση των αδρών για την επιθετική και αυταρχική τους φύση και τελικά σε μια αδιέξοδη και απαισιόδοξη πολιτική στάση σχετικά με τη δυνατότητα να φτάσουμε στην απελευθέρωση. Η Queer θεωρία και πολιτική, αντίθετα, που στηρίχθηκε στις αναλύσεις και της Μπάτλερ, διεκδικεί τη δυνατότητα κάθε ατόμου στη συνεχή αμφισβήτηση των στερεότυπων ρόλων και ιδιοτήτων των φύλων[5].

Παρά την αμφισβήτηση, όμως, του κυρίαρχου λόγου της εξουσίας, που μας απαλλάσσει από το δήθεν ακλόνητο βιολογικό επιχείρημα ότι το κοινωνικά φύλα και η ατομική μας ταυτότητα είναι εν πολλοίς καθορισμένα από τη γέννησή μας, η παράδοση που αναπτύχθηκε πάνω σ' αυτούς τους δύο θεωρητικούς αποδείχτηκε αδύναμη να δώσει απαντήσεις στο ποιες είναι οι υλικές και κοινωνικές αιτίες της επικράτησης αυτών των διαδικασιών δόμησης των κοινωνικών φύλων και ταυτοτήτων και σε τελική ανάλυση ποιοι κερδίζουν απ' αυτές.

Αυτή η αδυναμία δεν ήταν τυχαία. Πατούσε πάνω στην απόρριψη της προσπάθειας να υπάρξει μια συνολική θεωρία του καπιταλιστικού κράτους και το πώς αυτό εδραιώνει την εξουσία και την ηγεμονία του σε όλα τα πεδία της κοινωνικής ζωής. Με άλλα λόγια, ερωτήματα όπως, ποια κοινωνία και πιο κράτος είναι αυτά που έχουν ανάγκη την διαμόρφωση του καθυποταγμένου «ετεροκανονικού» υποκειμένου και πώς τελικά εξηγείται η συνεχής αμφισβήτηση αυτών των διαδικασιών πειθάρχησης τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο θεωρήθηκαν τουλάχιστον παραπλανητικά[6].

Η εξουσία, λοιπόν, είναι σχέσεις που εκδηλώνονται σε όλα τα πεδία και σε μια πληθώρα καταστάσεων, από το σπίτι και τις διαπροσωπικές σχέσεις μέχρι το σχολείο, την εργασία κτλ και όχι μια υλική δύναμη συγκεντρωποιημένη κάτω από τον έλεγχο μιας άρχουσας τάξης και των θεσμών του κράτους της. Κατά συνέπεια, η αντίσταση μας στην εξουσία δεν μπορεί παρά να είναι αποκεντρωμένη και αποσπασματική και πάντα με γνώμονα την κατάσταση και τη θέση στην οποία βρίσκεται κάποιος/-α κάθε φορά, και όχι μια συνολική επαναστατική στρατηγική.[7]

Προνόμια και διαθεματικότητα

Πάνω σ' αυτήν την αδυναμία να δοθούν απαντήσεις για τις υλικές αιτίες που καθορίζουν την καταπίεση αναπτύχθηκαν στο πλαίσιο της πολιτικής των ταυτοτήτων, πολιτικές απόψεις με αποκλίνουσες πορείες[8].

Η «θεωρία των προνομίων» αποτέλεσε την πιο ελιτίστικη και συντηρητική εκδοχή, ισχυριζόμενη ότι ανακάλυπτε σε κάθε εξουσιαστική σχέση αυτόν που κέρδιζε και τον τρόπο που θα μπορούσε να αντιμετωπιστεί. Στις ποικίλες και διάχυτες εξουσιαστικές σχέσεις μέσα στις οποίες ζούμε, υπάρχει πάντα εκείνη η πλευρά που φέρει κάποιο προνόμιο και εξασφαλίζει ασυνείδητα μια σειρά από υλικά πλεονεκτήματα: είναι ο λευκός απέναντι στον μαύρο, είναι ο άνδρας απέναντι στη γυναίκα, είναι ο ετεροκανονικός (straight) απέναντι στον gay, είναι ο αρτιμελής απέναντι στον ανάπηρο κ.ο.κ. Οι ρατσιστικές προκαταλήψεις που γεννιούνται από μια τέτοια προνομιακή θέση είναι κι αυτές κατά βάση ασυνείδητες, όποτε καμιά συνολική αλλαγή δεν μπορεί να υπάρξει αν δεν αλλάξουν πρώτα τα άτομα και το κύριο εργαλείο γι' αυτό είναι η αυτογνωσία και ο αυτοπεριορισμός του «προνομιούχου» μέσα από την εκπαίδευση...

Πρόκειται για μια απαισιόδοξη θεωρία που δεν μπορεί να εξηγήσει την πραγματικότητα: τι έσπρωξε τους «προνομιούχους» straight ανθρώπους κατά εκατοντάδες χιλιάδες στο φετινό Pride στη Βραζιλία, αν όχι η έμπρακτη αλληλεγγύη προς τους gay ανθρώπους, οι οποίοι έχουν μπει στο στόχαστρο του Μπολσονάρου; Το ίδιο δεν συμβαίνει όταν η πλειοψηφία (53%) των «προνομιούχων» ελλήνων πολιτών απαντάει όχι στο κόψιμο του ΑΜΚΑ για τους πρόσφυγες από την κυβέρνηση Μητσοτάκη; Είναι δύο μόνο παραδείγματα που δείχνουν καθαρά ότι τελικός θεματοφύλακας του ρατσισμού και του σεξισμού μέσα στην κοινωνία είναι το ίδιο κράτος και οι κυβερνήσεις του, που εξυπηρετούν τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα των καπιταλιστών και κάθε άλλο παρά υπακούουν στη θέληση της κοινωνικής πλειοψηφίας.

Στην αντίθετη κατεύθυνση κινήθηκε η πολιτική της διαθεματικότητας, αφού στο κέντρο της έβαλε τη γενίκευση και την ενότητα των αντιστάσεων χωρίς διαχωρισμούς. Το άτομο βιώνει πολλαπλές μορφές καταπίεσης από διαφορετική θέση κάθε φορά, άλλοτε σαν εργάτης ακόμη κι αν είναι λευκός straight αρτιμελής, άλλοτε σαν γυναίκα ακόμη κι αν είναι λευκή straight αρτιμελής

Σεπτέμβρης 2014. Πορεία ενάντια στην ομοφοβική βία

κ.ο.κ., οπότε η μονοθεματική εστίαση σε μια και μόνη ταυτότητα αντίστασης είναι και λανθασμένη και αδύναμη. Παρ' όλα αυτά, κι από την πολιτική της διαθεματικότητας λείπει η συνολική ταξική ανάλυση της κοινωνίας που προσπαθεί να αποκαλύψει τις ρίζες των διακρίσεων και της καταπίεσης με την ανάλυση του πώς οργανώνεται η εκμετάλλευση της εργατικής τάξης μέσα στον καπιταλισμό.

Η πολιτική των ταυτοτήτων εστιάζοντας στα άτομα και τις βιωμένες εμπειρίες τους μας οδηγεί σε λάθος δρόμους. Ούτε η αναγωγή στη βιολογία των ανθρώπων, ούτε όμως στους μεταξύ τους ανταγωνισμούς ή στην κακή τους εκπαίδευση μπορούν να μας δώσουν τις απαντήσεις που χρειαζόμαστε.

Απαντήσεις από τη σκοπιά του μαρξισμού

Σαν επαναστάτες που στηριζόμαστε στη θεωρητική παράδοση του μαρξισμού, ξεκινάμε από την αφετηρία ότι μας εμπνέουν όλες οι μάχες και αντιστάσεις σε κάθε μορφή διακρίσεων και καταπίεσης. Επιμένουμε ότι η δύναμη αυτών των αγώνων μεγαλώνει όσο πιο ενωτικές και μαζικές είναι. Γι' αυτό και η συμβολή μας λογοδοτεί πάντα στην προσπάθεια να ενωνόμαστε στη δράση, τροφοδοτώντας την αναγκαία συζήτηση γύρω από τη θεωρία και τις ιδέες, που μπορούν να ανοίγουν το δρόμο για τη συνολική απελευθέρωση όλων των καταπιεσμένων.

Σ' αυτό το διάλογο το ζήτημα του ποιες είναι οι βαθύτερες υλικές αιτίες του ρατσισμού, του σεξισμού και κάθε μορφής διακρίσεων και καταπίεσης είναι βασικό για να αποφύγουμε λανθασμένες απαντήσεις σαν αυτές που παρουσιάσαμε. Η ταξική ανάλυση δεν αποτελεί ένα κόλπο για να αφαιρεθεί ο λόγος από τους ίδιους τους καταπιεσμένους και να τους επιβληθούν οι «έτοιμες λύσεις» της θεωρίας. Αντίθετα, ο στόχος είναι κάθε βίωμα, αντίσταση κι αγώνας να ενταχθούν στο συνολικό αγώνα ενάντια στο σύστημα. Σε μια τέτοια προσπάθεια το να ξεφύγουμε από τον υποκειμενισμό των προσωπικών βιωμάτων προς μια συνολική θεώρηση για το πώς λειτουργεί η κοινωνία γύρω μας είναι ένα αναγκαίο βήμα.

Ένα πρώτο κρατούμενο είναι ότι στο σημερινό καπιταλιστικό σύστημα ο θεσμός της οικογένειας και η ιδεολογία που την συνοδεύει, παρά τις αλλαγές που έχουν υπάρξει τα τελευταία 50 χρόνια, συνεχίζει να παίζει έναν κεντρικό ρόλο, τόσο οικονομικά όσο και ιδεολογικά. Αυτό μπορεί να φαίνεται σαν προσκόλληση της πλειοψηφίας των ανθρώπων στους παραδοσιακούς τρόπους συμβίωσης, αλλά είναι λάθος να ξεχνάει κανείς ότι στην πραγματικότητα λειτουργεί σαν αποκούμπι μέσα σ' έναν κόσμο άκρατου ανταγωνισμού, σαν «η καρδιά μέσα σ' έναν άκαρδο κόσμο» για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια του Μαρξ.

Αυτό βέβαια καθόλου δεν σημαίνει ότι η οικογένεια δεν είναι κι αυτός ένας καπιταλιστικός θεσμός, με εξασφαλισμένη την ιδεολογική, πολιτική και οικονομική στήριξη του αστικού κράτους, από το επίπεδο του συντάγματος μέχρι την καθημερινή πολιτική κρατικών υπηρεσιών και κυβερνήσεων. Η πρόσφατη εξαγγελία της κυβέρνησης Μητσοτάκη για την παροχή επιδόματος στις γυναίκες που θα τεκνοποιούν πριν από την ηλικία των 30 χρόνων είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Τι εξασφαλίζει λοιπόν για την κυρίαρχη τάξη και τα κράτη της η οικογένεια; Πρώτα και κύρια, την απλήρωτη εργασία πολλών ωρών από τον ελεύθερο χρόνο κύρια των γυναικών για τη συντήρηση της εργατικής δύναμης, την ανατροφή της επόμενης γενιάς εργαζόμενων αλλά και την περίθαλψη των άπορων και απόμαχων. Δεύτερο, εξασφαλίζει την υποτιμημένη εργασία των εκατομμυρίων πλέον εργατριών σ' όλους τους τομείς της παραγωγής και της πολιτικής και ταυτόχρονα μεταθέτει στις πλάτες των ανδρών σαν κύρια ατομική τους ευθύνη την επιβίωση της οικογένειας τους. Και φυσικά αποτελεί έναν βιοπολιτικό οργανισμό9, που μαζί με τους εκπαιδευτικούς μηχανισμούς, τις εκκλησίες, τα ΜΜΕ κτλ, εξασφαλίζει με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο την αναπαραγωγή των κυρίαρχων ιδεών και των «φυσιολογικών» ταυτοτήτων που έχει ανάγκη η καπιταλιστική εξουσία.

Γυρνώντας στην πρωτοποριακή ανάλυση του Έγκελς στο έργο του «Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους» βλέπουμε πώς με το πέρασμα, πριν από περίπου 10.000 χρόνια,

από τις τροφοσυλλεκτικές στις ταξικές κοινωνίες γεννήθηκε για πρώτη φόρα ο οικογενειακός θεσμός και διαδόθηκε σταδιακά σε όλες τις κοινωνικές τάξεις με διαφορετικές μορφές και σκοπιμότητες σε κάθε ιστορική περίοδο.

Από τη σκοπιά αυτή ο σεξισμός, η υποτίμηση των γυναικών και οι ποικίλες διακρίσεις και αποκλεισμοί που βιώνουν οι ομοφυλόφιλοι/-ες και οι τρανς άνθρωποι είναι αναγκαία εργαλεία για να διαιωνίζεται η καπιταλιστική εκμετάλλευση σήμερα. Όπως και ο ρατσισμός πιο συνολικά, αποδυναμώνει την αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων της εργατικής τάξης και πιέζει συνολικά προς τα κάτω το βιοτικό της επίπεδο.

Είναι, βέβαια, γεγονός ότι η ταξική θέση κάποιου/-ας δεν είναι ο καθοριστικός παράγοντας της ταυτότητας φύλου ή του σεξουαλικού προσανατολισμού, καθώς οι διαδικασίες κοινωνικής κατασκευής τους είναι διάχυτες σε όλες τις κοινωνικές τάξεις. Σίγουρα, όμως, είναι καθοριστική στο πώς βιώνεται η καταπίεση και στο πώς μπορεί να την παλέψει κανείς. Έτσι, οι γυναίκες και οι gay της άρχουσας τάξης μπορούν να χρησιμοποιούν τον πλούτο τους για να μετριάσουν τις συνέπειες της καταπίεσης και ταυτόχρονα για να προστατεύσουν τον πλούτο τους στηρίζουν τον καπιταλισμό και τους θεσμούς του συστήματος.

Ένα επόμενο σημαντικό ερώτημα είναι κατά πόσο μπορεί να είναι αποτελεσματική η ταξική πολιτική που προτείνουμε σαν μαρξιστές. Η ήττα των εργατικών επαναστάσεων του 20ου αιώνα και η σχεδόν καταθλιπτική επικράτηση του σταλινισμού για σχεδόν 60 χρόνια έχει τροφοδοτήσει όλο το σκεπτικισμό σχετικά με τη δυνατότητα να φτάσουμε σε μια επαναστατική ανατροπή που να είναι το «πανηγύρι όλων των καταπιεσμένων».

Για τον μαρξισμό οι άνθρωποι δεν είναι ένας άγραφος πίνακας όπου πάνω του γράφει η βιολογία ή η κάθε εξουσία τη δική της ιστορία. Όσο κι αν «η συνείδηση μας καθορίζεται από τις υλικές συνθήκες κάθε εποχής», η φράση του Μαρξ «οι άνθρωποι γράφουν την ιστορία τους, αλλά σε συνθήκες που δεν έχουν οι ίδιοι επιλέξει» περιγράφει όλη τη ζωντανή διαλεκτική της ζωής μας, τόσο σε προσωπικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Οι άνθρωποι μετασχηματίζοντας διαρκώς τον κόσμο γύρω τους αλλάζουν και οι ίδιοι και οι ιδέες τους. Αλλά και αντίστροφα, αν θέλουμε να αλλάξουμε τον εαυτό μας και τις ιδέες που μας καθυποτάσσουν, πρέπει να μπούμε στον αγώνα για να αλλάξουμε τον κόσμο γύρω μας.

Αυτή η διαλεκτική αποδεικνύεται ολόσωστη αν σκεφτεί κανείς, για παράδειγμα, πάνω στο ζήτημα της θέσης των γυναικών, των ομοφυλόφιλων και των τρανς ανθρώπων στην Ελλάδα του '40 και σήμερα. Οι μεγάλες ταξικές μάχες της Αντίστασης και σε μια δεύτερη φάση της μεταπολίτευσης, με τις επιτυχίες και τις ήττες τους, είναι αυτές που έχουν μεταμορφώσει τον κόσμο γύρω μας και τις ιδέες που κυριαρχούν.

Η εργατική τάξη σήμερα αριθμεί δισεκατομμύρια ανθρώπους στον πλανήτη και αποτελεί ίσως την πιο πολύμορφη τάξη που υπήρξε στην ιστορία, τόσο παγκόσμια όσο και μέσα σε κάθε κράτος χωριστά. Πολύμορφη όσον αφορά την εθνική, πολιτιστική και θρησκευτική ταυτότητα, και όπως αναδεικνύεται όλο και περισσότερο τα τελευταία 50 χρόνια, και όσον αφορά την ταυτότητα φύλου και το σεξουαλικό προσανατολισμό των μελών της. Μοιράζονται, όμως, όλοι και όλες μια κοινή σχέση εκμετάλλευσης με τους καπιταλιστές και τα κράτη τους και κάθε άλλο παρά έχουν συμφέρον στον μεταξύ τους ανταγωνισμό για να επιβάλλουν κάποια «ανώτερη» ταυτότητα απ' τις άλλες.

Στο ζήτημα του δικαιώματος της ταυτότητας φύλου υποστηρίζουμε χωρίς προϋποθέσεις τη δυνατότητα του κάθε ανθρώπου να κάνει τις σωστές επιλογές για τον εαυτό του και το σώμα του και να εκφραστεί ελεύθερα. Όμως, όπως προκύπτει μέχρι εδώ, πρόκειται για μια πολιτική διεκδίκηση που βρίσκει απέναντί της όλους τους θεσμούς της καπιταλιστικής κοινωνίας.

Η εργατική τάξη μέσα στους αγώνες της έχει κάθε συμφέρον αλλά και τη δυνατότητα να ενώνει τους ανθρώπους όλων των ταυτοτήτων. Όμως, καθώς η μάχη δίνεται με έναν οικονομικά και ιδεολογικά υπέρτερο αντίπαλο, η ενότητα αυτή δεν προκύπτει αυτόματα. Η επιμονή των επαναστατών να αντιπαλεύουν κάθε καταπιεστική ιδεολογία, κάθε μορφή ρατσισμού και διακρίσεων μέσα στους αγώνες που ξετυλίγονται γύρω μας είναι πάντοτε αναγκαία. Ένα κίνημα όλων των καταπιεσμένων με κέντρο του τους αγώνες στους χώρους εργασίας, εκεί που καθημερινά χτίζονται τα δεσμά της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης, μπορεί να «γυρίσει τον κόσμο ανάποδα». ■

Σημειωσεις

1. Βλ. Κώστας Τορπουζίδης, Μπορούμε να απαντήσουμε ταξικά στην καταπίεση;, Σοσιαλισμός από τα κάτω, Νο 131.
2. Βλ. αναλυτικά Colin Wilson, Queer theory and politics. International Socialism, , October 2011, http://isj.org.uk/queer-theory-and-politics/
3. Βλ. Χλόη Κολύρη, Το φύλο ως δόλωμα, Πατάκης 2017, κεφ. Το επιτελεστικό φύλο.
4. Ο Φουκώ στο έργο του «Ιστορία της σεξουαλικότητας» αναλύει πώς από τα μέσα του 19ου αιώνα γεννήθηκε η έννοια του ομοφυλόφιλου σαν διακριτή ομάδα ανθρώπων μέσα από τη συστηματική ανάπτυξη πειθαρχικών υπηρεσιών και ιδεολογιών (όχι μόνο στο νομικό επίπεδο, αλλά και στο χώρο της ιατρικής και της εκπαίδευσης), ώστε να φτάσουμε να «προκύψει το «φυσιολογικό-ετεροκανονικό» άτομο.
5. Βλ. Χλόη Κολύρη, ο.π., κεφ. Το Queer.
6. Βλ. την ενδιαφέρουσα κριτική παρουσίαση αυτών των θέσεων του Φουκώ στη μελέτη της Λίλας Τρουλινού «Εξουσία και δίκαιο στο Φουκό» στο βιβλίο Μισέλ Φουκό, η μικροφυσική της εξουσίας», εκδ. Υψιλον/βιβλία, 1991.
7. Βλ. Πάνου Γκαργκάνα, Φουκώ: Το μακρύ ταξείδι της διαλεκτικής στη «Μικροφυσική της εξουσίας», περιοδικό Η Μαμή Νο4, Μάης-Ιούνης 1984, σελ. 46-47,
8. Βλ. αναλυτικά Esme Choonara and Yuri Prasad, What's wrong with privilege theory?, International Socialism, , April 2014, καθώς και Sue Caldwell, Marxism, feminism and transgender politics, International Socialism No157, December 2017, και στα ελληνικά, Μαρξισμός, φεμινισμός και η πολιτική του τρανς ζητήματος, δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα της Ομάδας για το φύλο και τη σεξουαλικότητα – LGBTQ της ΑΝΤΑΡΣΥΑ, https://lgbtqantarsya.wordpress.com/2018/03/06/marxism-feminism-trans/
9. Βλ. την ανάλυση του Δημήτρη Παπανικολάου, στο παράδειγμα της ελληνικής οικογένειας, στον πρόλογο, το 1ο κεφάλαιο και τον επίλογο του βιβλίου του, Κάτι τρέχει με την οικογένεια, Πατάκης 2018.

Τα νέα φτάνουν στους δρόμους της Νέας Υόρκης

Το Κραχ του 1929

Κλείνουν 90 χρόνια από το μεγαλύτερο κραχ της ιστορίας. Ο Σωτήρης Κοντογιάννης θυμίζει πόσο επίκαιρη είναι η αναδρομή σε εκείνη την κρίση.

Την "Μαύρη" Πέμπτη 24 Οκτωβρίου του 1929 ο πανικός κατέλαβε το χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης. "Εκείνη την ημέρα", γράφει ο Τζον Κένεθ Γκάλμπρεϊθ, ο "βιογράφος" του Κραχ του 1929,"12.894.650 μετοχές άλλαξαν χέρια".[1] Ήταν ένα ρεκόρ που ξεπερνούσε κατά πολύ όλα τα προηγούμενα.

Αλλά δεν ήταν αυτή η μοναδική διαφορά: στα προηγούμενα ρεκόρ οι επενδυτές έκαναν ουρά για να αγοράσουν. Τώρα όλοι ήθελαν να πουλήσουν. Αγοραστές όμως δεν υπήρχαν. Αυτό θεωρείτο μέχρι τότε αδιανόητο. Με βάση τον διαβόητο "νόμο των αγορών" του Ζαν Μπαπτίστ Σε,[2] ενός Γάλλου Οικονομολόγου των αρχών του 19ου αιώνα, σε κάθε πωλητή θα αντιστοιχούσε πάντα και ένας αγοραστής -αρκεί η τιμή να ήταν "σωστή". Αλλά τώρα οι τιμές κατρακυλούσαν και κατρακυλούσαν. Μάταια. Κανείς δεν ήθελε να αγοράσει:

"Στις 11 η ώρα το χρηματιστήριο είχε εκφυλιστεί σε ένα άγριο, τρελό συνωστισμό για ξεπούλημα. Στις 11 και μισή είχε παραδοθεί στον τυφλό, αμείλικτο φόβο... Έξω από το Χρηματιστήριο ακούγονταν απόκοσμες φωνές... Η μια φήμη μετά την άλλη σάρωνε την Γουόλ Στριτ και τα παραρτήματα των χρηματιστηριακών εταιρειών. Τώρα οι μετοχές πουλιούνταν σχεδόν δωρεάν. Εξελισσόταν ένα κύμα αυτοκτονιών... Έντεκα γνωστοί κερδοσκόποι είχαν κιόλας αυτοκτονήσει..."[3]

Οι φήμες συνέχισαν να οργιάζουν για πολλές ημέρες:

"Την εβδομάδα που ακολούθησε τη Μαύρη Πέμπτη, τα λαϊκά έντυπα... μιλούσαν με τρόμο για τις σκηνές στο Κέντρο της Νέας Υόρκης. Κερδοσκόποι αυτοκτονούσαν πέφτοντας από τα παράθυρα. Οι πεζοί περνούσαν με προσοχή ανάμεσα από τα κορμιά των πεσμένων χρηματιστών...".[4]

Στην πραγματικότητα ελάχιστοι μόνο αυτοκτόνησαν –και από αυτούς σχεδόν κανένας με την "κλασσική μέθοδο" της πτώσης από το παράθυρο ενός ουρανοξύστη.

Ο διευθυντής της Rochester Gas and Electric Company αυτοκτόνησε με γκάζι. Ο Τζέιμς Ριόρνταν,[6] ο διευθυντής του επενδυτικού ταμείου County Trust Company με μια σφαίρα στον κρόταφο. Ο Ίβαρ Κρόιγκερ,[7] ο "βασιλιάς των σπίρτων" με μια σφαίρα στην καρδιά.

Τα μεγάλα θύματα της κρίσης του 1930 δεν ήταν οι πλούσιοι και ισχυροί: ήταν οι εργάτες, οι αγρότες, οι

απλοί άνθρωποι, οι φτωχοί. Στις ΗΠΑ στο χειρότερο σημείο της κρίσης, το 1/4 περίπου των εργαζομένων ήταν χωρίς δουλειά.[8] Πάνω από 30 εκατομμύρια Αμερικάνοι δεν είχαν κανένα απολύτως εισόδημα. Το 1931 άρχισαν να κάνουν την εμφάνισή τους παραγκουπόλεις στις οποίες έβρισκαν καταφύγιο χιλιάδες άστεγες οικογένειες. Η μεγαλύτερη από αυτές, στα περίχωρα του Σιάτλ, ονομαζόταν από τον κόσμο κοροϊδευτικά Χούβερβιλ[9] (ο Χούβερ ήταν μέχρι το 1932 πρόεδρος των ΗΠΑ). Στη Γερμανία, τη δεύτερη ισχυρότερη βιομηχανική χώρα της εποχής εκείνης, οι άνεργοι ξεπέρασαν το 1933 τα 6 εκατομμύρια. Οι σκηνές που περιγράφει ο Τζον Στάινμπεκ στα "Σταφύλια της Οργής" δεν είναι υπερβολές.

Κερδοσκοπία

Ο πρώτος -και ο πιο διαδεδομένος- μύθος για την κρίση της δεκαετίας του 1930 είναι ο μύθος της κερδοσκοπίας. Η Μεγάλη Ύφεση σύμφωνα με αυτή την κοινότοπη ερμηνεία, ήταν το αποτέλεσμα της "έκρηξης της φούσκας" που είχε δημιουργηθεί από την ανεξέλεγκτη δράση των χρηματιστών και των τραπεζιτών τα προηγούμενα χρόνια. Είναι μια ερμηνεία που έχει αναβιώσει τα τελευταία χρόνια μέσα από τη θεωρία της "χρηματοπιστωτικοποίησης" -της κυριαρχίας, υποτίθεται, του χρηματοπιστωτικού συστήματος πάνω στην πραγματική οικονομία.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχε έξαρση της κερδοσκοπίας τη δεκαετία του 1920: υπήρχε και ήταν ακραία. Ο Γκάλμπρεϊθ αναφέρει στο βιβλίο του το παράδειγμα της "αγοράς μετοχών με περιθώριο". Με το κόλπο αυτό, λέει, οι χρηματιστές "ανακάλυψαν τα πλεονεκτήματα της γεωμετρικής προόδου".

Οι τράπεζες έδιναν δάνεια στους πελάτες τους για να αγοράσουν μετοχές. Στη συνέχεια δέχονταν αυτές τις ίδιες τις μετοχές σαν εγγύηση για ένα νέο δάνειο -με στόχο την αγορά και νέων μετοχών. Δηλαδή με ένα κεφάλαιο, πχ 1000 δολαρίων μπορούσε ένας επενδυτής να αγοράσει μετοχές αξίας πέντε, δέκα ή δεκαπέντε χιλιάδων δολαρίων. Το μόνο που τον περιόριζε ήταν η διαδρομή ανάμεσα στην Γουόλ Στριτ, το γραφείο του και την τράπεζα.[10] Και οι "αγορές μετοχών με περιθώριο" δεν ήταν παρά ένα από τα δεκάδες "μεγάλα κόλπα" που είχαν εφεύρει οι χρηματιστές εκείνης της εποχής.

Το αποτέλεσμα αυτής της φοβερής κερδοσκοπίας απογείωσε το χρηματιστήριο. Το 1922 ο δείκτης της "μεγάλης κεφαλαιοποίησης" Dow Jones ήταν κοντά στις 75 μονάδες. Στα τέλη του 1928 είχε ξεπεράσε τις 200. Τον Οκτώβρη του 1929, τις τελευταίες ημέρες πριν από το Κραχ, πλησίασε στις 400.

Η κερδοσκοπία έπαιξε τον ρόλο της -βοήθησε να γίνει η κρίση "μεγάλη". Αλλά η κρίση δεν προκλήθηκε από την κερδοσκοπία. Οι ρίζες της κρίσης βρίσκονταν στην ίδια την "πραγματική οικονομία". Η οικονομία ήταν "θεμελιακά μη υγιής", όπως γράφει ο Γκάλμπρεϊθ.[11]

Ύφεση

Η δεκαετία του 1920 είχε αρχίσει με τους καλύτερους οιωνούς για τις ΗΠΑ. Με την Ευρώπη κατεστραμμένη από τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, η αμερικανική οικονομία έγινε αυτόματα "το εργοστάσιο" αλλά και "ο τραπεζίτης" του πλανήτη. Στην οκταετία 1921-1929 η παραγωγή αυξήθηκε κατά 42%, το μέσο κατά κεφαλήν εισόδημα ανέβηκε από τα 6500 στα 8000 δολάρια (την αύξηση την καρπώθηκαν βέβαια κύρια οι πλούσιοι) και η ανεργία έπεσε στο 4%. Την εποχή που ξέσπασε το Κραχ, 6 στις 10 αμερικανικές οικογένειες είχαν ραδιόφωνο (το τεχνολογικό θαύμα της εποχής), ενώ πάνω από 26 εκατομμύρια αυτοκίνητα κυκλοφορούσαν στους αμερικανικούς δρόμους.[12]

Τα πρώτα σημάδια της ύφεσης εμφανίστηκαν στα τέλη του 1926. Το πρόβλημα ξεπεράστηκε άμεσα χάρη κύρια στην παρέμβαση της κεντρικής τράπεζας που έσπευσε να μειώσει τα επιτόκια από το 4% στο 3,5%. Αλλά πολύ γρήγορα η μείωση αυτή γύρισε μπούμερανγκ: το φτηνό χρήμα φούντωσε την κερδοσκοπία (οι χρηματιστηριακοί δείκτες αυξήθηκαν σχεδόν κατά 40% μέσα στο 1928) αναγκάζοντας τελικά την κεντρική τράπεζα όχι μόνο να ακυρώσει τη μείωση αλλά και να την αντιστρέψει, ανεβάζοντας τελικά τα επιτόκια στο 5%.[13]

Τον Αύγουστο του 1929, τρεις σχεδόν μήνες πριν από το Κραχ, η αμερικανική οικονομία βρισκόταν πλέον σε σοβαρή ύφεση. Τα εργοστάσια δούλευαν πολύ κάτω από τις δυνατότητές τους. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η παραγωγή ραδιοφώνων: μέσα στους τελευταίους 18 μήνες της "άνθησης" τριπλασιάστηκε η παραγωγική δυνατότητα. Το 1929, η αμερικανική βιομηχανία μπορούσε να παράγει 15 εκατομμύρια ραδιόφωνα το χρόνο. Αλλά η "αγορά" μπορούσε δεν μπο-

Συλλαλητήρια ανέργων ενάντια στην πείνα

ρούσε να απορροφήσει ούτε το ένα τρίτο από αυτά.[14] Τους πρώτους έξι μήνες του 1929, τριακόσιες πενήντα περιφερειακές τράπεζες έβαλαν λουκέτο.

Και το πρόβλημα δεν ήταν μόνο αμερικανικό. Στη Γερμανία, οι επενδύσεις μειώθηκαν κατά 14% το 1928, οι εξαγωγές κατά 8%, οι κρατικές δαπάνες περικόπηκαν (αναγκαστικά) κατά 3% το 1929 και η ανεργία άρχισε να φουντώνει πολύ πριν σκάσει το χρηματιστήριο της Νέας Υόρκης.[15]

Ο Ρούσβελτ και το Νιου Ντιλ

Ο δεύτερος μεγάλος μύθος για τη Μεγάλη Ύφεση λέει ότι η κρίση ξεπεράστηκε με το Νιου Ντιλ, την πολιτική του κρατικού παρεμβατισμού, του προέδρου Ρούζβελτ. Στην πραγματικότητα, όμως, η κρίση του μεσοπολέμου δεν ξεπεράστηκε ποτέ. Απλά εξαφανίστηκε, όπως γράφει χαρακτηριστικά ο Γκάλμπρεϊθ, μέσα στη μεγάλη πολεμική προετοιμασία της δεκαετίας του 1940.

Ο Φραγκλίνος Ρούζβελτ, ο υποψήφιος του Δημοκρατικού Κόμματος, κέρδισε τις εκλογές τον Νοέμβριο του 1932 με μια μεγάλη πλειοψηφία 57% και εγκαταστάθηκε στον Λευκό Οίκο τον Μάρτιο του 1933. Μέσα στους τρεις μήνες που μεσολάβησαν ανάμεσα στην εκλογική νίκη και την ανάληψη της προεδρίας, η οικονομία -που έμοιαζε να έχει σταθεροποιηθεί κάπως- έκανε μια απότομη βουτιά προς τα κάτω: 450 τράπεζες χρεοκόπησαν μέσα στον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο του 1933 (οι Ρεπουμπλικάνοι χρέωναν τις χρεοκοπίες αυτές στον "τρόμο" των επενδυτών μπροστά στην επικείμενη προεδρία του Ρούζβελτ).

Ο Χούβερ είχε αντιμετωπίσει την ύφεση με μεγάλη παθητικότητα. Η αμερικανική οικονομία είχε βυθιστεί τρεις τουλάχιστον ακόμα φορές μέσα στον 20ο αιώνα σε ύφεση και είχε ανακάμψει και από τις τρεις από μόνη της. Οι υφέσεις είναι "μπόρες" έλεγαν οι οικονομολόγοι. Κρατάνε λίγο. Αργά ή γρήγορα ο

Οι εργάτες απάντησαν με καταλήψεις

ήλιος θα λάμψει και πάλι στον ουρανό. Το μόνο που θα έπρεπε να κάνει η κυβέρνηση -όπως και κάθε καλός νοικοκύρης- θα ήταν να "σφίξει το ζωνάρι", να ισοσκελίσει τον προϋπολογισμό δηλαδή, για να προστατέψει τα δημόσια ταμεία.

Ο Ρούζβελτ πήρε πράγματι μια σειρά από ριζοσπαστικά μέτρα. Η κεντρική τράπεζα εγγυήθηκε τα κεφάλαια των τραπεζών (και με αυτόν τον τρόπο τις καταθέσεις) σε μια προσπάθεια να σταματήσει το κύμα των χρεοκοπιών. Το κράτος άρχισε να αγοράζει μαζικά αγροτικά προϊόντα και να τα θάβει στις χωματερές σε μια προσπάθεια να σταματήσει τον κατήφορο των τιμών. Ταυτόχρονα ενθάρρυνε τη δημιουργία καρτέλ στη βιομηχανία με στόχο την σταθεροποίηση των τιμών των βιομηχανικών προϊόντων. Ύστερα ξεκίνησε ένα εκτεταμένο πρόγραμμα δημοσίων επενδύσεων με άμεσο στόχο την δημιουργία 2,5 εκατομμυρίων νέων θέσεων εργασίας. Ακόμα και στα εργατικά συνδικάτα έδωσε ο Ρούζβελτ μια (τυπική τουλάχιστον) στήριξη -στο βαθμό που θα περιόριζαν την δράση τους στη διεκδίκηση καλύτερων μισθών και μόνο φυσικά.

Υπήρξε μέσα στους επόμενους μήνες μια μικρή ανάκαμψη της οικονομίας –μια επιστροφή στην κανονικότητα για να θυμηθούμε τα παραμύθια του Τσακαλώτου. Αλλά η ανάκαμψη ήταν πολύ αργή. Χρειάστηκαν τέσσερα χρόνια για να επιστρέψει η παραγωγή στα επίπεδα του 1929 και να πέσει η ανεργία κάτω από το 15%. Αλλά το χειρότερο ήταν ότι η βελτίωση αποδείχτηκε τελείως πρόσκαιρη. Το 1937 ένα νέο κύμα ύφεσης χτύπησε τις ΗΠΑ. Η παραγωγή έπεσε ξανά 25% και η ανεργία σκαρφάλωσε και πάλι στο 19%. Μέχρι και το 1941, το ονομαστικό ΑΕΠ ήταν χαμηλότερο από το 1929, ενώ ο αριθμός των ανέργων έπεσε μόνο μια και μοναδική χρονιά κάτω από τα 8 εκατομμύρια.

Τι έφταιξε;

Όλες οι απόπειρες της επίσημης, αστικής οικονομικής επιστήμης να ανακαλύψουν τα πραγματικά αίτια που οδήγησαν στη Μεγάλη Ύφεση έχουν αποτύχει παταγωδώς. Και ο λόγος είναι απλός: η κρίση της δεκαετίας του 1930 ήταν -όπως και η σημερινή- μια "συστημική κρίση". Υπεύθυνη για την κρίση ήταν η ίδια η "φυσιολογική λειτουργία" του καπιταλισμού και όχι η παραβίασή της. Αλλά αυτό είναι κάτι που οι αστοί οικονομολόγοι δεν μπορούν να αποδεχτούν. Και για αυτό ψάχνουν συνεχώς να βρουν άλλα εξιλαστήρια θύματα.

Ο Άρθουρ Σέσιλ Πιγκού, ένας συντηρητικός Άγγλος οικονομολόγος, για παράδειγμα, θεωρούσε ότι το πρόβλημα ήταν οι "υπερβολικοί μισθοί" των εργατών. Με τις κινητοποιήσεις και τον συνδικαλισμό, έλεγε, οι εργάτες "κατάφεραν" να κάνουν τις επιχειρήσεις μη ανταγωνιστικές και στο τέλος να χάσουν και οι ίδιοι τις δουλειές τους.

Ο Φρίντριχ φον Χάγιεκ, ο διάσημος νομπελίστας Αυστριακός οικονομολόγος (και φανατικός υπέρμαχος του κλασσικού φιλελευθερισμού της αγοράς) θεωρούσε ότι το πρόβλημα είχε ξεκινήσει από τα χαμηλά επιτόκια της κεντρικής τράπεζας που "παραμόρφωσαν" τα σήματα της αγοράς και οδήγησαν στα μέσα της δεκαετίας του 1920 σε μια σειρά μη βιώσιμων επενδύσεων.

Ο Μίλτον Φρίντμαν (ο διαβόητος γκουρού του νεοφιλελευθερισμού) συμφωνούσε με τον Χάγιεκ ότι το πρόβλημα είχε προκληθεί από λανθασμένες παρεμβάσεις της κεντρικής τράπεζας αλλά για τον ακριβώς αντίθετο λόγο: η προσφορά χρήματος, έλεγε, ήταν υπερβολικά μικρή. Το κακό θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί αν η αμερικανική κεντρική τράπεζα χαλάρωνε την νομισματική της πολιτική το 1929/30, δηλαδή έριχνε τα επιτόκια ακόμα πιο κάτω από το 3,5% αντί να τα ανεβάσει.

Οι θεωρίες αυτές δεν αντέχουν ούτε στην κριτική της λογικής ούτε στην κριτική των δεδομένων. Όταν μια επιχείρηση γίνεται μη ανταγωνιστική κάποια άλλη (ή κάποιες άλλες) γίνονται εξ ορισμού ανταγωνιστικές. Αν οι Αμερικανοί εργάτες ήταν "πολύ ακριβοί" θα έκλεινε η αμερικανική βιομηχανία -όχι όλες οι βιομηχανίες του αναπτυγμένου κόσμου, όπως έγινε τη δεκαετία του 1930. Και το ίδιο ισχύει για τα επιτόκια.

Οι εργάτες δεν ήταν με κανένα τρόπο "πολύ ακριβοί" τη δεκαετία του 1920. Αντίθετα, αυτοί που ήταν "πολύ ακριβοί" ήταν οι ίδιοι οι καπιταλιστές και οι εκπρόσωποί τους. Από το 1921 ως το 1929, ο ανώτατος φορολογικός συντελεστής (με τον οποίο φορολογούνταν ετήσια εισοδήματα άνω του ενός εκατομμυρίου δολαρίων) έπεσε από το 73% στο 24%.[16]

Ο Μαρξ και οι κρίσεις

Για να καταλάβουμε τι έγινε τη δεκαετία του 1930 χρειάζεται να γυρίσουμε στον Μαρξ και στην ανάλυσή του για την υπερσυσσώρευση, την πτωτική τάση του μέσου ποσοστού κέρδους και τις κρίσεις.

Ο καπιταλισμός, εξηγούσε ο Μαρξ, υπονομεύει νομοτελειακά την απόδοση των επενδύσεων. Το ίδιο κεφάλαιο δίνει από δεκαετία σε δεκαετία μικρότερο κέρδος. Το αποτέλεσμα είναι να έρχεται μια στιγμή όπου το αναμενόμενο κέρδος είναι τόσο μικρό που οι καπιταλιστές "αρνούνται" πλέον να επενδύσουν. Αυτό έχει δυο άμεσες συνέπειες: Πρώτον, η οικονομία πέφτει σε στασιμότητα. Δεύτερον, τα συσσωρευμένα κέρδη κατευθύνονται προς την κερδοσκοπία –που αρχίζει να φουντώνει. Αυτό ακριβώς έγινε τη δεκαετία του 1930. Τα ποσοστά κέρδους είχαν κάνει βουτιά πολύ πριν τη Μαύρη Πέμπτη του 1929 – αυτό το επιβεβαιώνουν μια σειρά από σύγχρονες μελέτες.[17]

Τον 19ο αιώνα που ο καπιταλισμός ήταν ακόμα σχετικά νέος οι κρίσεις ξεπερνιόνταν σχετικά γρήγορα από μόνες τους: οι υφέσεις ήταν τοπικές, οι πιο αδύναμες επιχειρήσεις έκλειναν, ο εξοπλισμός τους καταστρεφόταν ή εξαγοραζόταν από τους ανταγωνιστές τους για πενταροδεκάρες και ο κύκλος της συσσώρευσης μπορούσε να ξαναρχίσει από την αρχή. Στο σύγχρονο καπιταλισμό, όμως, με τις τεράστιες επιχειρήσεις οι χρεοκοπίες προκαλούν μια "αλυσιδωτή αντίδραση" που θυμίζει πυρηνική έκρηξη. Αυτό ακριβώς έγινε τη δεκαετία του 1930.

Οι εργάτες αντιστάθηκαν ηρωικά τη δεκαετία του 1930 απέναντι στις προσπάθειες των αφεντικών να τους φορτώσουν τα βάρη της κρίσης. Στις ΗΠΑ το 1937 οι εργάτες κατέλαβαν το εργοστάσιο της General Motors. Στη Γαλλία είχαμε τη μεγαλύτερη απεργία στην μέχρι τότε ιστορία. Στην Ισπανία επανάσταση.

Δυστυχώς η αριστερά της εποχής ήταν πολύ αδύναμη για να καθοδηγήσει αυτούς τους αγώνες στη νίκη. Το αποτέλεσμα επιβεβαίωσε με τον πιο δραματικό τρόπο την "προφητεία" της Ρόζας Λούξεμπουργκ: το δίλημμα δεν είναι ανάμεσα στον σοσιαλισμό και τον καπιταλισμό αλλά στο σοσιαλισμό και τη βαρβαρότητα. Τη δεκαετία του 1940, η ανθρωπότητα βυθίστηκε στη βαρβαρότητα του ναζισμού και του πολέμου. ■

Σημειώσεις

1. Το Μεγάλο Κραχ του '29, Τζον Κένεθ Γκάλμπρεϊθ, Εκδόσεις 'Νέα Σύνορα" - Α.Α.Λιβάνη, σελ 176
2. Ο Μαρξ κατέτασσε τον Σε στους "χυδαίους οικονομολόγους".
3. Το Μεγάλο Κραχ του '29, σελ 178
4. Στο ίδιο, σελ 223
5. Η Rochester Gas όπως και οι μεγαλύτερες "αδελφές" της κατάφερε να επιβιώσει από την κρίση του 1930. Η εταιρία υπάρχει μέχρι σήμερα (αλλά δεν είναι πλέον ανεξάρτητη).
6. Αυτοκτόνησε στις 10 Νοεμβρίου 1929. https://www.nytimes.com/1929/11/10/archives/jj-riordan-ends-life-with-pistol-in-his-home-his-bank-declared.html
7. Ο Κρόιγκερ, με "εγγύηση" την μεγάλη του οικονομική επιφάνεια δανειζόταν τεράστια ποσά από τις αμερικανικές τράπεζες τα οποία δάνειζε στη συνέχεια στις μεγάλες επιχειρήσεις και τις κυβερνήσεις της Ευρώπης. Ανάμεσα στους "πελάτες" του ήταν και η Ελλάδα που είχε συνάψει δυο δάνεια ενός εκατομμυρίου λιρών (Αγγλίας) το καθένα, ένα το 1926 και ένα δεύτερο το 1931. Αυτοκτόνησε στο Παρίσι το 1932. BBC News, Kreuger: the original Bernard Madoff? http://news.bbc.co.uk/2/hi/business/7939403.stm
8. Το 1933 υπήρχαν σχεδόν 13 εκατομμύρια άνεργοι στις ΗΠΑ, ένα νούμερο που αντιστοιχούσε στο 24,75%, βλέπε https://www.u-s-history.com/pages/h1528.html
9. Η αστυνομία του Σιάτλ πυρπόλησε δυο φορές την Χούβερβιλ για να διώξει τους άστεγους αλλά οι "κάτοικοι" την ξανάχτισαν. Τελικά εκκενώθηκε βίαια (και πυρπολήθηκε ξανά) το 1941, δέκα ολόκληρα χρόνια μετά την ίδρυση της. http://depts.washington.edu/depress/economics_poverty.shtml
10. Για την ακρίβεια οι τράπεζες έδιναν δάνεια ύψους 80% ως 90% της αξίας των μετοχών που είχαν καταθέσει σαν εγγύηση οι επενδυτές. Αλλά η συνεχής και ραγδαία άνοδος των τιμών των μετοχών αντιστάθμιζε στην πράξη με το παραπάνω αυτό ο "περιθώριο" του 10% - 20%.
11. Το Μεγάλο Κραχ του '29, σελ 298
12. The Balance, What was the economy like in the 1920s, https://www.thebalance.com/roaring-twenties-4060511
13. Στο ίδιο
14. Chris Harman, The slump of the 1930s and the crisis today, ISJ Winter 2009, σελ. 29
15. Στο ίδιο, σελίδα 31
16. The Balance, What was the economy like in the 1920s
17. Το κείμενο του Chris Harman, The slump of the 1930s περιέχει μια εκτενή αναφορά στις μελέτες αυτές.

«Εξαιρέσεις: Όψεις του Εξπρεσιονισμού στην Ελλάδα»

Η Αλεξάνδρα Μαρτίνη γράφει για την Έκθεση που φιλοξενείται στην Πινακοθήκη του Δήμου Αθηναίων.

Η έκθεση «Εξαιρέσεις: Όψεις του Εξπρεσιονισμού στην Ελλάδα», με έργα της Συλλογής της Πινακοθήκης και σύνολα από σημαντικούς καλλιτέχνες, παρουσιάζεται στην Πινακοθήκη του Δήμου Αθηναίων. Όπως επισημαίνει ο τίτλος, η έκθεση φιλοξενεί έργα και καλλιτέχνες που αποτέλεσαν «εξαιρέσεις» ως προς το ακαδημαϊκό κλίμα των θεσμών της δεκαετίας του '30 στην Ελλάδα.

Κεντρική μορφή, ο Γιώργος Μπουζιάνης, έχει άμεση σχέση με τον Εξπρεσιονισμό στη Γερμανία προπολεμικά. Ο εξπρεσιονισμός, χαρακτηρίζεται γενικά από μια υποκειμενικότητα και παραμορφωμένη πραγματικότητα, που διασπά τις έννοιες της αντικειμενικής μορφής για να μεταδώσει το συναίσθημα. Το ρεύμα του εξπρεσιονισμού εξαπλώνεται σε ολόκληρη την Ευρώπη στις αρχές του 20ού αιώνα, αναπτύσσεται όμως περισσότερο στη Γερμανία.

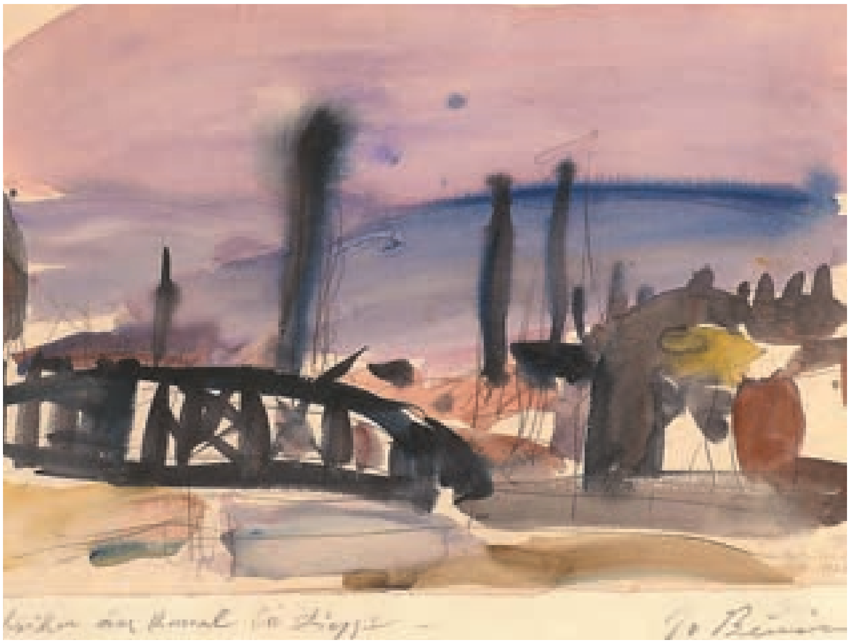
Οι Γερμανοί εξπρεσιονιστές στράφηκαν όλο και περισσότερο σε νέες μορφές για να μεταδώσουν τη φρίκη του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου, ενώ η Γερμανική επανάσταση του 1918 έρχεται να ριζοσπαστικοποιήσει ακόμα περισσότερο σε μορφή και περιεχόμενο τα έργα τους. Στην Ελλάδα, ο όρος δεν ευδοκίμησε στους επίσημους ακαδημαϊκούς κύκλους, γιατί θεώρησαν πως αντιλέγει στο φως και την αρμονία της 'ελληνικότητας'!

Ο Γιώργος Μπουζιάνης γεννήθηκε το 1885 στην Αθήνα, σπούδασε ζωγραφική στη Σχολή Καλών Τεχνών από το 1897 μέχρι το 1906, και έρχεται σε επαφή με το κυρίαρχο ρεύμα στην Ελλάδα, τον ρομαντισμό και νεοκλασσικισμό. Έμαθε τον νατουραλισμό, για τον οποίον ισχυριζόταν πως ήταν το βάθρο της γνώσης αλλά όχι ολόκληρη η γνώση της ζωγραφικής. Να ξέρουμε τα πράγματα πως είναι, όχι όμως για να τα αναπαριστούμε, αλλά για να τα υποτάσσουμε στο δικό μας όραμα. Το 1907 πηγαίνει να συνεχίσει τις σπουδές του στην Ακαδημία Τεχνών του Μονάχου, και γνωρίζει τον ιμπρεσιονισμό. Μία μεγάλη περίοδος του έργου του ανήκει στον ιμπρεσιονισμό, μα δεν μένει ούτε εκεί. Ψάχνει συνεχώς να εκφράσει πληρέστερα τον δικό του κόσμο αλλά και την ίδια την ταραγμένη περίοδο στην οποία ζει και δημιουργεί. Ξεπερνάει την ασφάλεια του ακαδημαϊκού ρεαλισμού, και έρχεται σε επαφή με τα εικονογραφικά ρεύματα της εποχής – κυρίως, την ομάδα της Νέας Σετσεσιόν των Εμίλ Νόλντε[1] και Όσκαρ Κοκόσκα,[2] της οποίας διετέλεσε μέλος.

Γιώργος Μπουζιάνης. Αυτοπροσωπογραφία.

Όπως ισχυρίζεται ο ίδιος δεν αντιλήφθηκε ότι έγινε εξπρεσιονιστής, *«ήρθε από μόνο του, από μία εσωτερική ανάγκη»*, λέει. Μία μέρα στο Μόναχο είδε έξω από το παράθυρο ένα κιτρινοπράσινο φύλλο. Αυτό το φύλλο του ανοίγει τον κόσμο σε μία νέα μορφή, ρευστή και κινούμενη, που τον συγκίνησε και ξεκίνησε να ζωγραφίζει στο ατελιέ του μία αυτοπροσωπογραφία με 'φύλλο στο χέρι'. Εξέθεσε δεκαέξι "τέτοια σαν πορτρέτα", όπως τα αποκαλεί, στην γκαλερί Ritlaler στο Μόναχο το 1924 και οι κριτικές τον κατέταξαν στους εξπρεσιονιστές. Τα κίνητρα που οδήγησαν τον Μπουζιάνη σε όλη αυτή τη διαδικασία της μορφής, ήταν «μέσα από την ψυχή». Οι πίνακές του εκφράζουν τον έντονο ψυχισμό, το άγχος του σύγχρονου ανθρώπου, που και ο ίδιος βίωνε, με το λιτό και ταυτόχρονα περιεκτικό σχέδιό του και τον εκπληκτικό προ-

Γιώργος Μπουζιάνης. Κανάλι στη Διέππη 1936, Υδατογραφία.

σωπικό συνδυασμό των χρωμάτων. Ο Μπουζιάνης έπαιρνε τις αφορμές για τα έργα του μέσα από το άμεσο περιβάλλον. *«Περνούσα μια μέρα, διηγούταν κάποτε από το Κολωνάκι. Είδα έναν κύριο πολύ καλοντυμένο και με μονόκλ να κατεβαίνει στο δρόμο. Σε μια στιγμή στάθηκε και χαιρέτισε με υπόκλιση έναν άλλο κύριο το ίδιο καλοντυμένο που φορούσε και αυτός μονόκλ. Μου φάνηκε σα να χαιρετήθηκαν δύο μονόκλ. Γύρισα στο εργαστήρι και ζωγράφισα έναν πίνακα με δύο κύριους με μονόκλ».*[3] Έτσι δύο κολωνακιώτες, εκπρόσωποι της αστικής τάξης ενέπνευσαν τον φτωχό και λαϊκό καλλιτέχνη να αποτυπώσει αυτό το γραφικό συναπάντημα.

Μετά την άνοδο των ναζί και του Χίτλερ στην εξουσία, μπαίνει και αυτός στην μεγάλη λίστα των «εκφυλισμένων καλλιτεχνών» και κάτω από την απειλή όχι μόνο της τέχνης του αλλά και της ίδιας του της ζωής, επιστρέφει στην Ελλάδα το 1934. Αφήνει πίσω του θέση σημαντική, ενώ έχει μπει ήδη στις μεγάλες πινακοθήκες της Γερμανίας. Ο πρεσβευτής στο Βερολίνο Αλέξανδρος Ρίζος-Ραγκαβής είχε δώσει στον Μπουζιάνη επίσημη κυβερνητική υπόσχεση για την έδρα στην Σχολή Καλών Τεχνών στην Αθήνα. Η έδρα ουδέποτε δόθηκε. Ο Μπουζιάνης δεν έγινε ποτέ αποδεκτός από τον επίσημο εικαστικό χώρο. Την εποχή που ξεδιπλώνεται η ελληνικότητα σε όλο της το μεγαλείο, η ζωγραφική του δεν έχει ελληνικά γνωρίσματα. Δουλεύει πέρα από τα αρχαιοελληνικά μοντέλα και τα ηλιόλουστα ακρογιάλια. Απαλλάσσει τα πρόσωπα από τις περιγραφικές τους λεπτομέρειες, και οι άναρχες πινελιές, τα σκούρα χρωματικά πλάνα κάνουν τα έργα του να θυμίζουν πρόδρομο του αφηρημένου εξπρεσιονισμού της Βόρειας Αμερικής. *"Με λένε εξπρεσιονιστή γιατί δεν μπορούν να τοποθετήσουν σε καμία από τις γνωστές τεχνοτροπίες την εργασία μου. Θα μπορούσα να πω πως το έργο μου είναι ο ίδιος ο εαυτός μου. Μια εσώτερη, βαθύτερη ανάγκη με έκανε να εκδηλώνομαι με αυτό τον τρόπο στον μουσαμά".* Το έργο του, Κανάλι στη Διέππη (1936) που φιλοξενείται στην έκθεση είναι ένα τέτοιο παράδειγμα, το οποίο αποτυπώνει την αίσθηση του «φευγαλέου» στο τοπίο.

Το 1949 κάνει την πρώτη του έκθεση στον Παρνασσό, που προκάλεσε την αίσθηση στους φιλότεχνους αλλά και στην αστυνομία. Τον κάλεσαν να απολογηθεί γιατί ακρωτηριάζει της φιγούρες του! Η εμφάνιση αυτή στον Παρνασσό ωστόσο είχε και το επιπρόσθετο ενδιαφέρον ότι θα είναι η πρώτη εκδήλωση μιας καινούργιας ομάδας καλλιτεχνών με το όνομα «Στάθμη». Εκτός από τον Μπουζιάνη ανήκουν σε αυτήν ο Απάρτης, Σώχου, Ζογγολόπουλος, Θεοδωρόπουλος, Μηταράκης, Σεμερτζίδης, Παπαλουκά, Βακαλός, Σπυρόπουλος, πολλοί από τους οποίους φιλοξενούνται στην έκθεση. Στο επίκεντρο της ομάδας ήταν οι άθλιες οικονομικές συνθήκες κάτω από τις οποίες αναγκάζονταν να δουλεύουν οι καλλιτέχνες χωρίς να μπορούν να εξασφαλίσουν τα στοιχειώδη, όπως ένα εργαστήρι, ένα μοντέλο, υλικά, χρώματα. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Μπουζιάνη *«Καλά την πείνα την συνηθίσαμε από την Κατοχή. Μα να μην έχεις λεπτά για χρώματα αυτό είναι φοβερό».*[4]

Δυο μήνες μετά τον θάνατό του, τον Δεκέμβρη του '59, φίλοι, θαυμαστές και μαθητές του ίδρυσαν το σύλλογο «φίλοι του Μπουζιάνη». Σκοπός του συλλόγου ήταν η δημιουργία ενός αρχείου, όπου θα συγκεντρωνόταν υλικό για το ζωγράφο και το έργο του, δίνοντας τη δυνατότητα να μελετηθεί και να γίνει γνωστό. Έτσι μπορούμε σήμερα να έχουμε αρχειοθετημένα πάνω από 800 έργα του καλλιτέχνη, καθώς και γραπτά όπως τις πολύτιμες επιστολές του στον γκαλερίστα του στο Παρίσι.

«Η έκθεση καλύπτει την περίοδο μέσα από τις διασυνδέσεις καλλιτεχνικών ομάδων του 1ου μισού του 20ου αιώνα από το Σύνδεσμο Ελλήνων Καλλιτεχνών (1911-1939) με τον οποίο ξεκινά και η συλλογή, το «Άσυλο Τέχνης» (1927-1929), την Ένωση Ελεύθεροι Καλλιτέχνες (1935-1940), την Ομάδα Τέχνη (1917-1944), που μέλη της θα ανασυγκροτήσουν το 1950, την ομάδα Στάθμη. Όλες αυτές οι ομάδες, ενώ διεκδικούν την αναγνώριση της πνευματικής εργασίας και του δικαιώματος των καλλιτεχνών στην εργασία, δεν διεκδικούν παρόλα αυτά, θέσεις και οφίτσια στην κρατική ή ιδιωτική νομενκλατούρα», σημειώνει ο επιμελητής της έκθεσης

Ντένης Ζαχαρόπουλος.

Βασικό χαρακτηριστικό των ομάδων αυτών ήταν η απόρριψη των ακαδημαϊκών τάσεων, που τεχνοτροπικά κυμαίνονταν την περίοδο αυτή μεταξύ ενός συμβατικού αναπαραστατικού ρεαλισμού και του ακαδημαϊκού ιμπρεσιονισμού. Αλλά ταυτόχρονα έβαζαν στο τραπέζι τα ζητήματα διαβίωσης και εργασίας των φτωχών καλλιτεχνών. Μέσα στην περίοδο της κρίσης του '30, της κατοχής και του εμφυλίου, το μεγαλύτερο κομμάτι αυτών των καλλιτεχνών απομονώνεται από τους ακαδημαϊκούς κύκλους και ζει σε ένδεια, πουλώντας σπάνια τα έργα του. Εκτός από τον Μπουζιάνη ανάλογες είναι οι περιπτώσεις του Τριανταφυλλίδη, που τον συντηρούν οι λίγοι μαθητές του, του Οικονόμου που θα πεθάνει έγκλειστος στο Δαφνί, του Βιτσώρη που πεθαίνει στο τέλος του πολέμου από τις κακουχίες.

Είναι καλλιτέχνες που δεν διστάζουν να έρθουν σε σύγκρουση είτε μέσω του ίδιου τους του έργου είτε και στην πραγματική ζωή, παίρνουν θέση ενάντια στον φασισμό, στηρίζουν σε κάποιες περιπτώσεις το

Σελέστ Πολυχρονιάδη. Μελαγχολικό ξέσπασμα

ΕΑΜ, ενώ έρχονται σε ρήξη με αυτό το αντιδραστικό κράτος που τους στερούσε τόσο τα προς το ζην όσο και υπονόμευε την τέχνη τους.

Πίσω στην έκθεση, αίσθηση προκαλούν τα έργα όλων αυτών των καλλιτεχνών, τα οποία δεν έχουν ποτέ εκτεθεί στο σύνολό τους.

Από τον Μιχάλη Οικονόμου (1888-1933), που μετά βίας αναγνωρίστηκε μετά τον θάνατό του. Το έργο του «Σπίτια σε νερά» που παρουσιάζεται στην έκθεση, απεικονίζει ένα μοναχικό, απομονωμένο μάλλον φτωχικό σπίτι στην άκρη της θάλασσας ή μιας λίμνης. Τα αχνά χρώματα και οι φωτοσκιάσεις δημιουργούν μία ονειρική ατμόσφαιρα δίνοντας την αίσθηση ότι το σπίτι 'ταξιδεύει'.

Μέχρι τη Σελέστ Πολυχρονιάδη (1904 – 1985), μία από τους καλλιτέχνες που εδραίωσαν την αφηρημένη τέχνη στην Ελλάδα και με ενεργό ρόλο κατά τη διάρκεια της κατοχής. Χαρακτηριστική είναι η σειρά σκίτσων με τίτλο «Κατοχή 1940-1944». Ο πίνακάς της «Μελαγχολικό ξέσπασμα» (1936) που φιλοξενείται στην έκθεση είναι εντυπωσιακό παράδειγμα των σουρεαλιστικών επιρροών της.

Μιχάλης Οικονόμου. Σπίτια σε νερά.

Μεγάλο ενδιαφέρον έχουν τα σκίτσα του Περικλή Βυζάντιου (1893-1972) με έντονο καυστικό περιεχόμενο, και κοινωνική κριτική για την δεινή οικονομική κατάσταση των καλλιτεχνών στην Ελλάδα του μεσοπολέμου. Το σκίτσο με τίτλο «οι εκτός σωματείων» απεικονίζει έναν ασθενικό και μάλλον απεγνωσμένο ζωγράφο με στοιβαγμένους τους πίνακές του, ενώ η λεζάντα γράφει χαρακτηριστικά «Περίεργο, έστειλα τρία έργα και μου επέστρεψαν τέσσερα» .

Οι πίνακες του Γιάννη Μηταράκη, της Κούλας Μαραγκοπούλου, του Μίμη Βιτσώρη, τα γλυπτά του Θανάση Απάρτη και του Λουκά Δούκα, τα χαρακτικά του Αλέξανδρου Κορογιαννάκη αποτελούν μοναδικά εκθέματα!

Η έκθεση φέρνει ξανά στην επικαιρότητα το τεράστιο έργο του Μπουζιάνη και των υπόλοιπων καλλιτεχνών, που περιφρονημένοι από το κράτος αντιστάθηκαν στην κυρίαρχη ιδεολογία, χρησιμοποίησαν νέες μορφές έκφρασης, κόντρα στους συμβιβασμούς. Αξίζει κανείς να την επισκεφτεί!

Σημειώσεις

1. Έμιλ Νόλντε (7 Αυγούστου 1867 - 13 Απριλίου 1956) Γερμανοδανός ζωγράφος, μέλος της εξπρεσσιονιστικής καλλιτεχνικής ομάδας Die Br cke ("Η γέφυρα" περίοδος 1906-1907), Berlin Sucession (περίοδος 1908-1910) και Der Blaue Reiter
2. Όσκαρ Κοκόσκα (1 Μαρτίου 1886 - 22 Φεβρουαρίου 1980), Αυστριακός καλλιτέχνης, ποιητής και θεατρικός συγγραφέας, γνωστός για τα εξπρεσιονιστικά του τοπία και πορτρέτα.
3. Επιθεώρηση Τέχνης, τεύχος 57-59 (9-10/1959), 'Ο Γιώργος Μπουζιάνης', Γ. Πετρής
4. Επιθεώρηση Τέχνης, τεύχος 57-59 (9-10/1959), ' Ο Γιώργος Μπουζιάνης', Γ. Πετρής

Πολιτικές Στέγασης Προσφύγων

Προς την κοινωνική ενσωμάτωση ή την προνοιακή εξάρτηση;

Νίκος Κουραχάνης

Σελίδες 224, 15,90 ευρώ
Εκδόσεις Τόπος, 2019

Το βιβλίο του Νίκου Κουραχάνη Πολιτικές Στέγασης Προσφύγων αποτελεί ένα ισχυρό όπλο στα χέρια του αντιρατσιστικού και αντιφασιστικού κινήματος, αφενός γιατί καταδεικνύει την αγριότητα του τί σημαίνει κοινωνικός αποκλεισμός και αποστέρηση στέγης για τους πρόσφυγες, αφετέρου διότι εξηγεί γιατί η νεοφιλελεύθερη κοινωνική πολιτική είναι απρόθυμη και δομικά ανίκανη να προστατεύσει το θεμελιώδες δικαίωμα της στέγασης, ιδίως για ανθρώπους που διεκδικούνε να ξαναβρούν τη στέγη που τους ρήμαξε ο πόλεμος.

Ο Κουραχάνης επιλέγει να τοποθετήσει και να αναλύσει το φλέγον ζήτημα της στέγασης των προσφύγων όχι ως αυτόνομη διεκδίκηση, αλλά ως οργανικά δεμένη με τις κεντρικές μάχες ενάντια στις πολιτικές λιτότητας της Ε.Ε. Ο υπότιτλος του βιβλίου «Προς την κοινωνική ενσωμάτωση ή την προνοιακή εξάρτηση;» θέτει τον τόνο εξαρχής: στις σελίδες του βιβλίου ξεδιπλώνεται μια εντυπωσιακά στοιχειωθετημένη κριτική ως προς τις ανεπάρκειες και την υποκρισία όλων των εμπλεκόμενων φορέων στη στέγαση προσφύγων, από την κυβέρνηση μέχρι την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα Διεθνή Σώματα.

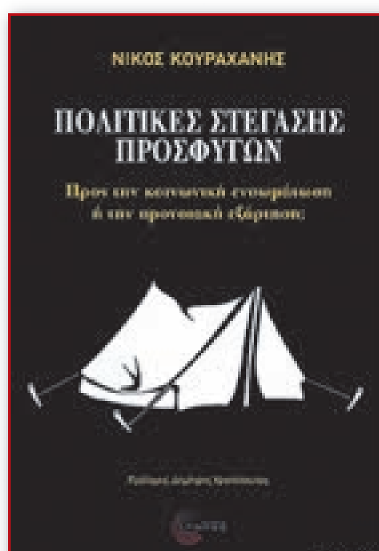
Το κεντρικό επιχείρημα που διατρέχει τα κεφάλαια του βιβλίου είναι ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός, η γκεττοποίηση ή -στην καλύτερη των περιπτώσεων- η προνοιακή εξάρτηση των προσφύγων από αυτό που ο Κουραχάνης σκωπτικά αποκαλεί «υπολειμματικές κοινωνικές πολιτικές στέγης» είναι το αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης του καπιταλισμού και της επίθεσης του νεοφιλελευθερισμού σε δικαιώματα και διεκδικήσεις.

Πολύ σωστά μας υπενθυμίζει οτι τέτοιες πολιτικές δεν είναι μεμονωμένες, ad hoc προσπάθειες διαχείρισης μια «κρίσης», αλλά ουσιαστικά οι ίδιες διαχρονικά σκληρές επιθέσεις που δέχονται οι φτωχοί, άνεργοι και άστεγοι τα χρόνια της λιτότητας και των κρίσεων του καπιταλισμού. Με άλλα λόγια, η πολιτική, ιδεολογική και οικονομική κρίση προϋπάρχει της «προσφυγικής».

Σε αυτά τα οικονομικά και ιδεολογικά θεμέλια γαλουχήθηκε η κοινή μεταναστευτική πολιτική της Ε.Ε. η οποία πρόκρινε τη θεσμοθέτηση στρατιωτικών οργάνων όπως η FRONTEX και μηχανισμών ψηφιακού και συνοριακού ελέγχου, έναντι της κοινωνικής πολιτικής. Χωρίς κρατικές δομές ψυχικής υγείας, ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης, εκπαίδευσης και κοινωνικής υποστήριξης, η μαζική μετακίνηση πληθυσμών στα στρατόπεδα ως λύση «έκτακτης ανάγκης» ήρθε ως μονόδρομος. Εξηγεί ο Κουραχάνης:

"Οι επιπτώσεις της κρίσης και η υιοθέτηση των πολιτικών λιτότητας οδήγησαν σε ολοκληρωτική απίσχναση των κρατικών πολιτικών κατοικίας. Η κρίση διαχείρισης των αυξημένων προσφυγικών ροών νομιμοποίησε στεγαστικές πρακτικές έκτακτης ανάγκης (hotspot, καταυλισμοί) και τις κατέστησε κυρίαρχες... Βέβαια, οι πολιτικές που ασκούνται εμπεριέχουν σαφείς πολιτικές συνδηλώσεις. Τα σύγχρονα ευρωπαϊκά κράτη και η Ε.Ε αναπτύσουν σφοδρές πολιτικές καταστολής για τη διαχείριση προσφυγικών κυμάτων των τελευταίων ετών".

Στην άλλη όψη της «έκτακτης ανάγκης» βρίσκονται αλληλένδετες οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι εργαζόμενοι/ες στις ΜΚΟ που καλούνται να καλύψουν πάγιες και διαρκείς ανάγκες σε επισφαλείς συνθήκες εργασίας, με συμβάσεις ορισμένου χρόνου και πολλαπλές ταχύτητες ή το φόβο της απόλυσης με κάθε «λήξη» της χρηματοδότησης. Αυτές οι πρακτικές μετα-

φράζονται σε τραγικά υποστελεχωμένες κοινωνικές δομές για τους πρόσφυγες, περιορισμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες ασύλου και απομόνωση μακριά απο τις γειτονιές των πόλεων.

Πολύ σωστά, λοιπόν, σκιαγραφείται η Ε.Ε. ως «Ευρώπη-Φρούριο» της υποκρισίας και του κοινωνικού αποκλεισμού. Η Ελλάδα δεν μπορεί και κυρίως δεν θέλει να εμφανιστεί ικανή να εκπονήσει ένα σχέδιο ολιστικής υποστήριξης και ένταξης των προσφύγων, διότι κάτι τέτοιο θα ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με την κυρίαρχη ευρωπαϊκή πολιτική απέναντι στους πρόσφυγες που δεν είναι άλλη από την καταστολή, την απομόνωση και την ιδρυματοποίηση.

Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Κουραχάνης, η αμετανόητα κατασταλτική μεταναστευτική πολιτική της Ε.Ε. λειτουργεί παράλληλα και ως μέσο απώθησης νέων προσφυγικών ροών: εάν καταφέρετε να επιζήσετε του πνιγμού στο Αιγαίο -φαίνεται να λένε οι Ευρωπαίοι ηγέτες- το μέλλον που σας επιφυλάσσουμε εδώ δεν είναι και πολύ καλύτερο.

Η κριτική αυτή μοιάζει πιο επίκαιρη από ποτέ με την κυβέρνηση της Ν.Δ. να ετοιμάζει σκληρές επιθέσεις. Είναι προκλητικές -και ενδεικτικές των προθέσεών τους- οι δηλώσεις του Χρυσοχοΐδη από τον Έβρο των επαναπροωθήσεων ότι «η Ελλάδα δεν πάσχει σήμερα από καταπάτηση δικαιωμάτων [αλλά] από ασφάλεια».[1]

Ο Νίκος Κουραχάνης μας εξοπλίζει με στατιστικά στοιχεία, συνεντεύξεις, επιτόπια έρευνα και ανάλυση όλου του νομικού πλαισίου γύρω από την υποδοχή μεταναστών ήδη από το 1990, που ξεμπροστιάζουν την αδυναμία των Κυβερνήσεων της λιτότητας και των περικοπών να ενσωματώσουν κοινωνικά τους πρόσφυγες και μετανάστες/ριες. Σωστά, λοιπόν, τραβά τη συνδετική γραμμή μεταξύ πολιτικών και οικονομικών διεκδικήσεων κόντρα στις μνημονιακές πολιτικές που κατακρεουργούνε τα δημόσια νοσοκομεία, τα σχολεία, τους Δήμους και ύστερα έχουν το θράσος να λένε «δε χωράνε».

Δευτέρα 26 Αυγούστου - η ΕΛΑΣ ξεσπιτώνει πρόσφυγες από τα Εξάρχεια.

Χαρακτηριστικό το παράδειγμα του προγράμματος στέγασης σε διαμερίσματα ESTIA (Emergency Support to Integration and Accommodation) για το οποίο ο Κουραχάνης καταλήγει ότι αποτελεί προσπάθεια προς τη σωστή κατεύθυνση μεν, ανεπαρκή για ουσιαστική ένταξη δε, καθώς δεν συνδέεται με αντίστοιχα κρατικά προγράμματα κοινωνικών υπηρεσιών.

Λίγους μόλις μήνες πριν την επίσημη κυκλοφορία του βιβλίου, η Ύπατη Αρμοστεία για τους Πρόσφυγες και το Υπ. Μεταναστευτικής Πολιτικής προκλητικά εξανήγγειλαν την έξωση με συνοπτικές διαδικασίες εκατοντάδων αναγνωρισμένων προσφύγων από διαμερίσματα ESTIA που διέμεναν τόσο καιρό με τις οικογένειές τους, με τη δικαιολογία ότι θα πάρουν τη θέση τους άλλοι, «λιγότερο ενταγμένοι» πρόσφυγες από τα νησιά. Τα επιχειρήματα του βιβλίου πραγματικά μας βοηθούν να καταλάβουμε ότι τέτοιες πρακτικές στοιβάγματος ψυχών είναι το νομοτελειακό αποτέλεσμα του θανατηφόρου συνδυασμού καταστολής και περικοπών στις κοινωνικές υπηρεσίες.

Σε ανακοίνωσή τους κατά την απεργία που προκήρυξε το ΣΒΕΜΚΟ ενάντια στις εξώσεις των προσφύγων, εργαζόμενες/οι που συμμετέχουν στον Συντονισμό Ενάντια στα Μνημόνια ανέφεραν στο ίδιο μήκος κύματος:

"Για ακόμα μια φορά οι πρόσφυγες αντιμετωπίζονται σαν αριθμοί και υπό το πρίσμα της «έκτακτης ανάγκης» χωρίς κανένα απολύτως σχεδιασμό και με το βλέμμα στραμμένο μακριά από τις ανάγκες τους για στέγαση, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και εκπαίδευση. Την ίδια ώρα που το Υπ. Μεταναστευτικής Πολιτικής συντάσσει σχέδιο «Εθνικής Στρατηγικής για την Ένταξη», εξωθεί τους αναγνωρισμένους πρόσφυγες σε καθεστώς αστεγίας".

Ίσως το πιο ενδιαφέρον κεφάλαιο του βιβλίου είναι εκείνο με τίτλο «Η κρίση και οι κοινωνικές πολιτικές στέγασης στην Ελλάδα». Εδώ ο Κουραχάνης ανατρέχει στην εμφάνιση της οικονομικης κρίσης και των πολιτικών λιτότητας που ακολούθησαν για τη διάσωση των μεγάλων κεφαλαίων, επισημαίνοντας ένα διττό αρνητικό αντίκτυπο: αφενός τα στεγαστικά προβλήματα οξύνθηκαν (φτώχια και κοινωνικός αποκλεισμός, υλική αποστέρηση, στεγαστική επιβάρυνση των φτωχών νοικοκυριών), αφετέ-

ρου οι περιορισμένες κοινωνικές πολιτικές στέγασης (δημόσιες δαπάνες κτλ.) ατρόφησαν ολοκληρωτικά. Χαρακτηριστικά παραδείγματα, η κατάργηση του Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας, που συρρίκνωσε τις προοπτικές διατήρησης αξιοπρεπών συνθηκών στέγασης και η υποβάθμιση των Κοινωνικών Ξενώνων, που παραμένουν απαρχαιωμένες δομές και πολλές φορές ακατάλληλες για διαβίωση.

Οι προηγούμενες εμπειρίες υποδοχής μεταναστών την δεκαετία του '90 από τον Πόντο, τις Βαλκανικές και Νοτιοανατολικές χώρες της Ευρώπης στις οποίες ανατρέχει ο Κουραχάνης, πιστοποιούν την πολιτική απροθυμία να μπουν οι ανάγκες των απλών ανθρώπων πάνω απο τα κέρδη των πλουσίων.

Ας αναλογιστούμε τις ομοιότητες μεταξύ των εξώσεων προσφύγων από το ESTIA και των ενοίκων της κοινωνικής πολυκατοικίας στην οδό Μπουμπουλίνας που είδαν τη στέγη τους να απειλείται, αλλά παράλληλα τα «πιλοτικά έργα βιτρίνας» των μεγαλοεμπόρων να χρηματοδοτούνται τροχάδην.[2] Με άλλα λόγια, η πολιτική στέγασης προσφύγων δεν είναι διόλου καινούργια, αλλά ουσιαστικά η πάγια τακτική διαχείρισης των φτωχών. Όπου πρόσφυγες, συμπεραίνει, βλέπετε φτωχοί και αντίστροφα.

Η έρευνα, ωστόσο, δε μένει μόνο στις «υπολειμματικές» πρακτικες στέγασης, αλλά στρέφει το βλέμμα στον κόσμο που αντιστέκεται και παλεύει για να έχει σπίτι και αξιοπρεπή διαβίωση. Υπενθυμίζει ότι στα συντρίμμια του αποκλεισμού και της εξαθλίωσης που άφησαν στο πέρασμά τους οι πολιτικές λιτότητας, αναπτύχθηκαν κινήματα ενάντια στην εμπορευματικοποίηση της κατοικίας και την όξυνση των στεγαστικών ανισοτήτων, καθώς και το συγκλονιστικό κίνημα αλληλεγγύης προς τους πρόσφυγες.

Εν όψει της κλιμάκωσης της καταστολής στις προσφυγικές ροές που ετοιμάζουν Ευρωπαϊκή Ένωση και Κυβέρνηση, το βιβλίο του Νίκου Κουραχάνη έρχεται να εξοπλίσει τον/την αναγνώστη/τρια με ισχυρά επιχειρήματα για το πώς η μάχη για το δικαίωμα στη στέγαση για τους πρόσφυγες είναι ουσιαστικά και μάχη για κοινωνικές υπηρεσίες, ελεύθερη μετακίνηση και ανοιχτά σύνορα -μια μάχη που περνάει από ολόκληρη την εργατική τάξη που αναμετριέται σήμερα με μνημόνια και πολιτικές λιτότητας.

Εύα Ηλιάδη

Σημειώσεις

1. Κωνσταντόπουλος, Μ. «Ασπίδα» απέναντι στα ανθρώπινα δικαιώματα, https://www.efsyn.gr/ellada/koinonia/206213_aspida-apenanti-sta-anthropina-dikaiomata
2. https://tvxs.gr/news/ellada/antarsia-stis-geitonies-tis-athinas-na-min-ekkenosei-o-dimos-athinas-tin-koinoniki-polyk

Περιδιάβαση στην ελληνική οικονομία και ιστορία

(19ος - 20ος αιώνας)

Δημήτρης Λιβιεράτος

Σελίδες 290, 15,90 ευρώ

Εκδόσεις Κουκκίδα, 2019

Το νέο βιβλίο του Δημήτρη Λιβιεράτου "Περιδιάβαση στην ελληνική οικονομία και ιστορία (19ος - 20ος αιώνας)" κυκλοφόρησε πρόσφατα από τις εκδόσεις Κουκίδα. Στις 272 σελίδες του βιβλίου ο Λιβιεράτος διατρέχει την ιστορία του ελληνικού καπιταλισμού και τέμνει τις οικονομικές με τις πολιτικές εξελίξεις αναδεικνύοντας τα αίτια της σημερινής οικονομικής κρίσης. Το παρόν βιβλίο αποτελείται από συλλογή δελτίων που κυκλοφόρησε και διακίνησε ο συγγραφέας την περίοδο 2013-2015 τα οποία σταματούν στην περίοδο της οκταετίας Καραμανλή.

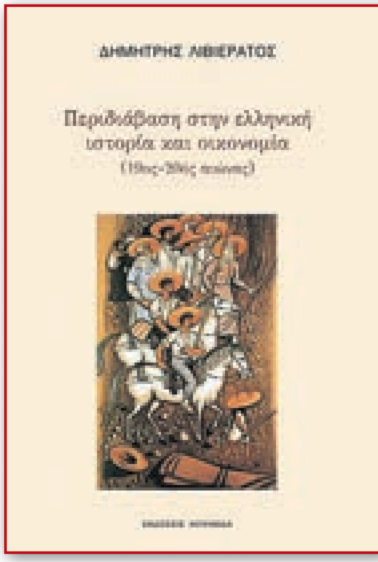
Ο Δημήτρης Λιβιεράτος γεννήθηκε το 1927 στα Πετράλωνα. Είναι ιστορικός του εργατικού κινήματος και της ταξικής πάλης στην Ελλάδα, επαναστάτης και διανοούμενος του οποίου η δράση και το έργο πηγάζουν από το ΕΑΜ και την Αντίσταση και εκβάλλουν στα Ιουλιανά, την αντιδικτατορική πάλη, τον διεθνή αντιιμπεριαλιστικό αγώνα και την Μεταπολίτευση.

Με αφετηρία την θεμελίωση του νεοελληνικού κράτους και τον Καποδίστρια (το έργο του οποίου είχε κομβική σημασία στην συγκρότηση ενός νέου κοινωνικού συστήματος στα πρότυπα της υπόλοιπης Ευρώπης) φτάνει ως τις ρίζες της κρίσης που διανύουμε. Σε αυτήν την διαδρομή περνάει από κρίσιμες καμπές όπως η πτώχευση του ελληνικού κράτους το 1893, η Μικρασιατική Καταστροφή το 1922, το Κίνημα της Αντίστασης στην ναζιστική κατοχή και η μεταπολεμική ανοικοδόμηση.

Αποδομεί τις θεωρίες της «Ψωροκώσταινας» που εκπορεύονται από την αστική τάξη αλλά βρίσκουν πρόσφορο έδαφος και σε κομμάτια της αριστεράς παραθέτοντας πληθώρα στοιχείων που αφορούν την πολύπλευρη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας όπως η Βιομηχανία, τα Ορυκτά-Μεταλλεία, η Εμπορική Ναυτιλία, οι Τράπεζες και η Αγροτική οικονομία. Προσπερνάει τις αφηρημένες θεωρίες περί «υποτέλειας» θέτοντας τα όρια της εξάρτησης του ελληνικού καπιταλισμού. Κρίσιμο ρόλο σε αυτήν την κατεύθυνση παίζει ο προσδιορισμός της ελληνικής αστικής τάξης στην εγχώρια και την παγκόσμια καπιταλιστική αγορά. Για έναν από τους πυλώνες του ελληνικού καπιταλισμού, το εφοπλιστικό κε-

φάλαιο, αναφέρει *“Μέσα από τα μυωπικά μάτια των εθνικών συνόρων, το μεγαλύτερο μέρος των αναλύσεων για την οικονομική ανάπτυξη της χώρας έχει αποκλείσει τις περισσότερες φορές τον κόσμο μίας επιχειρηματικής διασποράς που δεν σταματάει ποτέ να διακινεί κεφάλαια και να μετακινείται μέσα κι έξω από την χώρα μας ως σήμερα”.*

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία για την δραχμή που αναδείχθηκε σε «σκληρό νόμισμα» και προσέλκυσε επενδύσεις: *“Θα φανεί παράξενο σε πολλούς ότι η δραχμή το 1914 ήταν το μοναδικό νόμισμα που δεν κλονίστηκε με τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Τότε τα νομίσματα έχασαν μέρος της αξίας τους με την αύξηση των στρατιωτικών δαπανών και το τύπωμα χρήματος για να αντιμετωπιστούν τα νέα μεγάλα έξοδα(…). Η δραχμή έμεινε σταθερή και μάλιστα με ανοδική τάση καθ όλη την διάρκεια του πολέμου. Ο Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος τελείωσε στις 11 Νοεμβρίου 1918. Αλλά η δραχμή εξακολουθούσε να έχει ισχυρή θέση ακόμη και στο 1919 στις διεθνείς συναλλαγές. Το εκπληκτικό ήταν ότι αυξήθηκε και η πραγματική ισοτιμία της δραχμής σε σχέση με την αγγλική λίρα. Οι παράγοντες που υποστήριξαν αυτή την σταθερότητα και μάλιστα την άνοδο της δραχμής ήταν ότι αυξήθηκε η παραγωγική δραστηριότητα με πιο ισχυρές τάσεις. Αυτό οφειλόταν στους νικηφόρους πολέμους και την επέκταση της χώρας στα νέα πλούσια εδάφη της Μακεδονίας, της Θράκης, των νησιών, της Ηπείρου. Αλλά και στο νέο ένδοξο κύρος της χώρας, που έκανε να αυξηθεί η τοποθέτηση κεφαλαίων του εξωτερικού ελληνικού καπιταλισμού Βαλκανίων, Ρωσίας, Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, Αιγύπτου. Οι πλούσιοι έλληνες των παροικιών του εξωτερικού έβλεπαν ότι η ελλάδα δεν είναι πια μία ασταθής κατάσταση όπως μετά την ήττα του 1897”.*

Μαζί με την ανάπτυξη της οικονομίας μεγεθύνεται και το προλεταριάτο. Μηχανουργοί, ναυτικοί, ηλεκτρολόγοι, εμποροϋπάλληλοι, λιθογράφοι, όλα τα παλιότερα και νέα επαγγέλματα μίας τάξης που οργανώνεται και συγκροτείται με την ίδρυση της ΓΣΕΕ το 1918 της οποίας είχε προηγηθεί η αντίστοιχη των Εργατικών Κέντρων σε Βόλο, Λάρισα, Κέρκυρα, σημαντικές εργατουπόλεις της χώρας. Ταυτόχρονα με την ανάδειξη της εργατικής τάξης στο προσκήνιο κάνουν την εμφάνισή τους και οι εργατικοί αγώνες. Στον Πειραιά που μετατρέπεται σε βασικό βιομηχανικό κέντρο πραγματοποιείται η πρώτη απεργία εργατριών στην Ελλάδα στην υφαντουργία του Ρετσίνα το 1892. Αντίστοιχοι αγώνες ξεσπάνε σε άλλα κέντρα όπως η Πάτρα που αποτελεί σπουδαίο λιμάνι καθώς και στα ορυχεία στα νησιά του Αιγαίου και στα μεταλλεία στο Λαύριο.

Ιδιαίτερη μνεία κάνει ο συγγραφέας στις επιπτώσεις που επέφερε η Μικρασιατική Εκστρατεία και τα φιλόδοξα σχέδια του “Βενιζέλου της Καταστροφής” που παρασύρθηκε με την καθοδήγηση του Λονδίνου, όπως αναφέρει, σε αδικαιολόγητες περιπέτειες. Οι χιλιάδες πρόσφυγες που έφτασαν δίχως τίποτε εξαντλημένοι και που εγκαταστάθηκαν σε παραγκουπόλεις είχαν τεράστια συμβολή στην εκτίναξη του ελληνικού καπιταλισμού την δεκαετία του ’30. Ο Λιβιεράτος παράλληλα τονίζει την καταστροφή της οικονομίας των ελλήνων στην Μικρά Ασία, που ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την οικονομία της Ελλάδας.

Οι εργατικοί αγώνες της δεκαετίας του ’30 κορυφώνονται στην Θεσσαλονίκη τον Μάη του 1936. Με αφετηρία την απεργία των καπνεργατών επεκτείνεται σε Γενική Απεργία σε όλη την Θεσσαλονίκη και την Βόρεια Ελλάδα. Η εξουσία περνάει για λίγες μέρες στην Κεντρική Απεργιακή Επιτροπή που θα βρεθεί αντιμέτωπη με την κρατική καταστολή αλλά και τα πολιτικά σφάλματα της πολιτικής καθοδήγησης του ΚΚΕ που θα οδηγήσουν στην παράλυση και την ήτ-

Δημήτρης Λιβιεράτος

τα.

Σημαντική θέση στο βιβλίο κατέχει το ηρωικό κίνημα της Αντίστασης στις πόλεις και στην ύπαιθρο την περίοδο της φασιστικής κατοχής και η λειτουργία της Λαϊκής Αυτοδιοίκησης στην Ελεύθερη Ελλάδα. *"Η Τοπική Αυτοδιοίκηση λειτουργούσα με βάση τη συνέλευση των κατοίκων, κατοχυρώνεται σαν θεμελιώδης θεσμός της κοινωνικής ζωής του ελληνικού λαού. (..) Στην Ελεύθερη Ελλάδα του 1941-1944, παρά τις δύσκολες συνθήκες, ανέβηκε το επίπεδο της ελληνικής κοινωνίας, της μεγάλης πλειοψηφίας της".*

Μεταπολεμικά αναπτύσσονται τομείς όπως το εμπόριο, ο τουρισμός και οι συγκοινωνίες, ενώ ιδρύεται η ΔΕΗ, γιγαντώνεται η Ολυμπιακή Αεροπορία, επενδύσεις προχωράνε στα Ναυπηγεία Σκαραμαγκά και Ελευσίνας, ο ΟΤΕ μετατρέπεται σε κέντρο τηλεπικοινωνίων που απλώνεται σε όλα τα Βαλκάνια με χιλιάδες εργαζόμενους πολλών εθνοτήτων. Στόχος είναι η δημιουργία υποδομών στην υπηρεσία του ελληνικού καπιταλισμό με σκοπό την διεύρυνση και ενοποίηση της εγχώριας αγοράς. Το ελληνικό Τραπεζικό κεφάλαιο επεκτείνεται στην Τουρκία, τα Βαλκάνια και την Νοτιοανατολική Ευρώπη.

Ο Λιβιεράτος φωτίζει το μεγάλωμα της τάξης που στο είδωλό της καθρεφτίζεται το "οικονομικό θαύμα" του ελληνικού καπιταλισμού. *"Η τεράστια προσπάθεια της ελληνικής εργατικής τάξης. (..)Ελάχιστοι λαοί εργάστηκαν με τέτοιους ρυθμούς. Εδώ σε αυτόν τον τόπο όπου ακόμα και πολλοί από την εργατική τάξη δεν θέλουν καν να ονομάζονται έλληνες, ο λαός δούλεψε ασταμάτητα μέρα και νύχτα. Κυριακές και σχόλες χτίζοντας, δουλεύοντας με απίθανη ένταση. Πολλές φορές ειρωνευόμενος κι ο ίδιος τον εαυτό του για κοπανατζή και άταχτο. Όταν οι άλλοι ευρωπαϊκοί λαοί κάνουν διακοπές ή διασκεδάζουν, οι έλληνες είναι δυνατόν να ψήνουν αρνί το Πάσχα κρατώντας στο ένα χέρι το ποτήρι του εύοσμου οίνου και στο άλλο ένα μυστρί, κάποιο πινέλο που συμπληρώνει το αυθαίρετο, την κατοικία, το εξοχικό, το πατρογονικό χωριάτικο σπίτι".*

Η «Ψωροκώσταινα» του άλλοτε συγκαταλέγεται σήμερα από τον ΟΗΕ στις 30 πλουσιότερες χώρες του πλανήτη αλλά βρίσκεται αντιμέτωπη και με μια μακρόσυρτη οικονομική και πολιτική κρίση. Το βιβλίο του Λιβιεράτου είναι πολύτιμο για την αριστερά που αναζητάει τις ρίζες της κρίσης αλλά και το υποκείμενο της επαναστατικής αλλαγής της κοινωνίας.

Κώστας Πολύδωρος

Ο ρόλος της εργασίας στην εξανθρώπιση του πιθήκου.

Φρίντριχ Ένγκελς

Ο Ένγκελς και η καταγωγή της ανθρώπινης κοινωνίας

Κρις Χάρμαν

Σελίδες 156, 12 ευρώ

Εκδόσεις Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο

«Είναι η ανθρώπινη φύση εμπόδιο στην πάλη για το σοσιαλισμό;» Αυτό το ερώτημα απασχολεί πολλούς νέους και νέες, εργάτες και εργάτριες που αναζητούν μια εναλλακτική διέξοδο από τη βαρβαρότητα και τη φρίκη που σκορπάει το σάπιο καπιταλιστικό σύστημα στις ζωές των ανθρώπων.

Η κυρίαρχη ιδεολογία και οι αστοί απολογητές του συστήματος προσπαθούν να μας πείσουν, παρουσιάζοντας μια πραγματικότητα όπου η απληστία, η ιεραρχία και ο ανταγωνισμός είναι «φυσικά» χαρακτηριστικά γνωρίσματα της ανθρώπινης συμπεριφοράς και ότι οι οικονομικές ανισότητες, οι ρατσιστικές και σοβινιστικές προκαταλήψεις καθώς και οι πόλεμοι είναι εν γένει αναπόφευκτα.

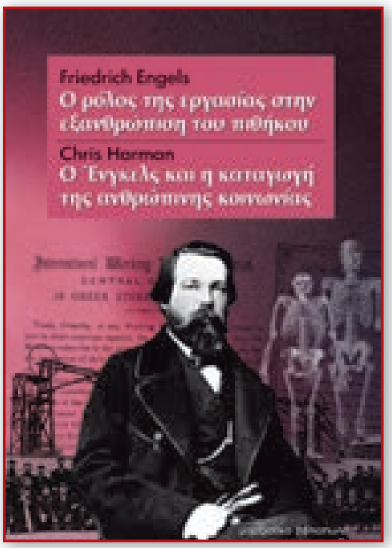
Αντίθετα οι υποστηρικτές του σοσιαλισμού θεωρούν ότι η εκμετάλλευση ανθρώπου από άνθρωπο, η ύπαρξη του κράτους και η γυναικεία καταπίεση, είναι προϊόντα της ανθρώπινης ιστορίας και στηρίζουν την επιχειρηματολογία τους στην καταγωγή των ανθρώπινων όντων και των κοινωνικών θεσμών. Πρωτοπόροι στην αποδόμηση των κυρίαρχων ιδεών και την ανάπτυξη μιας νέας αντίληψης για τον τρόπο με τον οποίο τα ανθρώπινα όντα σχετίζονται με τον κόσμο γύρω τους ήταν αναμφισβήτητα ο Μαρξ και ο Ένγκελς.

Οι δυο τους χρειάστηκε να έρθουν σε ρήξη και να απορρίψουν τα δυο βασικά επικρατούντα ιδεολογικά ρεύματα της εποχής που επηρέαζαν τους σοσιαλιστές: του ιδεαλισμού και του μηχανιστικού υλισμού. Επέμεναν ότι η σοσιαλιστική σκέψη έπρεπε να ξεφύγει από τα όρια της ουτοπίας και της ηθικής αγανάκτησης με τον καπιταλισμό και να μετατραπεί σε επιστημονική ανάλυση της λειτουργίας του συστήματος και δράση αλλαγής. Η ανάπτυξη της υλιστικής αντίληψης της ιστορίας τους επέτρεψε να δουν τον άνθρωπο σαν προϊόν του φυσικού κόσμου και την ιστορία σαν μέρος της φυσικής ιστορίας, παρατηρώντας ταυτόχρονα την ιδιαίτερη ικανότητα του ανθρώπου να επενεργεί πάνω στις συνθήκες που τον δημιούργησαν, αλλάζοντας έτσι τις συνθήκες και τον ίδιο του τον εαυτό.

Στο βιβλίο αυτό παρατίθενται δύο κείμενα. Το πρώτο είναι «Ο ρόλος της εργασίας στην εξαν-

θρώπιση του πιθήκου» γραμμένο από τον Ένγκελς το 1876. Αποτελεί πρελούδιο της μεγάλης του εργασίας «Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του κράτους» το 1884 και βοηθάει να κατανοήσουμε τη μέθοδο με την οποία οι δύο μεγάλοι θεωρητικοί ερμήνευσαν με ένα θαυμαστό για τα επιστημονικά δεδομένα της εποχής τους τρόπο, την προέλευση του ανθρώπινου είδους.

Ο Ένγκελς στηρίχθηκε στην επιστημονική πρόοδο της περιόδου και κυρίως στα δύο έργα του Δαρβίνου, την «Καταγωγή των ειδών» και την «Καταγωγή

του Ανθρώπου», για να διευρύνει τις αντιλήψεις που είχαν εκφράσει ο ίδιος και ο Μαρξ. Ξεκινάει το κείμενό του: *«Η εργασία είναι η πηγή κάθε πλούτου, λένε οι οικονομολόγοι. Και πραγματικά είναι τέτοια – πλάι στη φύση, που της προσφέρει το υλικό που το μετατρέπει σε πλούτο. Αλλά είναι επίσης και κάτι απείρως περισσότερο από αυτό. Είναι ο πρωταρχικός βασικός όρος κάθε ανθρώπινης ζωής και αυτό ισχύει σε τέτοιο βαθμό που από μια άποψη πρέπει να πούμε: η εργασία δημιούργησε τον ίδιο τον άνθρωπο»*. Στη συνέχεια καταπιάνεται να εξηγήσει πως το κατακόρυφο βάδισμα και η απελευθέρωση των χεριών έπαιξε αποφασιστικό ρόλο για το πέρασμα από τον πίθηκο στον άνθρωπο. Υποστηρίζει ότι αυτό αποτέλεσε το εναρκτήριο λάκτισμα για την μακρόχρονη, ομαλή και βαθμιαία ανάπτυξη του σώματος, των οργάνων, του εγκεφάλου, της γλώσσας και των αισθήσεων σε μια διαλεκτική σχέση με την άνθηση και εξέλιξη της σκέψης, της κρίσης και της συνείδησης.

Το δεύτερο κείμενο «Ο Ένγκελς και η καταγωγή της Ανθρώπινης κοινωνίας» γράφτηκε το 1994 από τον Κρις Χάρμαν. Αποτελούσε τμήμα μιας ευρύτερης συλλογής άρθρων που εμφανίστηκαν στο τεύχος No 65 του περιοδικού International Socialism που ήταν αφιερωμένο στα 100 χρόνια από το θάνατο του Ένγκελς. Η τεράστια συμβολή του Χάρμαν και η σημαντικότητα των κειμένων του έγκειται στο γεγονός ότι επιχειρεί να εκσυγχρονίσει, να επαναδιατυπώσει και να εμπλουτίσει πολλά σημεία στα δύο έργα του Ένγκελς με μια πληθώρα νέων επιστημονικών ανακαλύψεων.

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια εκτενής παρουσίαση των επιχειρημάτων του για την καταγωγή του ανθρώπινου είδους, βασισμένα σε σύγχρονες αρχαιολογικές ανακαλύψεις και ευρήματα που ξεδιαλύνουν το «θολό τοπίο» γύρω από τη φυσιολογία των πιθήκων και των πρώιμων ανθρώπινων προγόνων μας με τη βοήθεια της γενετικής.

Στο δεύτερο κεφάλαιο ο συγγραφέας ασχολείται με τις ανθρώπινες κοινωνίες και την καταγωγή των τάξεων και του κράτους. Υποστηρίζει την θέση του Μαρξ και του Ένγκελς για την ύπαρξη πρωτόγονων κομμουνιστικών κοινωνιών στις οποίες οι άνθρωποι ζούσαν νομαδικά σαν κυνηγοί και τροφοσυλλέκτες, παίρνοντας συλλογικά τις αποφάσεις τους χωρίς καμία ανισότητα και διάκριση μεταξύ ανδρών και γυναικών. Αξιοποιεί τις έρευνες ανθρωπολόγων, όπως ο Richard Lee, που μελετάνε τέτοιου είδους κοινωνίες που επιβιώνουν ακόμα, όπως για παράδειγμα οι !Κουνγκ που ζουν στην έρημο Καλαχάρι. Ακολούθως εξετάζει την εμφάνιση των πρώτων καλλιεργητών, την καταγωγή της γεωργίας και τη γέννηση των πρώτων ιεραρχιών. Επισημαίνει πως το πέρασμα στις ταξικές κοινωνίες έγινε σταδιακά με τη δημιουργία του πρώτου πλεονάσματος της παραγωγής και την εμφάνιση της ατομικής ιδιοκτησίας.

Στο τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο με τίτλο «η καταγωγή της γυναικείας καταπίεσης» ο συγγραφέας ασχολείται με ένα θέμα πρωτεύουσας σημασίας για τον Ένγκελς. Ο Χάρμαν μελετάει τη θέση της γυναίκας σε όλα τα είδη κοινωνιών, από τις πρωτόγονες κομμουνιστικές μέχρι τις σύγχρονες καπιταλιστικές, επανεξετάζοντας κάποια από τα επιχειρήματα του Ένγκελς, υπογραμμίζοντας όμως τη βασική του θέση, ότι η ανάπτυξη των οικογενειακών μορφών και δομών συνδέεται άμεσα με την άνοδο της ιδιοκτησίας που έχει μια συγκεκριμένη τάξη μέσα στην κοινωνία.

Απέναντι στις όποιες επιθέσεις στις αξίες του Μαρξισμού και στο έργο του Ένγκελς, τα κείμενα του Χάρμαν αποτελούν την καλύτερη ασπίδα προστασίας, υποστηρίζοντας ό,τι αξιόλογο υπάρχει σε αυτά και αφαιρώντας ταυτόχρονα ό,τι είναι ξεπερασμένο και αναχρονιστικό.

Το βιβλίο με τα δυο αυτά κείμενα των Ένγκελς και Χάρμαν είναι ένα πολύτιμο θεωρητικό εργαλείο που πρέπει να βρίσκεται στο οπλοστάσιο καθενός που θέλει να ερμηνεύσει αλλά και να αλλάξει τον κόσμο.

Σάββας Κκονέ